

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΣΠΟΥΔΕΣ ΣΤΙΣ ΓΛΩΣΣΕΣ & ΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ ΤΩΝ ΧΩΡΩΝ ΤΗΣ ΝΑ
ΕΥΡΩΠΗΣ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«ΓΕΡΜΑΝΙΑ ΚΑΙ ΒΑΛΚΑΝΙΑ, 1933 – 1941. Η ΑΝΟΔΟΣ ΤΟΥ ΧΙΤΛΕΡ ΣΤΗΝ ΕΞΟΥΣΙΑ
ΚΑΙ ΟΙ ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ ΚΡΑΤΩΝ»

ΚΩΔΙΚΟΣ: ΙΣΤ670

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ: ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΤΣΟΜΠΙΑΝΗΣ – ΝΟΤΙΟΣ (ΑΕΜ: 5016)

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΣΤΡΑΤΟΣ ΔΟΡΔΑΝΑΣ, ΛΕΚΤΟΡΑΣ ΤΒΣ

ΦΛΩΡΙΝΑ 2012

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΣΠΟΥΔΕΣ ΣΤΙΣ ΓΛΩΣΣΕΣ & ΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ ΤΩΝ ΧΩΡΩΝ ΤΗΣ ΝΑ
ΕΥΡΩΠΗΣ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«ΓΕΡΜΑΝΙΑ ΚΑΙ ΒΑΛΚΑΝΙΑ, 1933 – 1935. Η ΑΝΟΔΟΣ ΤΟΥ ΧΙΤΛΕΡ ΣΤΗΝ ΕΞΟΥΣΙΑ
ΚΑΙ ΟΙ ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ ΚΡΑΤΩΝ»

ΚΩΔΙΚΟΣ: ΙΣΤ670

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ: ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΤΣΟΜΠΑΝΗΣ – ΝΟΤΙΟΣ (ΑΕΜ: 5016)

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΣΤΡΑΤΟΣ ΔΟΡΔΑΝΑΣ

ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ: ΒΛΑΣΗΣ ΒΛΑΣΙΔΗΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΧΡΗΣΤΙΔΗΣ

ΦΛΩΡΙΝΑ 2012

Στη μνήμη της γιαγιάς μου, Μαρίας Τσομπάνη

Πρόλογος.....	6
Κεφάλαιο Πρώτο: Οι πολιτικές εξελίξεις στα Βαλκάνια την περίοδο 1918 - 1939.....	10
Κεφάλαιο Δεύτερο: Οι εσωτερικές πολιτικές εξελίξεις στη Γερμανία την περίοδο 1918 – 1935.....	24
α) Από το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου ως την άνοδο του Χίτλερ στην εξουσία.....	24
β) Από την άνοδο του Χίτλερ στην εξουσία ως το 1939.....	34
Κεφάλαιο Τρίτο: Οι εξωτερικές σχέσεις της Γερμανίας με τα βαλκανικά κράτη την περίοδο 1933 – 1941.....	42
α) Οι διμερείς σχέσεις Γερμανίας – Ελλάδας την περίοδο 1933 – 1941.....	42
β) Οι διμερείς σχέσεις της Γερμανίας με τα υπόλοιπα βαλκανικά κράτη την περίοδο 1933 – 1941.....	55
γ) Το Βαλκανικό Σύμφωνο του 1934 και η γερμανική στάση.....	65
Επίλογος.....	76
Summary.....	79
Βιβλιογραφία-Πηγές.....	81
Παράρτημα (<i>παραλείπεται</i>).....	90

Πρόλογος

Ο Μεσοπόλεμος, το χρονικό διάστημα που μεσολάβησε από τη λήξη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου ως την αρχή του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, ήταν μία σημαντική καμπή στην νεότερη ιστορία της Ευρώπης και, κατά συνέπεια, των Βαλκανίων. Μετά τη λήξη του, το 1918, ο χάρτης της Ευρώπης άλλαξε ριζικά, καθώς οι πάλαι ποτέ κραταιές αυτοκρατορίες έδωσαν τη θέση τους σε νεοπαγείς δημοκρατίες. Έτσι, η γερμανική αυτοκρατορία του Κάιζερ έδωσε τη θέση της στη Δημοκρατία της Βαϊμάρης, μία νεοπαγή δημοκρατία που υπήρξε για περίπου δεκαπέντε χρόνια, από το 1919 ως το 1934. Το 1934, ο Αδόλφος Χίτλερ, εκλεγμένος Καγκελάριος της Γερμανίας από το 1933, κατάργησε και τυπικά τη Δημοκρατία της Βαϊμάρης και εγκαθίδρυσε το Γ' Ράιχ, συγκεντρώνοντας όλες τις εξουσίες στο πρόσωπό του.

Ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος δεν άφησε αλώβητα τα κράτη της βαλκανικής χερσονήσου. Σχεδόν όλες οι χώρες της περιοχής συμμετείχαν στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, είτε στο πλευρό της Αντάντ είτε στο πλευρό των Κεντρικών Αυτοκρατοριών. Μετά τη λήξη του πολέμου και την εδαφική αναδιανομή που συντελέστηκε, με βάση τις συνθήκες ειρήνης, τα κράτη των Βαλκανίων είχαν ως στόχο τη μετατροπή τους από μικρές αναπτυσσόμενες χώρες σε σύγχρονα κράτη. Η μετάβαση αυτή προϋπέθετε και την αλλαγή σε επίπεδο διακυβέρνησης με την εγκαθίδρυση δημοκρατικών καθεστώτων. Το «πείραμα» αυτό δοκιμάστηκε και φάνηκε να αποδίδει καρπούς. Όμως, εξαιτίας της δεινής οικονομικής κατάστασης στην οποία βρέθηκαν, λόγω της οικονομικής ύφεσης του 1929 και των συνεπειών της, και της αδυναμίας των πολιτικών ηγεσιών να αντιμετωπίσουν τα χρόνια προβλήματα των κρατών τους, εγκαθιδρύθηκαν ολοκληρωτικά καθεστάτα διακυβέρνησης στα Βαλκάνια.

Η ναζιστική Γερμανία θεώρησε ότι ήταν πλέον η ευκαιρία να δημιουργήσει διαύλους επικοινωνίας με τις βαλκανικές χώρες. Έτσι, υπέγραψε οικονομικές και εμπορικές συμφωνίες με κάθε χώρα ξεχωριστά, στο πλαίσιο του *Σχεδίου Σαχτ*. Σταδιακά, η Γερμανία κατόρθωσε να βρει πιστούς συμμάχους στην πολιτική της, όπως τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία. Το σχέδιο της Γερμανίας για επικράτησή της στα Βαλκάνια ολοκληρώθηκε το 1941, όταν καταλήφθηκαν στρατιωτικά η Γιουγκοσλαβία και η Ελλάδα.

Η εργασία αυτή έχει ως σκοπό να διερευνήσει τις αντιδράσεις των βαλκανικών κρατών μετά την ανάληψη της εξουσίας στη Γερμανία από τον Αδόλφο Χίτλερ, αλλά και να εξετάσει τις διμερείς σχέσεις που ανέπτυξε το χιτλερικό καθεστώς με κάθε μία από τις βαλκανικές χώρες.

Αξίζει να αναφερθεί ότι η χρονική περίοδος που επιλέχθηκε, η περίοδος 1933 – 1941, δεν είναι τυχαία. Αφορά το μεγαλύτερο μέρος της διακυβέρνησης της Γερμανίας από τον Αδόλφο Χίτλερ και παρουσιάζει τις σχέσεις που ανέπτυξε το ναζιστικό καθεστώς με το σύνολο των βαλκανικών κρατών από την άνοδό του στην εξουσία ως την κατάληψη των Βαλκανίων.

Η εργασία αυτή αποτελείται συνολικά από τρία κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο της εργασίας θα παρουσιαστούν οι πολιτικές εξελίξεις σε κάθε χώρα των Βαλκανίων από το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου ως την επιβολή ολοκληρωτικού καθεστώτος διακυβέρνησης. Ειδικότερα, θα εξεταστούν οι πολιτικές εξελίξεις στην Αλβανία, τη Βουλγαρία, τη Γιουγκοσλαβία, την Ελλάδα και τη Ρουμανία από το 1918 μέχρι και την εκτροπή τους από την δημοκρατική πορεία και θα παρουσιαστούν οι συνθήκες υπό τις οποίες οι χώρες αυτές εξετράπησαν από τη δημοκρατία.

Στο δεύτερο κεφάλαιο θα παρουσιαστούν οι εσωτερικές πολιτικές εξελίξεις στη Γερμανία από τη λήξη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου και την ίδρυση της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης ως την άνοδο του Χίτλερ στην εξουσία, την κατάργηση της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης και τη συγκέντρωση των εξουσιών στο πρόσωπό του, ως επικεφαλής του Γ' Ράιχ.

Εν συνεχεία, θα εξεταστούν οι εξωτερικές σχέσεις της Γερμανίας με τα βαλκανικά κράτη από την άνοδο του Χίτλερ στην εξουσία ως και την έναρξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Θα παρουσιαστούν οι κινήσεις της γερμανικής διπλωματίας για την προσέγγισή της με τα κράτη των Βαλκανίων, καθώς επίσης και τις αντιδράσεις των βαλκανικών κρατών στις διπλωματικές πρωτοβουλίες της Γερμανίας.

Ακολούθως, θα παρουσιαστεί η πρώτη απόπειρα δημιουργίας ενός ισχυρού πολιτικού συνασπισμού στα Βαλκάνια με το Βαλκανικό Σύμφωνο του 1934 και θα επιχειρηθεί να ερμηνευτούν τα αίτια που οδήγησαν στην κατάρρευσή του. Τέλος, στον επίλογο της εργασίας, θα παρουσιαστούν τα συμπεράσματα. Στην παρούσα εργασία δεν εξετάζονται οι πολιτικές εξελίξεις στην Τουρκία κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου και οι σχέσεις της με τη ναζιστική Γερμανία. Από το 1923 ως το 1950 η Τουρκία κυβερνούνταν από το Ρεπουμπλικανικό Λαϊκό Κόμμα, του Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ και δεν έλαβε μέρος στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Η έρευνα για τη συλλογή των στοιχείων για τη συγγραφή της παρούσας εργασίας διεξήχθη στις βιβλιοθήκες του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, του Πανεπιστημίου Μακεδονίας, του Ιδρύματος Μελετών Χερσονήσου Αίμου και της Κεντρικής

Δημοτικής Βιβλιοθήκης Θεσσαλονίκης. Επίσης, μελετήθηκε η συλλογή ψηφιοποιημένων φύλλων ελληνικών εφημερίδων εποχής από την ιστοσελίδα της Βουλής των Ελλήνων καθώς και τα επίσημα διπλωματικά έγγραφα των ελληνικών διπλωματικών αποστολών της Γερμανίας και των άλλων βαλκανικών κρατών από τη Υπηρεσία Διπλωματικού και Ιστορικού Αρχείου του Υπουργείου Εξωτερικών.

Στο σημείο αυτό, αξίζει να αναφερθεί ότι δεν πραγματοποιήθηκε έρευνα στο αντίστοιχο διπλωματικό αρχείο του γερμανικού υπουργείου εξωτερικών διότι η εργασία αυτή δεν ασχολείται με τις αναφορές των γερμανικών διπλωματικών αποστολών στα Βαλκάνια για την κατάσταση που επικρατούσε στην περιοχή την περίοδο εκείνη, αλλά μόνο με τις αντιδράσεις των βαλκανικών χωρών στην αναγγελία του διορισμού του Χίτλερ ως Καγκελαρίου και τις σχέσεις που ανέπτυξαν με το ναζιστικό καθεστώς.

Κλείνοντας, θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους όσους με βοήθησαν στην συγγραφή της διπλωματικής μου εργασίας. Πρωτίστως, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου, κύριο Στράτο Ν. Δορδανά, που δέχτηκε να επιβλέψει την εκπόνηση της εργασίας μου, αλλά και για τις πολύτιμες συμβουλές που μου παρείχε καθ' όλη τη διάρκεια της μελέτης, από την ανάθεση του θέματος μέχρι και την τελική διαμόρφωση του κειμένου. Για τις παρατηρήσεις τους ευχαριστώ και τα άλλα δύο μέλη της Συμβουλευτικής Επιτροπής, κυρίους Βλάση Βλασίδη και Γεώργιο Χρηστίδη. Ακολούθως, οφείλω να ευχαριστήσω την Υπηρεσία Διπλωματικού και Ιστορικού Αρχείου του Υπουργείου Εξωτερικών για την άδεια που μου έδωσε προκειμένου να μελετήσω τα έγγραφα των ελληνικών διπλωματικών αποστολών στη Γερμανία και τις άλλες βαλκανικές χώρες, αλλά και το σύνολο του προσωπικού της Υπηρεσίας για την ευγένειά του και την καλή συνεργασία που υπήρχε μεταξύ μας. Επίσης, θέλω να ευχαριστήσω τους κυρίους Ιάκωβο Δ. Μιχαηλίδη, Επίκουρο Καθηγητή Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, και Δημήτρη Μιχαλόπουλο, Διευθυντή του Ιδρύματος Ιστορίας του Ελευθερίου Βενιζέλου, για τις συμβουλές τους και την παραχώρηση σημαντικών βιβλίων που βοήθησαν στη συγγραφή της εργασίας. Ακόμη, ευχαριστώ τις κυρίες Σταυριανή Κουτσού, Επίκουρη Καθηγήτρια του Αλεξάνδρειου Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος Θεσσαλονίκης, και Γαρυφαλλιά Μίχα, Υποψήφια Διδάκτορα του Πανεπιστημίου της Σορβόνης, για τη βοήθειά τους στη μετάφραση διπλωματικών κειμένων και άρθρων από τη γαλλική στην ελληνική γλώσσα, καθώς επίσης και τη Στέλλα Φλώρου, απόφοιτη του Τμήματος

Βαλκανικών Σπουδών για τη βοήθειά της στην αγγλική μετάφραση του epilόγου. Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω τη φίλη και απόφοιτη του Τμήματος Βαλκανικών Σπουδών Δήμητρα Πατρωνίδου, για τις συμβουλές της. Τα όποια λάθη και παραλείψεις βαρύνουν αποκλειστικά τον εισηγητή της εργασίας.

Κεφάλαιο Πρώτο: Οι πολιτικές εξελίξεις στα Βαλκάνια την περίοδο 1918 – 1941

Η περίοδος 1918 – 1941 ήταν μία από τις πλέον ταραχώδεις περιόδους στην ιστορία των βαλκανικών κρατών. Η περίοδος αυτή ξεκίνησε με την λήξη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου και τη μετεξέλιξη των βαλκανικών κρατών σε νέα κράτη, όπως της Γιουγκοσλαβίας¹ και της Τουρκίας,² και τερματίστηκε με την επιβολή ολοκληρωτικών καθεστώτων σε πολλές χώρες των Βαλκανίων.³

Στις 11 Νοεμβρίου 1918, έπειτα από τέσσερα χρόνια πολεμικών επιχειρήσεων στην Ευρώπη μεταξύ των δύο αντιμαχόμενων πλευρών, οι Κεντρικές Αυτοκρατορίες υπέγραψαν ανακωχή με τις νικήτριες δυνάμεις της Αντάντ.⁴ Στα δύο εμπόλεμα μέρη συμμετείχαν και τα κράτη των Βαλκανίων. Στην Αντάντ συμμετείχαν η Ελλάδα, η Σερβία και η Ρουμανία, ενώ απέναντί τους αντιπαρατάχθηκαν η Βουλγαρία και η Οθωμανική Αυτοκρατορία. Η ανακωχή αυτή σήμανε το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου.

Μετά τη λήξη των εχθροπραξιών και την επιβολή ανακωχής, ξεκίνησαν οι Διασκέψεις Ειρήνης ούτως ώστε να χαραχτούν τα σύνορα των νέων κρατών που προέκυψαν μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, αλλά και να αποδοθούν ευθύνες στους ηττημένους του πολέμου. Οι διάφορες Συνθήκες Ειρήνης που υπεγράφησαν για τη λήξη του πολέμου είχαν και εδαφικές συνέπειες για τα αντιμαχόμενα μέρη.⁵ Με τη Συνθήκη του Αγίου Γερμανού, τον Σεπτέμβριο του 1919, η Αυστρία αναγνώρισε την ανεξαρτησία της Ουγγαρίας, της Γιουγκοσλαβίας, της

¹ Rene Ristelhueber, *Ιστορία των Βαλκανικών Λαών*, μετάφρ. Αναστασία Μεθενίτη – Αθανάσιος Στεφανής, Παπαδήμα, Αθήνα 1995, σ. 331.

² Η Τουρκική Δημοκρατία ιδρύθηκε από τον Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ στις 29 Οκτωβρίου 1923. Προηγήθηκε ο νικηφόρος τριετής «Πόλεμος της Ανεξαρτησίας» εναντίον της Ελλάδας, η κατάργηση του Οθωμανικού Σουλτανάτου και η Συνθήκη της Λωζάννης (24.07.1923), βλ. Hamit Bozarslan, *Ιστορία της Σύγχρονης Τουρκίας. Από την επανάσταση των Νεότουρκων μέχρι σήμερα*, Σαββάλας, Αθήνα 2008, σ. 42.

³ Μέχρι και το τέλος του 1935 είχαν επιβληθεί ολοκληρωτικά καθεστώτα στην Αλβανία, τη Βουλγαρία και τη Γιουγκοσλαβία. Στην Ελλάδα, τον Οκτώβριο του 1935 επικράτησε το κίνημα του Στρατηγού Κονδύλη. Το διαδέχθηκε οικουμενική κυβέρνηση υπό τον Κωνσταντίνο Δεμερτζή μετά τις εκλογές της 26^{ης} Ιανουαρίου 1936.

⁴ E.M. Burns, *Ευρωπαϊκή Ιστορία. Ο Δυτικός Πολιτισμός: Νεότεροι Χρόνοι*, μετάφρ. Τάκης Δαρβέρης, δ' έκδ., Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2006, σ. 828.

⁵ Στο κεφάλαιο αυτό εξετάζονται οι Συνθήκες ειρήνης που αφορούν την ανακατανομή των εδαφών ανάμεσα στα βαλκανικά κράτη. Η Συνθήκη των Βερσαλλιών θα εξεταστεί στο κεφάλαιο των εσωτερικών πολιτικών εξελίξεων στη Γερμανία την περίοδο 1918 - 1935.

Τσεχοσλοβακίας και της Πολωνίας.⁶ Με τη Συνθήκη του Νείγυ, τον Νοέμβριο του 1919, η Βουλγαρία παραχώρησε όλα τα εδάφη που κέρδισε στους Βαλκανικούς Πολέμους στη Ρουμανία, την Ελλάδα και τη Γιουγκοσλαβία.⁷

Όσον αφορά την Οθωμανική Αυτοκρατορία, με τη Συνθήκη των Σεβρών, τον Αύγουστο του 1920, παραχώρησε τα νησιά Ίμβρο και Τένεδο καθώς επίσης και την Ανατολική Θράκη, μέχρι την Τσατάλτζα, στην Ελλάδα. Επιπλέον, η περιοχή της Σμύρνης θα τελούσε υπό πενταετή ελληνική διοίκηση και με τη λήξη της οι κάτοικοι θα αποφάσιζαν μέσω δημοψηφίσματος την ένωση με την Ελλάδα ή την δημιουργία δικού τους ανεξάρτητου κράτους. Όμως, μετά την ήττα του Ελληνικού στρατού στο Μικρασιατικό Μέτωπο τον Αύγουστο του 1922 και τη Μικρασιατική Καταστροφή τα πράγματα άλλαξαν. Με τη Συνθήκη της Λωζάννης, τον Ιούλιο του 1923, που υπεγράφη μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας, η Ελλάδα εκχώρησε στην Τουρκία όλη την Ανατολική Θράκη, τα νησιά Ίμβρο και Τένεδο και την περιοχή της Σμύρνης. Επίσης, ήταν η πρώτη Συνθήκη Ειρήνης στην οποία συμφωνήθηκε υποχρεωτική ανταλλαγή των πληθυσμών.⁸

Ο χάρτης των Βαλκανίων άλλαξε μετά την εφαρμογή των παραπάνω Συνθηκών Ειρήνης, καθώς έγινε αναδιανομή των διαφιλονικούμενων εδαφών. Τα Βαλκάνια, και ειδικότερα οι νεοσύστατες χώρες, η Ελλάδα (1830), η Σερβία (1870) και η Βουλγαρία (1908), προσπάθησαν να προσαρμοστούν στη νέα πραγματικότητα και να μετεξελιχθούν σε σύγχρονα κράτη της περιόδου. Η προσαρμογή αυτή περιελάμβανε και την υιοθέτηση ενός νέου πολιτικού συστήματος, του αντιπροσωπευτικού – κοινοβουλευτικού συστήματος. Αυτό το σύστημα διακυβέρνησης ήταν άγνωστο για τα περισσότερα κράτη, καθώς κυβερνούνταν με απολυταρχικό τρόπο, ως τμήμα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Στην αρχή της νέας πορείας, αναδείχτηκαν δημοκρατικές κυβερνήσεις στα κράτη. Όμως, μετά από λίγο καιρό, η μία μετά την άλλη βαλκανική χώρα εξετράπησαν της συνταγματικής νομιμότητας και της δημοκρατικής πορείας, μη μπορώντας να αντιμετωπίσουν τις εσωτερικές δυσκολίες και τις εξωτερικές πιέσεις που ασκήθηκαν. Ένα ζήτημα το οποίο προκάλεσε έντονες ζυμώσεις στα βαλκανικά κράτη ήταν το θέμα των μειονοτήτων. Το ζήτημα αυτό ανέκυψε αμέσως μετά την κατάληψη των ευρωπαϊκών εδαφών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας από τα βαλκανικά κράτη και τη χάραξη των νέων

⁶ Burns, *ό.π.*, σ. 836.

⁷ Στο ίδιο, σ. 836.

⁸ Ιωάννης Σ. Κολιόπουλος., *Η Ιστορία της Ελλάδος από το 1800. Η διαμόρφωση και η άσκηση της εθνικής πολιτικής*, τόμος β', Βάνια, Θεσσαλονίκη 2000, σσ. 280 – 283.

συνόρων στην περιοχή. Εντός των ευρωπαϊκών εδαφών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας κατοικούσαν διασκορπισμένοι διάφοροι πληθυσμοί (Έλληνες, Σέρβοι, Βούλγαροι, Εβραίοι, Αθίγγανοι, και άλλοι). Με την χάραξη των συνόρων, πολλές πληθυσμιακές ομάδες βρέθηκαν εκτός των εδαφικών ορίων των κρατών από τα οποία προέρχονταν, κάτι που προκάλεσε προβλήματα στη διάρκεια του Μεσοπολέμου.⁹

Η Αλβανία καθ' όλη τη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου ήταν υπό κατοχή από τα γειτονικά της κράτη.¹⁰ Αποτέλεσμα αυτής της κατάστασης ήταν η δημιουργία πατριωτικών οργανώσεων από Αλβανούς της διασποράς που ανησυχούσαν για την τύχη της πατρίδας τους.¹¹ Μετά τη λήξη του πολέμου, συνήλθε στο Δυρράχιο τον Δεκέμβριο του 1918 συνέδριο 48 αντιπροσώπων. Σε αυτό το συνέδριο σχηματίστηκε προσωρινή κυβέρνηση με εντολή να υπερασπιστεί τα συμφέροντα της Αλβανίας στις διαπραγματεύσεις που διεξάγονταν στο Παρίσι. Τον Ιανουάριο του 1920 συνήλθε συνέδριο στη Λούσνιγια που ανέθεσε την εξουσία σε τετραμελή αντιβασιλεία και διόρισε πρωθυπουργό τον Σουλεϊμάν Μπέη Ντελβίνα. Τέλος, ως πρωτεύουσα του κράτους ορίστηκε η πόλη των Τιράνων.¹²

Το 1921, στις πρώτες βουλευτικές εκλογές που διεξήχθησαν στη χώρα μετά το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, επικράτησε ο Αχμέτ Ζώγου. Ο Ζώγου κυβέρνησε τη χώρα με αυταρχισμό. Αποτέλεσμα των ενεργειών του ήταν οι διαδηλώσεις που προκάλεσε εναντίον του η αντιπολίτευση την άνοιξη του 1924, με επικεφαλής τον Φαν Νόλι.

Ο Φαν Νόλι αντικατέστησε στην εξουσία τον Ζώγου τον Ιούνιο του 1924. Στους στόχους του κυβερνητικού προγράμματός του ήταν η ανάπτυξη καλών σχέσεων με τα γειτονικά κράτη και η θέσπιση ουσιαστικής δημοκρατίας στη χώρα. Παρόλα αυτά, η διακυβέρνησή του κράτησε μόλις έξι μήνες. Το Δεκέμβριο του 1924, ο Ζώγου, έχοντας εξασφαλίσει τη στήριξη μπεήδων

⁹ Mark Mazower, *Τα Βαλκάνια*, μετάφρ. Κώστας Ν. Κουρεμένος, γ' έκδ., Πατάκης, Αθήνα 2002, σ. 202. Τα προβλήματα αυτά δεν εξετάζονται στην παρούσα εργασία.

¹⁰ Η Κορυτσά και το Αργυρόκαστρο ήταν υπό ελληνική κατοχή. Η Αυλώνα και το νησί Σασώνα τελούσαν υπό ιταλική κατοχή. Όσον αφορά τους Σέρβους και τους Μαυροβούνιους, αυτοί προήλαυναν προς τα Τίρανα, το Ελμπασάν και το Σκούταρι. Όμως, μετά την ήττα τους από την Αυστροουγγαρία, το 1915, αποσύρθηκαν και αντικαταστάθηκαν στην περιοχή από τους Αυστριακούς και τους Ούγγρους. βλ. Castellán, στο ίδιο., σσ. 598 – 599.

¹¹ Ενδεικτικά αναφέρεται η οργάνωση Vatra («Εστία») με επικεφαλής τον επίσκοπο και μετέπειτα πρωθυπουργό της Αλβανίας Φαν Νόλι. βλ. Castellán, στο ίδιο, σ. 599.

¹² Stefanaq Pollo – Arben Puto, *Ιστορία της Αλβανίας – Από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα*, μετάφρ. Μπάμπης Ακτσόγλου, χτε, Εκδοτική Ομάδα, σ. 240.

και μεγαλογαιοκτημόνων, τέθηκε επικεφαλής κινήματος και στις 24 Δεκεμβρίου 1924 μπήκε στα Τίρανα και απομάκρυνε τον Φαν Νόλι από την εξουσία.¹³

Ο Ζώγου, αμέσως μετά την εκ νέου ανάρρησή του στην εξουσία, διόρισε δικό του κοινοβούλιο. Το σώμα αυτό ανακήρυξε την Αλβανία σε δημοκρατία και θέσπισε σύνταγμα το 1925. Ο Ζώγου εξελέγη πρόεδρος της Αλβανικής Δημοκρατίας για επτά χρόνια στις 31 Ιανουαρίου 1925.¹⁴ Όμως, την 1^η Σεπτεμβρίου 1928, μετέτρεψε το πολίτευμα της Αλβανίας από δημοκρατία σε βασιλεία κληρονομικού τύπου και αυτοανακηρύχθηκε βασιλιάς με το όνομα Ζώγου Α'.¹⁵ Ο Ζώγου κυβέρνησε την Αλβανία μέχρι το 1939, οπότε κατελήφθη η χώρα από τον ιταλικό στρατό.¹⁶

Η Βουλγαρία, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, ανήκε στο στρατόπεδο των ηττημένων του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Συνέπεια της ήττας της, ο βασιλιάς Φερδινάνδος παραιτήθηκε από τον θρόνο στις 4 Οκτωβρίου 1918. Νέος βασιλιάς ορίστηκε ο γιος του παραιτηθέντος Φερδινάνδου, βασιλιάς Μπόρις Γ'.¹⁷

Η Βουλγαρία, λόγω του γεγονότος ότι ανήκε στο πλευρό των ηττημένων, κλήθηκε να πληρώσει τις συνέπειες της ήττας της. Με τη Συνθήκη του Νεϊγύ (27 Νοεμβρίου 1919) παραχώρησε στην Ελλάδα τη Δυτική Θράκη από τον ποταμό Νέστο ως τον ποταμό Έβρο. Χερσαίο σύνορο μεταξύ των δύο κρατών ορίστηκε η οροσειρά της Ροδόπης.¹⁸ Επιπλέον, παραχώρησε στη Ρουμανία τη νότια Δοβρουτσά. Τέλος, κατέβαλλε βαρύτατο πρόστιμο και παραχώρησε προϊόντα ως πολεμική αποζημίωση στις νικήτριες δυνάμεις.¹⁹

Την ίδια περίοδο, συντελούταν στη χώρα μία τεράστια πολιτική αλλαγή. Στις πρώτες μεταπολεμικές εκλογές που διεξήχθησαν στη χώρα τον Οκτώβριο του 1919 νίκησε η *Αγροτική Ένωση* με ηγέτη τον Αλεξάντερ Σταμπολίσκνυ. Στις επαναληπτικές εκλογές, που διεξήχθησαν λίγους μήνες αργότερα, η *Αγροτική Ένωση* θριάμβευσε καταλαμβάνοντας τις μισές έδρες του κοινοβουλίου.²⁰

¹³ Bobi Bobev, *The Dictatorship of Ahmet Zogou in Albania*, στο: *Etudes Balkaniques*, 2 (Academie Bulgare des Sciences, Institut d'Etudes Balkaniques, 1993), 23-24.

¹⁴ Pollo – Puto, *ό.π.*, σσ. 263 – 264.

¹⁵ Στο ίδιο, σ. 271

¹⁶ Γεώργιος Ε. Χρηστίδης, *Τα κομμουνιστικά Βαλκάνια: Εισαγωγή στην εσωτερική και εξωτερική πολιτική στην Αλβανία, Βουλγαρία, Γιουγκοσλαβία και Ρουμανία την περίοδο 1945 – 1989*, Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2003, σ. 17.

¹⁷ Ristelhueber *ό.π.*, σ. 339.

¹⁸ Κολιόπουλος, *ό.π.*, σσ. 279 -280.

¹⁹ Ristelhueber *ό.π.*, σ. 340.

²⁰ Αλέξανδρος Φολ – Νικολάι Γκέντσεφ, *Ιστορία της Βουλγαρίας*, Ειρήνη, Αθήνα 1983, σ. 173.

Ο Σταμπολίσκου, μετά την εδραίωσή του στην εξουσία, ξεκίνησε ένα ευρύτατο πρόγραμμα αγροτικών μεταρρυθμίσεων με στόχο να δημιουργήσει μια τάξη ακτημόνων και να απασχοληθεί ο λαός.²¹ Οι μεταρρυθμίσεις αυτές είχαν ευρύτατη απήχηση, καθώς στις εκλογές του Απριλίου του 1923 η *Αγροτική Ένωση* πέτυχε συντριπτική νίκη.²² Όμως, λίγους μήνες μετά την νίκη του, ανατράπηκε από την εξουσία έπειτα από πραξικόπημα που εκδηλώθηκε από την οργανώσεις *Στρατιωτική Ένωση και Λαϊκή Ομόνοια*.²³ Παρά την προσπάθειά του να αντιδράσει, συνελήφθη και εκτελέστηκε.²⁴

Η νέα κυβέρνηση επέβαλε σειρά κατασταλτικών μέτρων εναντίων των οπαδών των πολιτικών κομμάτων στη Βουλγαρία, συμπεριλαμβανομένων του *Κομμουνιστικού Κόμματος* και της *Αγροτικής Ένωσης*. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να σημειωθούν εξεγέρσεις τον Σεπτέμβριο του 1923. Η κυβέρνηση, προκειμένου να αντιμετωπίσει την κατάσταση, αποφάσισε τη διάλυση του *Κομμουνιστικού Κόμματος Βουλγαρίας*.²⁵ Μετά την απόφαση αυτή, ο βασιλιάς Μπόρις δέχτηκε απόπειρα δολοφονίας στον ιερό ναό της Αγίας Κυριακής σε βομβιστική επίθεση από μέλη του κόμματος.²⁶

Ένα άλλο πρόβλημα το οποίο κλήθηκε να αντιμετωπίσει η κυβέρνηση ήταν η ανταρτική οργάνωση *Εσωτερική Μακεδονική Επαναστατική Οργάνωση* (ΕΜΕΟ). Η ΕΜΕΟ, παλαιά γνώριμη του καθεστώτος και με καίρια συμβολή στη δολοφονία του Σταμπολίσκου, είχε καταστεί κράτος εν κράτει στην περιοχή του Πετριτσίου, προβαίνοντας σε βομβιστικές επιθέσεις και δολοφονίες. Το ζήτημα αυτό πέρασε τα σύνορα της Βουλγαρίας, καθώς η ΕΜΕΟ χρηματοδοτούνταν από το φασιστικό καθεστώς του Μουσολίνι. Στον αντίποδα, η Γαλλία και η Αγγλία ζητούσαν τη διάλυσή της. Ο βασιλιάς Μπόρις ενήργησε μόνο όταν του δόθηκε αφορμή

²¹ Nikolai Todorov, *Σύντομη Ιστορία της Βουλγαρίας*, Νέα Σύνορα, Αθήνα 1983, σσ. 99 – 100.

²² Συγκεκριμένα, η *Αγροτική Ένωση* κατέλαβε τις 212 από τις 245 έδρες του κοινοβουλίου. βλ. Σπυρίδων Σφέτας, *Εισαγωγή στη Βαλκανική Ιστορία. Από τον Μεσοπόλεμο στη λήξη του Ψυχρού Πολέμου*, τόμ. Β', Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2010, σ. 99.

²³ Η οργάνωση *Διεθνής Συνεννόηση* ιδρύθηκε από αξιωματικούς του βουλγαρικού στρατού υπό την εύνοια των Ανακτόρων με επικεφαλής τον καθηγητή Αλεξάντερ Τζανκόφ. Στόχος της ήταν η ανατροπή του Σταμπολίσκου. βλ. Φολ – Γκέντσεφ, *ό.π.*, σ. 174.

²⁴ Ο Σταμπολίσκου συνελήφθη από αντάρτες της οργάνωσης ΕΜΕΟ και, έπειτα από φρικιαστικά βασανιστήρια, εκτελέστηκε. Ristelhueber, *ό.π.*, σ. 358.

²⁵ Φολ – Γκέντσεφ, *ό.π.*, σ. 176.

²⁶ Βλ. Castellán, *ό.π.*, σ. 596, βλ. Ristelhueber, *ό.π.*, σ. 358.

διατάσσοντας τη διάλυση της ΕΜΕΟ και τη σύλληψη του ίδιου του αρχηγού της, του Μιχαήλωφ.²⁷

Πέραν αυτών των προβλημάτων, δημιουργήθηκε σοβαρό διπλωματικό επεισόδιο με την Ελλάδα εξαιτίας του επεισοδίου του Πετριτσιού.²⁸ Η Βουλγαρία, σύμφωνα με τις διατάξεις της απόφασης της Κοινωνίας των Εθνών, έλαβε πολεμική αποζημίωση και υποχρεώθηκε να δεχθεί διακόσιες χιλιάδες υπηκόους της που διέμεναν εντός των ορίων της Ελλάδας. Μη μπορώντας να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις της λόγω της κατεστραμμένης της οικονομίας, η χώρα έλαβε δάνειο από τη Διάσκεψη της Γενεύης.²⁹

Ως απόρροια αυτών των προβλημάτων που ταλάνιζαν τη χώρα, αξιωματικοί του στρατού ίδρυσαν μυστική οργάνωση με την ονομασία *Κρίκος*. Η οργάνωση αυτή υποστήριζε την ένωση με τη Γιουγκοσλαβία.³⁰ Στις 19 Μαΐου 1934 κατέλαβε πραξικοπηματικά την εξουσία,³¹ αλλά λίγους μήνες αργότερα, τον Ιανουάριο του 1935, ο βασιλιάς Μπόρις Γ' απομάκρυνε τα μέλη της από την εξουσία και σχημάτισε κυβέρνηση με επικεφαλής τον έμπιστό του, Γκεόργκι Κιοσεϊβάνοφ.³²

Η Γιουγκοσλαβία, ύστερη ονομασία του βασιλείου των Σέρβων, Κροατών και Σλοβένων, δημιουργήθηκε το 1918, μετά την ήττα της Αυστροουγγαρίας στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. Η δημιουργία της Γιουγκοσλαβίας πραγματοποιήθηκε έπειτα από διεργασίες που έγιναν από τους Νοτιοσλάβους της Αυτοκρατορίας των Αψβούργων και του Μαυροβουνίου.³³ Η ένωση ολοκληρώθηκε την 1^η Δεκεμβρίου 1918.³⁴ Την ημέρα εκείνη ενώθηκαν η Κροατία, η Δαλματία, η Σλοβενία, η Βοσνία, η Ερζεγοβίνη και το Μαυροβούνιο με τη Σερβία. Μονάρχης του νέου βασιλείου των Σέρβων, Κροατών και Σλοβένων ανέλαβε ο βασιλιάς Πέτρος Α' του βασιλικού

²⁷ Το 1930 η ΕΜΕΟ ανατίναξε το Orient Express. Τότε έδωσε εντολή ο βασιλιάς Μπόρις για τη διάλυσή της και τη σύλληψη του Μιχαήλωφ. Ουσιαστικά, η ΕΜΕΟ διαλύθηκε το 1934, μετά την δολοφονία του βασιλιά Αλέξανδρου της Γιουγκοσλαβίας. βλ. Castellan, *ό.π.*, σσ. 596-597.

²⁸ Σφέτας, *ό.π.*, σσ. 121 – 122.

²⁹ Ristelhueber, *ό.π.*, σσ. 359.

³⁰ Βλ. Castellan, *ό.π.*, σ. 597.

³¹ Βλ. Φολ – Γκέντσεφ, *ό.π.*, σ. 177.

³² Στο ίδιο, σ. 177.

³³ Το Εθνικό Συμβούλιο των Σλάβων του Νότου, τον Οκτώβριο του 1918, αποφάσισε την ένωση της Κροατίας, της Δαλματίας, της Βοσνίας, της Ερζεγοβίνης και της Σλοβενίας με τη Σερβία. Επίσης, το κοινοβούλιο του Μαυροβουνίου αποφάσισε την έκπτωση του ηγεμόνα του κράτους, Πρίγκιπα Νικολάου, και την ένωσή του με τη Σερβία. βλ. Ristelhueber, *ό.π.*, σ. 331.

³⁴ Η ένωση ολοκληρώθηκε τυπικά τον Μάρτιο του 1919, όταν η Προσωρινή Εθνική Αντιπροσωπεία του νεοσύστατου κράτους επικύρωσε την ένωση των ανωτέρω περιοχών με τη Σερβία, την ανάληψη του στέμματος από τον βασιλιά Πέτρο Α' και τη σύσταση του νέου βασιλείου. βλ. Stevan K. Pavlowitch, *Ιστορία των Βαλκανίων 1804-1945*, μετάφρ. Λουκιανός Χασιώτης Βάνια, Θεσσαλονίκη 2005, σ. 370.

οίκου των Καραγεώργεβιτς, ενώ πρωθυπουργός ο Στόγιαν Πρότιτς. Όμως, λόγω ασθενείας του μονάρχη, χρέη αντιβασιλέως εκτελούσε ο διάδοχος του θρόνου και γιος του, Πρίγκιπας Αλέξανδρος, γνωστός από την αντίσταση κατά τη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου.³⁵ Η ανεξαρτησία του νέου βασιλείου αναγνωρίστηκε από την Αυστρία με τη Συνθήκη του Αγίου Γερμανού, τον Σεπτέμβριο του 1919.³⁶

Ένα από τα σοβαρότερα προβλήματα που αντιμετώπιζε το νεοσύστατο κράτος, αν όχι το σοβαρότερο, ήταν το ζήτημα της εθνικής και θρησκευτικής ομοιογένειάς του. Εντός των ορίων του κατοικούσαν διάφορες εθνοτικές ομάδες πλην των Σέρβων, Κροατών και Σλοβένων.³⁷ Επιπλέον, όσον αφορά το θέμα της θρησκείας, μόνο το 47% των κατοίκων του ήταν χριστιανοί ορθόδοξοι. Οι υπόλοιποι ήταν καθολικοί, μωαμεθανοί, εβραίοι, ουνίτες ή άθεοι.³⁸

Οι πρώτες βουλευτικές εκλογές στη χώρα έγιναν τον Νοέμβριο του 1920. Σχηματίστηκε κυβέρνηση συνασπισμού μεταξύ του *Ριζοσπαστικού Κόμματος* και του *Δημοκρατικού Κόμματος*. Πρωθυπουργός ανέλαβε ο αρχηγός του *Ριζοσπαστικού Κόμματος*, Νικόλα Πάσιτς.³⁹ Η νέα κυβέρνηση έθεσε ως πρωταρχικό στόχο την ψήφιση και θέσπιση συντάγματος για τη χώρα. Το σύνταγμα που συντάχθηκε περιείχε αρκετά συντηρητικές διατάξεις,⁴⁰ ενώ η προτεινόμενη διοικητική διαίρεση του βασιλείου⁴¹ προκάλεσε την αντίδραση των βουλευτών του Κροατικού Αγροτικού Κόμματος, οι οποίοι απείχαν από την ψηφοφορία. Παρά την κίνησή τους αυτή, το

³⁵ Ο πρίγκιπας Αλέξανδρος θα εκτελούσε χρέη Αντιβασιλέως ως το θάνατο του πατέρα του, βασιλέως Πέτρου, το 1921. Frank C. Littlefield, *Germany and Yugoslavia 1933 – 1941. The German conquest of Yugoslavia*, Columbia University Press, Νέα Υόρκη 1988, σ. 3.

³⁶ Burns, *ό.π.*, σ. 836.

³⁷ Σύμφωνα με τα στοιχεία της επίσημης απογραφής πληθυσμού της 31^{ης} Ιανουαρίου 1921 στο Βασίλειο των Σέρβων, Κροατών και Σλοβένων ζούσαν οι εξής εθνοτικές ομάδες: Σερβοκροάτες: 8.911.509, Σλοβένοι: 1.019.997, Γερμανοί: 505.790, Ούγγροι: 467.658, Αλβανοί: 439.637, Ρουμάνοι: 231.068, Τούρκοι: 150.322, Τσεχοσλοβάκοι: 115.532, Ρουθηνοί: 25.615, Ρώσοι: 20.568, Πολωνοί: 14.764, Ιταλοί: 12.553, Λοιποί: 69.878. βλ. Castellán, *ό.π.*, σ. 571.

³⁸ Στην ίδια απογραφή πληθυσμού, τα στοιχεία όσον αφορά το θρήσκευμα ήταν τα ακόλουθα: Ορθόδοξοι: 5.593.057, Ρωμαιοκαθολικοί: 4.708.657, Ουνίτες: 40.338, Μουσουλμάνοι: 1.345.271, Διαμαρτυρόμενοι: 229.517, Εβραίοι: 64.746, Άλλα θρησκευόμενα: 1.944, Άθεοι: 1.381. βλ. Castellán, *ό.π.*

³⁹ Βλ. Pavlowitch, *ό.π.*, σσ. 370-372.

⁴⁰ Σύμφωνα με τις διατάξεις του Συντάγματος, ανώτατος άρχων του κράτους οριζόταν ο βασιλιάς, ο οποίος ήταν και ανώτατος αρχηγός των Ενόπλων Δυνάμεων της χώρας. Ο βασιλιάς επέλεγε τον Πρωθυπουργό, ενώ το Κοινοβούλιο και η δημόσια διοίκηση τελούσαν υπό κυβερνητικό έλεγχο. βλ. Castellán, στο ίδιο, σ. 573.

⁴¹ Προτάθηκε η διαίρεση της χώρας σε διοικητικά διαμερίσματα με βάση τα ονόματα των ποταμών, σύμφωνα με το γαλλικό πρότυπο. Στο ίδιο, σ. 573

σύνταγμα τελικά ψηφίστηκε στις 28 Ιουνίου 1921.⁴² Δύο μήνες μετά, στις 16 Αυγούστου 1921, ο βασιλιάς Πέτρος Α' απεβίωσε. Νέος βασιλιάς ανέλαβε ο γιος του, Αλέξανδρος Α'.⁴³

Από το 1922 ως το 1929 η πολιτική κατάσταση στο βασίλειο ήταν ρευστή. Αλληπάλληλες εκλογές και αλλαγές κυβερνήσεων και πρωθυπουργών συνέθεταν το ρευστό πολιτικό κλίμα που επικρατούσε. Τα δύο μεγάλα κόμματα, το Ριζοσπαστικό Κόμμα και το Δημοκρατικό Κόμμα, άρχισαν να πνέουν τα λοίσθια. Παρά τις εκλογές του 1927 δε κατέστη δυνατός ο σχηματισμός κυβέρνησης, λόγω διαφωνίας των Σέρβων με τους Κροάτες.⁴⁴

Η κατάσταση οξύνθηκε περισσότερο όταν στις 20 Ιουνίου 1928 ένας Μαυροβούνιος βουλευτής δολοφόνησε εντός του Κοινοβουλίου τον αρχηγό του Κροατικού Αγροτικού Κόμματος, Στιέπαν Ράντιτς. Ο βασιλιάς Αλέξανδρος κάλεσε τα κόμματα σε σύσκεψη, ούτως ώστε να καταλήξουν σε συμφωνία για τη διακυβέρνηση της χώρας. Διαπιστώνοντας εκ νέου την αδυναμία της συνεννόησης μεταξύ των πολιτικών παραγόντων της χώρας, ο βασιλιάς διέλυσε τη βουλή και σχημάτισε δική του κυβέρνηση στις 9 Ιανουαρίου 1929. Επίσης, μετονόμασε τη χώρα σε βασίλειο της Γιουγκοσλαβίας.⁴⁵ Ο Αλέξανδρος Α' κυβέρνησε μέχρι τη δολοφονία του στη Γαλλία, το 1934. Τον διαδέχθηκε στον θρόνο ο γιος του, βασιλιάς Πέτρος Β' της Γιουγκοσλαβίας.⁴⁶

Η Ελλάδα το 1918 ανήκε στο στρατόπεδο των νικητών του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Έτσι, καρπώθηκε τα εδαφικά της κέρδη με βάση τις Συνθήκες Ειρήνης του Νεϊγύ και των Σεβρών. Αποτέλεσμα των δύο αυτών Συνθηκών ήταν η εδαφική επέκταση της Ελλάδας μέχρι τη γραμμή της Τσατάλτζας στην Ανατολική Θράκη και η κατάληψη της ζώνης της Σμύρνης.⁴⁷

Παρά τις ευνοϊκές περιστάσεις που επικρατούσαν στο εξωτερικό, η εσωτερική πολιτική κατάσταση ήταν τεταμένη. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος, ο οποίος επανήλθε στην εξουσία μετά την

⁴² Στο ίδιο, σ. 573

⁴³ Αξίζει να σημειωθεί ότι την ημέρα της ορκωμοσίας του, ο βασιλιάς Αλέξανδρος έπεσε θύμα αποτυχημένης απόπειρας δολοφονίας με βόμβα από μέλη του Κομμουνιστικού Κόμματος. Ένα μήνα αργότερα δολοφονήθηκε από μέλη του Κομμουνιστικού Κόμματος ο Υπουργός Εσωτερικών. Η κυβέρνηση, βλέποντας αυτή την κατάσταση, θέσπισε τον νόμο «Περί προστασίας της Δημόσιας Ασφάλειας και Τάξης» και έθεσε εκτός νόμου το Κομμουνιστικό Κόμμα. βλ. Pavlowitch, *ό.π.*, σ. 373.

⁴⁴ Βλ. Pavlowitch, στο ίδιο, σ. 375.

⁴⁵ Βλ. Castellan, *ό.π.*, σ. 574

⁴⁶ Ο βασιλιάς Αλέξανδρος Α' της Γιουγκοσλαβίας δολοφονήθηκε στις 9 Οκτωβρίου 1934 στη Μασσαλία. Η δολοφονία ήταν έργο των Ουστάσι ενώ ο δολοφόνος ανήκε στην Εσωτερική Μακεδονική Επαναστατική Οργάνωση. Επειδή ο βασιλιάς Πέτρος ήταν ανήλικος, αντιβασιλέας μέχρι την ενηλικίωση του Πέτρου ανέλαβε ο εξάδελφος του δολοφονηθέντος βασιλιά, Πρίγκιπας Παύλος. βλ. Pavlowitch, *ό.π.*, σ. 397.

⁴⁷ Βλ. Κολιόπουλος, *ό.π.*, σσ. 279 -280.

επικράτησή του στον Εθνικό Διχασμό με αντίπαλο τον έκπτωτο βασιλιά Κωνσταντίνο, δεχόταν τα πυρά της Ηνωμένης Αντιπολιτεύσεως επειδή ο στρατός της χώρας βρισκόταν σε εμπόλεμη κατάσταση επί οκτώ έτη. Επιπλέον, επέζησε μίας αποτυχημένης απόπειρας δολοφονίας που έγινε εναντίον του στο σιδηροδρομικό σταθμό των Παρισίων. Έτσι, αποφάσισε να προκηρύξει εκλογές για τις 25 Οκτωβρίου 1920. Όμως, λόγω σοβαρού προβλήματος υγείας του βασιλιά Αλέξανδρου Α', οι εκλογές μετατέθηκαν για την 1^η Νοεμβρίου. Ο βασιλιάς Αλέξανδρος Α' απεβίωσε στις 25 Οκτωβρίου 1920. Χρέη αντιβασιλέως ανέλαβε ο ναύαρχος Παύλος Κουντουριώτης.⁴⁸

Οι εκλογές διεξήχθησαν τελικά την 1^η Νοεμβρίου 1920. Η ήττα του κόμματος των Φιλελευθέρων, του οποίου ηγείτο ο Ελευθέριος Βενιζέλος, ήταν συντριπτική εξαιτίας του πλειοψηφικού εκλογικού συστήματος.⁴⁹ Ο Βενιζέλος, πικραμένος από το αποτέλεσμα των εκλογών, αναχώρησε για το Παρίσι αποφασίζοντας να μην ασχοληθεί ξανά με την πολιτική. Στο μεταξύ, πρωθυπουργός ανέλαβε ο Δημήτριος Ράλλης, επικεφαλής της φιλοβασιλικής Ηνωμένης Αντιπολιτεύσεως. Η νέα κυβέρνηση, ένα μήνα μετά το διορισμό της, επανέφερε στον θρόνο τον έκπτωτο βασιλιά Κωνσταντίνο.⁵⁰

Παρά τις εξαγγελίες της, η νέα κυβέρνηση αποφάσισε την προέλαση του στρατού καθώς και τη διεύρυνση του μικρασιατικού μετώπου στο εσωτερικό της Μικράς Ασίας.⁵¹ Η συνέπεια αυτής της απόφασης, σε συνδυασμό με την διπλωματική απομόνωση της χώρας εξαιτίας της επανόδου του Κωνσταντίνου στον θρόνο, ήταν η ήττα του ελληνικού στρατού από τις δυνάμεις του Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ, τον Αύγουστο του 1922, και ο ξεριζωμός χιλιάδων Ελλήνων από τις πατρογονικές τους εστίες.⁵²

Η δεινή ήττα που υπέστη ο ελληνικός στρατός, σε συνδυασμό με το τεράστιο κύμα προσφύγων που ήλθαν στη χώρα από τη Μικρά Ασία και την Ανατολική Θράκη, ανέτρεψε το πολιτικό σκηνικό της χώρας. Τμήματα του ελληνικού στρατού που αποχώρησαν από τη Μικρά Ασία και βρίσκονταν στη Χίο και τη Μυτιλήνη, με επικεφαλής τους συνταγματάρχες Νικόλαο

⁴⁸ Παύλος Β. Πετρίδης, *Η Βασιλεία των Γλύξμπουργκ στην Ελλάδα. Συμβολή στην απομυθοποίηση της δυναστείας*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1999, σ. 204

⁴⁹ Κωνσταντίνος Δ. Σβολόπουλος, *Διπλωματική Ιστορία της Ελλάδος, 1900 – 1941*, τόμ. Β', Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη 1980, σ. 138.

⁵⁰ Με δημοψήφισμα που έγινε στις 6 Δεκεμβρίου 1920, ο Κωνσταντίνος επανήλθε στον θρόνο. Βλ. Πετρίδης, *ό.π.*, σ. 126.

⁵¹ Γιώργος Μαργαρίτης, *Ο Δρόμος προς τη Σμύρνη και τη Μικρά Ασία*, στο: *Ελευθεροτυπία Ε Ιστορικά*, 149, (5 Σεπτεμβρίου 2002), 13.

⁵² Βλ. Σβολόπουλος, *ό.π.*, σ. 149 – 150.

Πλαστήρα και Στυλιανό Γονατά, εκδήλωσαν κίνημα με το οποίο αξίωναν την παραίτηση της κυβέρνησης και του βασιλιά Κωνσταντίου, τον σχηματισμό κυβέρνησης που θα απολάμβανε την εμπιστοσύνη της Αντάντ, τη διάλυση της Εθνοσυνέλευσης και την ενίσχυση του Θρακικού Μετώπου. Το κίνημα τελικά επικράτησε. Ο βασιλιάς Κωνσταντίνος παραιτήθηκε από τον θρόνο του για δεύτερη φορά, ενώ νέος βασιλιάς ανέλαβε ο πρωτότοκος γιος του, Γεώργιος Β'.⁵³

Αμέσως μετά την επικράτησή τους, οι κινηματίες προσήγαγαν σε δίκη ενώπιον εκτάκτου στρατοδικείου τους υπαίτιους της Μικρασιατικής Καταστροφής με την κατηγορία της εσχάτης προδοσίας.⁵⁴ Μετά από ολιγοήμερη ακροαματική διαδικασία, το έκτακτο στρατοδικείο έκρινε ενόχους όλους τους κατηγορούμενους και καταδίκασε τους έξι από τους οκτώ σε θάνατο.⁵⁵

Ο πόλεμος με την Τουρκία έληξε με τη Συνθήκη της Λωζάννης, στις 24 Ιουλίου 1923. Σύμφωνα με αυτή, στην Τουρκία περιήλθε όλη η περιοχή της Σμύρνης, τα νησιά Ίμβρος και Τένεδος και η Ανατολική Θράκη από την Τσατάλτζα ως τον ποταμό Έβρο. Σύνορο μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας ορίστηκε ο ποταμός Έβρος. Επίσης, αναγνωρίστηκε η παραμονή του Οικουμενικού Πατριαρχείου στην Κωνσταντινούπολη και συμφωνήθηκε για πρώτη φορά υποχρεωτική ανταλλαγή πληθυσμών.⁵⁶

Από το 1923 ως το 1928 σημειώθηκαν πολλές κυβερνητικές αλλαγές και εκδηλώθηκαν κινήματα που εξέτρεψαν τη χώρα από τη δημοκρατική πορεία. Αξίζει να αναφερθεί ότι μέσα σε αυτή την περίοδο καταργήθηκε η βασιλεία στην Ελλάδα και καθιερώθηκε πολίτευμα προεδρευόμενης Δημοκρατίας.⁵⁷ Το 1928, έπειτα από απουσία τεσσάρων ετών από την κεντρική πολιτική σκηνή, επανήλθε στην εξουσία ο Ελευθέριος Βενιζέλος. Το Κόμμα των Φιλελευθέρων

⁵³ Παύλος Β. Πετρίδης, *Σύγχρονη Ελληνική Πολιτική Ιστορία. Από την αποκατάσταση της συνταγματικής νομιμότητας στο δικτατορικό καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου, 1917-1940*, τόμ. Γ', Γκοβόστης, σσ. 73-74.

⁵⁴ Κατηγορούμενοι ήταν οι πρώην Πρωθυπουργοί Δημήτριος Γούναρης, Πέτρος Πρωτοπαπαδάκης, Νικόλαος Στράτος, οι πρώην Υπουργοί Γεώργιος Μπαλτατζής, Νικόλαος Θεοτόκης, ο Υποστράτηγος Ξενοφών Στρατηγός, ο Υποναύαρχος Νικόλαος Γούδας και ο Αρχιστράτηγος του Μικρασιατικού Μετώπου Γεώργιος Χατζηανέστης. βλ. Χαρίκλεια Γ. Δημακοπούλου, «Το Έκτακτον Στρατοδικείον προς εκδίκασιν των «κατά των υπαιτίων της Εθνικής Καταστροφής κατηγοριών»», στο: *Η Δίκη των Οκτώ και η Εκτέλεση των Έξι. Ένα Δράμα του Σύγχρονου Ελληνισμού*, Ίδρυμα Ιστορίας του Ελευθερίου Βενιζέλου, β' έκδοση, Αθήνα 2010, σ. 93.

⁵⁵ Σε ισόβια δεσμά καταδικάστηκαν ο Μιχαήλ Γούδας και ο Ξενοφών Στρατηγός. Οι υπόλοιποι κατηγορούμενοι καταδικάστηκαν σε θάνατο. Όσον αφορά τους Γεώργιο Χατζηανέστη, Μιχαήλ Γούδα και Ξενοφώντα Στρατηγό, τους επιβλήθηκε και η ποινή της καθάιρεσης. βλ. Δημακοπούλου, *ό.π.*, σ. 107.

⁵⁶ Κολιόπουλος, *ό.π.*, σσ. 282-283.

⁵⁷ Η εγκαθίδρυση πολιτεύματος προεδρευόμενης Δημοκρατίας έγινε από τον Αλέξανδρο Παπαναστασίου. Η Δ' Συντακτική Συνέλευση εξέδωσε ψήφισμα στις 25 Μαρτίου 1924 με το οποίο κήρυττε έκπτωτη τη δυναστεία των Γλύξμπουργκ. Το ψήφισμα επικυρώθηκε με το δημοψήφισμα της 13^{ης} Απριλίου 1924 (Δημοκρατία: 70%, Βασιλεία: 30%). βλ. Τάσος Βουρνάς, *Ιστορία της Νεότερης και Σύγχρονης Ελλάδας. Ιστορία της Σύγχρονης Ελλάδας. Από την έλευση του Βενιζέλου στην Ελλάδα (1909) ως την έκρηξη του Ελληνοϊταλικού πολέμου (1940)*, τόμ. β', έκδ. δ., Πατάκης, Αθήνα 2000, σ. 325.

θριάμβευσε στις βουλευτικές εκλογές του ίδιου έτους και ο Βενιζέλος κυβέρνησε τη χώρα ως το 1932.⁵⁸

Το 1932, ο Βενιζέλος έχασε τις εκλογές και νέος πρωθυπουργός ανέλαβε ο αρχηγός του Λαϊκού Κόμματος, Παναγής Τσαλδάρης. Ο Τσαλδάρης σχημάτισε κυβέρνηση συνασπισμού με το Κόμμα των Εθνικοφρόνων του Ιωάννη Μεταξά και το Εθνικοριζοσπαστικό Κόμμα του Γεωργίου Κονδύλη. Όμως, η κυβέρνηση αυτή ήταν βραχύβια και έχασε την εμπιστοσύνη της Βουλής τον Ιανουάριο του 1933.⁵⁹

Έπειτα από ένα σύντομο διάστημα διακυβέρνησης της χώρας υπό τον Ελευθέριο Βενιζέλο (Ιανουάριος – Μάρτιος 1933), το Λαϊκό Κόμμα νίκησε εκ νέου στις εκλογές και πρωθυπουργός ανέλαβε εκ νέου ο Παναγής Τσαλδάρης.⁶⁰

Τον Μάρτιο του 1935 εκδηλώθηκε κίνημα φιλοβενιζελικών αξιωματικών του στρατού, το οποίο και κατεστάλη.⁶¹ Λίγους μήνες αργότερα, στις βουλευτικές εκλογές της 9^{ης} Ιουνίου 1935, ο κυβερνητικός συνασπισμός Τσαλδάρη – Κονδύλη συγκέντρωσε το 65,04% των ψήφων.⁶² Στη σύνθεση του νέου υπουργικού συμβουλίου, ο Γεώργιος Κονδύλης ανέλαβε αντιπρόεδρος της κυβέρνησης. Τον Οκτώβριο του 1935 ο Τσαλδάρης παραιτήθηκε από πρωθυπουργός και στη θέση του τοποθετήθηκε ο Κονδύλης. Ο Κονδύλης, έπειτα από νόθο δημοψήφισμα επανέφερε στον θρόνο τον βασιλιά Γεώργιο Β'.⁶³

Τον Ιανουάριο του 1936 διεξήχθησαν βουλευτικές εκλογές τις οποίες νίκησε το Κόμμα των Φιλελευθέρων, υπό τον Θεμιστοκλή Σοφούλη.⁶⁴ Παρόλα αυτά, οι Φιλελεύθεροι δεν εξασφάλισαν την αυτοδυναμία στη Βουλή. Έτσι, σχηματίστηκε κυβέρνηση συνασπισμού υπό τον Κωνσταντίνο Δεμερτζή.⁶⁵ Ο Δεμερτζής κυβέρνησε τη χώρα ως τον θάνατό του, τον Απρίλιο του 1936. Μετά τον θάνατο του Δεμερτζή, πρωθυπουργός ανέλαβε ο αντιπρόεδρος της

⁵⁸ Βλ. Βουρνάς, *ό.π.*, σσ. 335-336.

⁵⁹ Στο ίδιο., σσ. 349-352.

⁶⁰ Στο ίδιο, σ. 352.

⁶¹ Βλ. Barbara Jelavich, *Ιστορία των Βαλκανίων. 20^{ος} αιώνας*, τόμ. β', Πολύτροπον, Αθήνα 2006, σ. 327.

⁶² Σπύρος Ν. Λιναρδάτος, *Πώς εφτάσαμε στην 4^η Αυγούστου*, έκδ. ε', Θεμέλιο, Αθήνα 1988, σ. 64. Στις εκλογές αυτές απείχαν όλα τα βενιζελικά κόμματα.

⁶³ Βλ. Βουρνάς, *ό.π.*, σσ. 181-183.

⁶⁴ Βλ. Λιναρδάτος, *ό.π.*, σ. 158.

⁶⁵ Ιωάννης Μεταξάς, *Το προσωπικό του ημερολόγιο. Η Τετάρτη Αυγούστου και ο πόλεμος 1940 – 1941*, Γκοβόστη, Αθήνα 1960, σ. 195.

κυβέρνησης, Ιωάννης Μεταξάς.⁶⁶ Στις 4 Αυγούστου 1936, ο Ιωάννης Μεταξάς διέλυσε τη βουλή και επέβαλε στρατιωτικό νόμο.⁶⁷

Η Ρουμανία, όπως η Βουλγαρία και η Ελλάδα, ανήκε στους νικητές του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Έτσι, μετά τη λήξη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, η χώρα επεκτάθηκε εδαφικά. Με τη Συνθήκη των Βερσαλλιών (28 Ιουνίου 1919), η Ρουμανία προσάρτησε στην επικράτειά της την Τρανσυλβανία,⁶⁸ τη Μπουκοβίνα, τη Δοβρουτσά και τη Βεσσαραβία. Η περιοχή του Τεμεσβάρ, που διεκδικούνταν εξίσου από τη Γιουγκοσλαβία και τη Ρουμανία χωρίστηκε στα δύο και διανεμήθηκε εξίσου και στις δύο χώρες. Έτσι, το όραμα της «Μεγάλης Ρουμανίας» ήταν πλέον πραγματικότητα.⁶⁹

Οι πρώτες μεταπολεμικές εκλογές διεξήχθησαν στη χώρα τον Νοέμβριο του 1919, εν μέσω προβλημάτων που σχετίζονταν με την οικονομική ανάπτυξη και την εθνική ομοιογένεια. Σχηματίστηκε κυβέρνηση συνεργασίας μεταξύ του Ρουμανικού Εθνικού Κόμματος Τρανσυλβανίας του Αλεξάντρου Βάιντα και του Αγροτικού Κόμματος του Ίον Μιχαλάκε.⁷⁰ Ο Μιχαλάκε σχεδίασε και ανέλαβε να φέρει εις πέρας μία σημαντική αγροτική μεταρρύθμιση με πολλά οφέλη για τα φτωχά λαϊκά στρώματα. Κάτι τέτοιο, όμως, δε συνέβη. Το Παλάτι, με τη συνεργασία του στρατηγού Αβερέσκου, ήρωα του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, έθεσε τέρμα στον κυβερνητικό συνασπισμό τον Μάρτιο του 1920.⁷¹

Μετά από διετή διακυβέρνηση της χώρας υπό τον στρατηγό Αβερέσκου, νέος πρωθυπουργός ανέλαβε ο Ίον Μπρατιάνου, επικεφαλής του κόμματος των Φιλελευθέρων και νικητής στις εκλογές του 1922.⁷² Η κυβέρνηση Μπρατιάνου ψήφισε νέο Σύνταγμα και πραγματοποίησε αγροτική μεταρρύθμιση, ανάλογη με αυτή του Μιχαλάκε.⁷³

⁶⁶ Στο ίδιο, σσ. 197 – 198.

⁶⁷ Στο ίδιο, σσ. 222-225.

⁶⁸ Είχε προηγηθεί η απόφαση του Εθνικού Ρουμανικού Συμβουλίου της Τρανσυλβανίας, υπό την προεδρία του Ιουλίου Μανιού, (1 Δεκεμβρίου 1918) για ένωση της περιοχής τους με τη Ρουμανία. βλ. Ristelhueber, *ό.π.*, σ. 334.

⁶⁹ Ristelhueber, *ό.π.*, σ. 355

⁷⁰ Τα αποτελέσματα των εκλογών ήταν τα ακόλουθα: Ρουμανικό Εθνικό Κόμμα Τρανσυλβανίας: 30%, Φιλελεύθεροι: 18%, Αγροτικό Κόμμα: 11%, Συντηρητικοί: 3%, βλ. Pavlowitch, *ό.π.*, σ. 358.

⁷¹ Στο ίδιο, σ. 358.

⁷² Στις εκλογές αυτές συμμετείχε και το Κομμουνιστικό Κόμμα Ρουμανίας, το οποίο έλαβε 750.000 ψήφους. βλ. Pavlowitch, *ό.π.*, σ. 360

⁷³ Σφέτας, *ό.π.*, σ. 171.

Την περίοδο εκείνη άρχισαν να διαφαίνονται τα πρώτα σημάδια αποσταθεροποίησης της χώρας. Το 1923 ιδρύθηκαν δύο φασιστικές οργανώσεις.⁷⁴ Επιπλέον, υπήρξε πρόβλημα διαδοχής στον θρόνο της Ρουμανίας, καθώς ο πρίγκιπας Κάρολος, γιος του ασθενή πλέον βασιλιά Φερδινάνδου, παραιτήθηκε από τη διαδοχή και προτίμησε να ζήσει με την ερωμένη του. Έτσι, διάδοχος του θρόνου της Ρουμανίας ορίστηκε ο τετράχρονος γιος του Πρίγκιπα Καρόλου, Πρίγκιπας Μιχαήλ.⁷⁵

Ο συνδυασμός αυτών των προβλημάτων ώθησε τον Μπρατιάνου να αποσυρθεί για λίγο χρονικό διάστημα από την εξουσία. Ο Αβερέσκου, μετά την νίκη του στις εκλογές του Μαΐου του 1926, κυβέρνησε τη χώρα για δύο μήνες, οπότε και επανήλθε ο Μπρατιάνου.⁷⁶

Μετά τον θάνατο του βασιλιά Φερδινάνδου, το 1927, σχηματίστηκε τριμελής αντιβασιλεία με επικεφαλής τον Πατριάρχη Ρουμανίας Μύρωνα.⁷⁷ Λίγους μήνες μετά τον σχηματισμό της αντιβασιλείας πέθανε και ο Ίον Μπρατιάνου. Την πρωθυπουργία, καθώς και την ηγεσία του κόμματος, ανέλαβε ο αδελφός του Ίον Μπρατιάνου, Βίντιλα.

Παρά την αλλαγή στην εξουσία, η κατάσταση επιδεινωνόταν για τους Φιλελεύθερους. Η αντιπολίτευση, συσπειρωμένη στους κόλπους του Εθνικού Αγροτικού Κόμματος του Γιουλίου Μανιού, απειλούσε με βίαιη ανάληψη της εξουσίας. Τελικά, ο Βίντιλα Μπρατιάνου παραιτήθηκε και η αντιβασιλεία διόρισε πρωθυπουργό τον Γιουλίου Μανιού.

Ο Μανιού κυβέρνησε τη Ρουμανία για δύο χρόνια, από το 1928 ως το 1930. Το 1930 ο εξόριστος πρίγκιπας Κάρολος ανήλθε στο θρόνο της Ρουμανίας και έγινε βασιλιάς.⁷⁸ Η οικονομική κρίση που μάστιζε τη χώρα, συνέπεια της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, διέκοψαν το φιλόδοξο οικονομικό πρόγραμμα του Μανιού, και ο τελευταίος υπέβαλλε την παραίτησή του.⁷⁹ Έπειτα από ένα σύντομο διάστημα διακυβέρνησης της χώρας υπό τον Γκεόργκε Μιρονέσκου,⁸⁰ η Ρουμανία εισήλθε σε περίοδο πολιτικής κρίσης που τερματίστηκε το 1938, με

⁷⁴ Η πρώτη ιδρύθηκε από φοιτητές στο Βουκουρέστι και έφερε το όνομα Fascia. Η Fascia είχε ως πρότυπό της τον Μουσολίνι. Η δεύτερη φασιστική οργάνωση ιδρύθηκε στο Ιάσιο. Ιδρυτής και επικεφαλής της οργάνωσης αυτής ήταν ο Αλεξάντερ Κούζα, Καθηγητής στο Πανεπιστήμιο του Ιασιού. Ο Κούζα ίδρυσε τον Σύνδεσμο Χριστιανικής και Εθνικής Άμυνας. Βλ. Castellan, *ό.π.*, σ. 586.

⁷⁵ Στο ίδιο σ. 582.

⁷⁶ Βλ. Pavlowitch, *ό.π.*, σ. 361

⁷⁷ Η Εκκλησία της Ρουμανίας ανυψώθηκε σε Πατριαρχείο το 1925. Στο ίδιο, 359, Castellan, *ό.π.*, σ. 566..

⁷⁸ Misha Glenny, *The Balkans 1804 – 1999. Nationalism, War and the Great Powers*, Granta Books, Λονδίνο, σ. 446.

⁷⁹ Pavlowitch, *ό.π.*, σσ. 361-362.

⁸⁰ Jelavich, *ό.π.*, σ. 320.

την ανάληψη της εξουσίας υπό τον Πατριάρχη Μύωνα και την επιβολή ολοκληρωτικού καθεστώτος στη χώρα από τον βασιλιά Κάρολο.⁸¹

⁸¹ *Ο.π.*, σ. 324.

Κεφάλαιο Δεύτερο:

Οι εσωτερικές πολιτικές εξελίξεις στη Γερμανία την περίοδο 1918 – 1935: α) Από το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου ως την άνοδο του Χίτλερ στην εξουσία

Το 1918 έληξε ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος. Η Γερμανία, μία εκ των τριών κυριοτέρων χωρών που ανήκαν στο στρατόπεδο των Κεντρικών Αυτοκρατοριών, υπέστη δεινή ήττα. Το σοκ που επήλθε στη χώρα, πριν ακόμα ανακοινωθεί η ανακωχή, ήταν μεγάλο και ξέσπασε επανάσταση. Ο Κάιζερ Γουλιέλμος Β' παραιτήθηκε από το θρόνο του στις 9 Νοεμβρίου⁸² και αντικαταστάθηκε από τον Φίλιπ Σάιντεμαν στη θέση του ανώτατου άρχοντα.⁸³ Την επόμενη ημέρα, ο έκπτωτος, πλέον, Γουλιέλμος αναχώρησε σιδηροδρομικώς για την Ολλανδία, όπου και έζησε ως το τέλος της ζωής του.⁸⁴ Μετά την παραίτηση του Κάιζερ, έγιναν δύο ανακηρύξεις κρατών για τη Γερμανία μέσα σε μία μόνο ημέρα. Ο Σάιντεμαν ανακήρυξε τη Γερμανία σε Δημοκρατία και Καγκελάριος ανέλαβε ο αρχηγός των Σοσιαλδημοκρατών, Φρίντριχ Έμπερτ.⁸⁵ Την ίδια στιγμή περίπου, ο Καρλ Λίμπκνεχτ, αρχηγός των Σπαρτακιστών, Γερμανών Κομμουνιστών, ανακήρυξε τη Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Γερμανίας.⁸⁶

Αμέσως μετά την κατάλυση της Μοναρχίας, την εξουσία ανέλαβαν διάφορες αριστερές οργανώσεις που σχηματίστηκαν στη Γερμανία και συγκροτούνταν από εργάτες και στρατιώτες. Κυριότερες πολιτικές ομάδες στη Γερμανία την περίοδο εκείνη ήταν οι Σοσιαλδημοκράτες, οι Ανεξάρτητοι Σοσιαλδημοκράτες και οι Σπαρτακιστές. Μεταξύ των Σοσιαλδημοκρατών και των Σπαρτακιστών υπήρχε διάσταση απόψεων, όσον αφορά στο πολιτικό μέλλον της Γερμανίας. Ενώ οι Σοσιαλδημοκράτες πρόκριναν την εγκαθίδρυση αστικής δημοκρατίας, οι Σπαρτακιστές επιθυμούσαν την ανακήρυξη της Γερμανίας σε Σοσιαλιστική Δημοκρατία, έχοντας ως πρότυπο τη Σοβιετική Ένωση.

Αμέσως μετά την παραίτηση του Κάιζερ, σχηματίστηκε επαναστατική κυβέρνηση, με τη συμμετοχή των Σοσιαλδημοκρατών και των Ανεξαρτήτων Σοσιαλδημοκρατών, η πλειοψηφία,

⁸² William L. Shirer, *Η άνοδος και η πτώσις του Γ' Ράιχ*, μετάφρ. Νικόλαος Κ. Παπαρρόδης, τόμ. Α', Αρσενίδης, Αθήνα 1960, σ. 61.

⁸³ Michael Erbe, *Γερμανία: Οι ωδίνες του τοκετού της Δημοκρατίας*, στο: Ε Ιστορικά, τ. 49, (21 Σεπτεμβρίου 2000), 8.

⁸⁴ Shirer, *ό.π.*, σ. 61.

⁸⁵ Erbe, «Γερμανία: Οι ωδίνες του τοκετού», σ.8.

⁸⁶ Chris Harman, *Γερμανία, 1918 – 1933: Η χαμένη επανάσταση*, μετάφρ. Λεάνδρος Μπόλαρης, Μαρξιστικό βιβλιοπωλείο, χτε 2008, σ 71.

όμως, ήταν Σοσιαλδημοκράτες.⁸⁷ Την επόμενη ημέρα, στις 10 Νοεμβρίου 1918, συγκλήθηκε στο Βερολίνο συνέλευση των αντιπροσώπων του λαού. Εκεί συντάχθηκε προκήρυξη που ανακήρυττε τη Γερμανία σε Σοσιαλιστική Δημοκρατία. Επιπλέον, εξελέγη εκτελεστική επιτροπή είκοσι τεσσάρων μελών, προερχομένων από τα δύο Σοσιαλδημοκρατικά Κόμματα. Ένα μήνα αργότερα, στα μέσα Δεκεμβρίου 1918, η εκτελεστική επιτροπή παρέδωσε την εξουσία σε ένα συνέδριο αντιπροσώπων από όλη τη Γερμανία. Το συνέδριο αυτό αποφάσισε τη διεξαγωγή βουλευτικών εκλογών και την παράδοση της εξουσίας στο Ράιχσταγκ που θα προερχόταν από αυτές.⁸⁸ Η κίνηση αυτή προκάλεσε την αντίδραση των Σπαρτακιστών, που θεωρούσαν ότι οι Σοσιαλδημοκράτες υπονόμευαν τον χαρακτήρα της επανάστασης που μετρούσε μόλις ένα μήνα ζωής.

Μετά από πολλές ζυμώσεις και την αποτυχία συνεννόησης μεταξύ των πολιτικών παραγόντων της χώρας, οι Σπαρτακιστές ξεκίνησαν αγώνα εναντίον της κυβέρνησης Έμπερτ. Οι επικεφαλής ήταν ο Καρλ Λίμπκνεχτ και η Ρόζα Λούξεμπουργκ. Ο αγώνας αυτός είχε δύο φάσεις. Στην αρχή και έως τις 24 Δεκεμβρίου 1918 ήταν μόνο πολιτικός, ενώ από τις 24 Δεκεμβρίου 1918 ως και τις 11 Αυγούστου 1919 ήταν ένοπλος. Κατά τη διάρκεια του ένοπλου αγώνα δολοφονήθηκαν ο Καρλ Λίμπκνεχτ και η Ρόζα Λούξεμπουργκ.

Μέσα σε αυτό το κλίμα διεξήχθησαν οι πρώτες βουλευτικές εκλογές στη χώρα μετά τη λήξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και την κατάλυση της Μοναρχίας, στις 19 Ιανουαρίου 1919. Σχηματίστηκε κυβέρνηση συνασπισμού μεταξύ του Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος, του Κέντρου και του Εθνικού Δημοκρατικού Κόμματος. Καγκελάριος της Γερμανίας ανέλαβε ο Φίλιπ Σάιντεμαν, ενώ Πρόεδρος της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης εξελέγη ο Φρίντριχ Έμπερτ.⁸⁹

Η νέα σύνθεση του Ομοσπονδιακού Κοινοβουλίου ψήφισε το πρώτο σύνταγμα της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης στις 11 Αυγούστου 1919, κάτι που σήμανε και το τέλος της επανάστασης των Σπαρτακιστών. Βασικές αρχές του συντάγματος αυτού ήταν οι εξής: α) Καθιέρωση του πολιτεύματος της αβασίλευτης δημοκρατίας,⁹⁰ β) Καθιέρωση του κοινοβουλευτικού συστήματος, γ) Καθιέρωση του αξιώματος του προέδρου της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης ως του ανώτατου πολιτικού άρχοντα και αρχηγού του κράτους, ο οποίος

⁸⁷ Στο ίδιο, σ. 73.

⁸⁸ Στο ίδιο., σσ. 75 – 77.

⁸⁹ Erbe, «Γερμανία: Οι ωδίνες του τοκετού», σ. 8

⁹⁰ Μιγάλης Τσάπογας, *Οι τύχες της Ευρώπης σ' ένα νομικό κείμενο*, στο: Ελευθεροτυπία Ε Ιστορικά, τ. 49 (21 Σεπτεμβρίου 2000), σ. 38.

εκλεγόταν άμεσα από τον λαό, δ) Θέσπιση της αρχής του κράτους δικαίου, ε) Καθιέρωση ίσων δικαιωμάτων στην εκπαίδευση, στην εργασία, στην προστασία από βιομηχανικά συμφέροντα, αλλά και στα ατομικά δικαιώματα,⁹¹ στ) Καθιέρωση της καθολικής ψηφοφορίας για όλους τους Γερμανούς πολίτες, άνδρες και γυναίκες

Η Γερμανία, ως ηττημένη, όφειλε να πληρώσει τις συνέπειες της ήττας της. Αμέσως μετά τη λήξη του πολέμου συγκλήθηκαν Διασκέψεις Ειρήνης μεταξύ των νικητριών Δυνάμεων της Αντάντ και των Κεντρικών Αυτοκρατοριών. Οι συζητήσεις αυτές κατέληξαν στη Συνθήκη Ειρήνης των Βερσαλλιών (28 Ιουνίου 1919). Οι κυριότεροι όροι της ήταν οι ακόλουθοι: α) Η Γερμανία παρέδιδε εδάφη της στους Συμμάχους. Συγκεκριμένα, την Αλσατία και τη Λωρραίνη στη Γαλλία, το βόρειο Σλέσβιγκ στη Δανία, το Πόζεν και τη Δυτική Πρωσία στην Πολωνία, β) Τα ανθρακωρυχεία του Σαρ θα παραδίδονταν στη Γαλλία για δεκαπενταετή εκμετάλλευση. Μετά το πέρας των δεκαπέντε ετών, η Γερμανία θα μπορούσε να τα εξαγοράσει, γ) Η περιοχή του Σαρ θα διοικούταν από την Κοινωνία των Εθνών ως το 1935. Οι κάτοικοι της περιοχής θα αποφάσιζαν μέσω δημοψηφίσματος το μέλλον της περιοχής τους, δ) Το λιμάνι του Ντάντσιχ θα ελεγχόταν από την Κοινωνία των Εθνών και θα το εκμεταλλευόταν η Πολωνία, ε) Ο γερμανικός στρατός όφειλε να αφοπλιστεί. Η Γερμανία μπορούσε να διαθέτει μόνο εκατό χιλιάδες στρατιώτες και αξιωματικούς και ένα πολύ μικρό στόλο. Επίσης, απαγορεύθηκε η παραμονή γερμανικού στρατού στην κοιλάδα του Ρήνου, στ) Η Γερμανία όφειλε να πληρώσει πολεμικές αποζημιώσεις στους συμμάχους. Το σύνολο των αποζημιώσεων υπολογίστηκε στα τριάντα τρία δισεκατομμύρια δολάρια,⁹² ζ) Η Γερμανία αναγνωρίστηκε ως η μόνη υπεύθυνη για τα δεινά που υπέστη η ανθρωπότητα κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο.⁹³

Η κυβέρνηση Σάιντεμαν, μη έχοντας άλλη επιλογή, αναγκάστηκε να αποδεχθεί τους εξαιρετικά δυσμενείς για τη Γερμανία όρους της Συνθήκης Ειρήνης, που είχε επικυρωθεί νωρίτερα, στις 22 Ιουνίου 1919, από το Ομοσπονδιακό Κοινοβούλιο.

Υπό το βάρος των δυσμενών όρων της Συνθήκης των Βερσαλλιών, άρχισαν να γεννιούνται στη Γερμανία οι πρώτες οργανώσεις, πολιτικής φύσεως και μη, εθνικιστικών καταβολών, που μάχονταν την ίδια Συνθήκη και τους όρους της, που τους θεωρούσαν ταπεινωτικούς, καθώς και την κυβέρνηση που τους αποδέχθηκε. Μία από αυτές τις οργανώσεις

⁹¹ Burns, ό.π., σ. 872.

⁹² Ο.π., σσ. 835-836.

⁹³ Erbe, «Γερμανία: Οι ωδίνες του τοκετού», σ. 9.

ήταν και το «Κόμμα των Γερμανών Εργατών». Ιδρυτής του κόμματος αυτού ήταν ο Άντον Ντρέξλερ. Η οργάνωση αριθμούσε λιγότερα από εκατό μέλη, ένα εκ των οποίων ήταν και ο Αδόλφος Χίτλερ, δεκανέας του γερμανικού στρατού κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο.⁹⁴

Ο Χίτλερ ανήλθε πολύ γρήγορα την κλίμακα της ιεραρχίας. Μόλις έγινε δεκτός στο Κόμμα των Γερμανών Εργατών, ορίστηκε μέλος της διοικούσας επιτροπής του. Στις αρχές του 1920 ανέλαβε τον τομέα της προπαγάνδας. Σε μία συγκέντρωση του κόμματος, που πραγματοποιήθηκε στις 24 Φεβρουαρίου 1920, ο Χίτλερ εξήγγειλε τα εικοσιπέντε κυριότερα σημεία του προγράμματος του Κόμματος των Γερμανών Εργατών που ήταν η ένωση όλων των Γερμανών σε ένα κράτος, τη Μείζονα Γερμανία, η δημιουργία μίας ισχυρής κεντρικής εξουσίας για το κράτος αυτό και η ακύρωση όλων των συνθηκών ειρήνης που ταπεινώσαν τη Γερμανία. Επίσης, σύμφωνα με το πρόγραμμα του κόμματος, οι Εβραίοι δε θεωρούνταν γνήσιοι Γερμανοί και έπρεπε να αντιμετωπιστούν νομικά ως ξένοι που ζούσαν εντός του γερμανικού εδάφους. Ακόμη, εκφράστηκε η πλήρης αντίθεση του κόμματος στο κοινοβουλευτικό σύστημα που θεωρούνταν διεφθαρμένο. Στο πρόγραμμα αναφερόταν χαρακτηριστικά:

α) Απαιτούμε την ένωση όλων των Γερμανών, στη βάση του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης, σε μία μεγαλύτερη Γερμανία, β) Απαιτούμε καθεστώς ισότητας για τη Γερμανία απέναντι στα άλλα κράτη και την ακύρωση των συνθηκών ειρήνης που υπεγράφησαν στις Βερσαλλίες και τον Άγιο Γερμανό. [...] δ) Μόνο ένας γνήσιος Γερμανός μπορεί να έχει το δικαίωμα της υπηκοότητας. Γνήσιος Γερμανός μπορεί να θεωρηθεί κάποιος που έχει γερμανική καταγωγή, ανεξαρτήτως θρησκείας, Συνεπώς, κανένας Εβραίος δε μπορεί να θεωρηθεί γνήσιος Γερμανός, ε) Όσοι δεν έχουν δικαίωμα υπηκοότητας μπορούν να θεωρούνται μόνο φιλοξενούμενοι στη Γερμανία και πρέπει να υπάγονται στους νόμους περί αλλοδαπών, στ) Μόνο οι πολίτες πρέπει να έχουν το δικαίωμα να αποφασίσουν για την ηγεσία και τους νόμους του κράτους. Έτσι, απαιτούμε μόνο όσοι έχουν δικαίωμα υπηκοότητας να πρέπει να έχουν πρόσβαση στην εργασία σε οποιαδήποτε δημόσια θέση, είτε σε εθνικό είτε σε τοπικό επίπεδο – είμαστε αντίθετοι στο διεφθαρμένο κοινοβουλευτικό

⁹⁴ Shirer, *ό.π.*, σσ. 73-75. Στη συγκέντρωση αυτή παρέστησαν τουλάχιστον δύο χιλιάδες οπαδοί και μέλη του κόμματος.

σύστημα στο οποίο οι άνθρωποι εργάζονται με βάση το κόμμα στο οποίο ανήκουν και όχι σύμφωνα με τον χαρακτήρα και την ικανότητά τους [...]⁹⁵

Με πρωτοβουλία του Χίτλερ υιοθετήθηκε ως έμβλημα του *Εθνικοσοσιαλιστικού Κόμματος των Γερμανών Εργατών* ο αγκυλωτός σταυρός. Τελικά, το καλοκαίρι του 1921, ο Αδόλφος Χίτλερ έγινε ο νέος αρχηγός του κόμματος.⁹⁶

Μετά τις εκκαθαρίσεις που έκανε μέσα στο κόμμα από στελέχη που τον αμφισβητούσαν, ο Χίτλερ προχώρησε σε πλήρη αναδιοργάνωση. Άλλαξε τα γραφεία του κόμματος και έθεσε υπό τον έλεγχό του μία χρεωκοπημένη εφημερίδα, τον *Λαϊκό Παρατηρητή*, που έγινε επίσημο όργανο προπαγάνδας του *Εθνικοσοσιαλιστικού Κόμματος*.⁹⁷

Η κατάσταση στο εσωτερικό της νεοσύστατης Δημοκρατίας της Βαϊμάρης εξακολουθούσε να είναι άσχημη. Τα οικονομικά του κράτους συνεχώς επιδεινώνονταν, λόγω και της συνεχούς υποτίμησης του γερμανικού μάρκου έναντι του αμερικανικού δολαρίου.⁹⁸ Η υποτίμηση του εθνικού νομίσματος είχε ως αποτέλεσμα η χώρα να μην είναι συνεπής στις αποζημιώσεις που έπρεπε να καταβάλλει στην Αντάντ. Έτσι, ο Γάλλος πρωθυπουργός Ρεϊμόν Πουανκαρέ έδωσε εντολή για την κατάληψη της περιοχής του Ρουρ από τον γαλλικό στρατό.⁹⁹

Ο Χίτλερ, όντας πλέον ο αδιαμφισβήτητος ηγέτης μέσα στο κόμμα, έθεσε σε εφαρμογή το σχέδιό του για την κατάληψη της εξουσίας. Μετά τη στελέχωση του κόμματος με νέα μέλη, όπως τον Ρούντολφ Ες, τον Χέρμαν Γκαϊρινγκ, τον στρατάρχη Λούντεντορφ, τον Άλφρεντ Ρόζενμπεργκ και άλλους, δημιούργησε οργανώσεις εφόδου. Το 1923 οργάνωσε πραξικόπημα στο Μόναχο με στόχο την κατάληψη της εξουσίας.¹⁰⁰ Το κίνημα τελικά κατεστάλη. Ο Χίτλερ συνελήφθη δύο ημέρες αργότερα και παραπέμφθηκε σε δίκη μαζί με τα υπόλοιπα στελέχη με την κατηγορία της εσχάτης προδοσίας.¹⁰¹ Το δικαστήριο τον έκρινε ένοχο για εσχάτη προδοσία και τον καταδίκασε σε πενταετή φυλάκιση. Όμως, οκτώ μήνες μετά την καταδίκη του,

⁹⁵ Willian Simpson, *Hitler and Germany*, Cambridge University Press, χτε 1991, σ. 34.

⁹⁶ Gerard Braunthar, *Parties and politics in modern Germany*, Westview Press, χτε 1996, σ. 29.

⁹⁷ Στο ίδιο, σσ. 86-87.

⁹⁸ Erbe, «Γερμανία: Οι ωδίνες του τοκετού», σ. 10.

⁹⁹ Paul Bookbinder, *Weimar Germany: The republic of reasonable*, Manchester University Press, 1996, σ. 167.

¹⁰⁰ Βλ. Bookbinder, *ό.π.*, σ. 50.

¹⁰¹ Klaus Shonhoven, *Από τις μιραρίες στην πρωθυπουργία: η άνοδος του Χίτλερ στην εξουσία*, στο: Ελευθεροτυπία Ε Ιστορικά, τ. 49, (21 Σεπτεμβρίου 2000), σ. 24.

αποφυλακίστηκε λόγω απονομής χάριτος.¹⁰² Μετά την αποφυλάκισή του, ο Χίτλερ επέστρεψε στην ηγεσία του Εθνικοσοσιαλιστικού Κόμματος και υιοθέτησε τον τίτλο του Φύρερ («Ηγέτης») του κόμματος, στον οποίο έπρεπε όλα τα υπόλοιπα στελέχη να υπακούουν τυφλά.¹⁰³

Κατά τη διάρκεια της παραμονής του στη φυλακή, υπαγόρευσε στον Ρούντολφ Ες το μεγαλύτερο μέρος του ιδεολογικού του μανιφέστου με τίτλο *Ο Αγών μου (Mein Kampf)*. Το βιβλίο αυτό έμελλε να γίνει η «Βίβλος» των Εθνικοσοσιαλιστών.¹⁰⁴ Σε αυτό το βιβλίο, ο Χίτλερ ανέλυε τους βασικούς ιδεολογικούς άξονες του κόμματός του και έθετε στόχους που έπρεπε να εκπληρωθούν μόλις αναλάμβανε την εξουσία, κάτι που θα συνέβαινε περίπου δέκα χρόνια αργότερα. Οραματιζόταν τη δημιουργία ενός μεγάλου κράτους, ενός νέου Ράιχ, στο οποίο θα ζούσαν όλοι οι «γνήσιοι» Γερμανοί. Αν, όμως, δε μπορούσε να φροντίσει για τις ανάγκες των πολιτών του, τότε ο λαός έπρεπε να πολεμήσει για κατάκτηση νέων εδαφών. Ενδεικτική είναι η παράγραφος που βρίσκεται στο πρώτο κεφάλαιο του βιβλίου:

Όταν η εδαφική έκταση του Ράιχ συμπεριλάβει όλους τους Γερμανούς κι αν έστω αποδειχθεί αδύνατο να τους θρέψει, τότε θα γεννηθεί η ηθική ανάγκη σ' αυτόν τον λαό να κατακτήσει ξένες χώρες. Το άροτρο θα δώσει τη θέση του στο σπαθί και τα δάκρυα του πολέμου θα ποτίσουν το θερισμό του μελλοντικού κόσμου.¹⁰⁵

Ο Χίτλερ καυτηρίασε τον γερμανικό λαό διότι αδιαφόρησε για τους γερμανικούς πληθυσμούς που ζούσαν εκτός των ορίων του Ράιχ την περίοδο μετά τον νικηφόρο πόλεμο του 1870 – 1871 εναντίον της Γαλλίας και μέχρι το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Όμως, σύμφωνα με τον Χίτλερ, όταν αυτοί οι πληθυσμοί βρέθηκαν υπό ξένη κατοχή τότε αντιλήφθηκαν τη σημασία του ενιαίου κράτους, της κοινής πατρίδας και του αγώνα που πρέπει να δοθεί για αυτήν. Χαρακτηριστικά ήταν τα λόγια του:

Μετά το Γαλλογερμανικό πόλεμο, την υπέροχη θριαμβική πορεία των ηρωικών στρατιωτών, οι Γερμανοί κάθε μέρα περισσότερο αδιαφορούσαν για την Γερμανία την έξω απ' τα σύνορά τους κι ακόμα πιο πολύ δεν ήταν άξιοι να εκτιμήσουν το τι θα μπορούσαν να κάμουν σ' αυτή τη χώρα. [...]

¹⁰² Shonhoven, «Από τις μυρμαρίες στην πρωθυπουργία», σ. 398.

¹⁰³ John Hiden, *The Weimar Republic*, Longman, 1996, σ. 45.

¹⁰⁴ Shirer, *ό.π.*, σ. 138.

¹⁰⁵ Αδόλφος Χίτλερ, *Ο Αγών μου*, τόμος Α', Στουτγκάρδη, 1925, σ. 1.

Μόνο σήμερα κατάλαβαν αυτή τη θλιβερή αναγκαιότητα, όταν εκατομμύρια αδελφοί μας, έξω απ' το Ράιχ, κάτω από ξένη κυριαρχία ονειρεύονται αυτή την κοινή πατρίδα και στρέφουν προς αυτή την πνοή τους, προσπαθώντας να διατηρήσουν το ελάχιστο ιερό δικαίωμα της μητρικής γλώσσας: να πολεμάς για τη Φυλή.¹⁰⁶

Η περίοδος 1925 – 1929 υπήρξε μία ισχνή περίοδος για τον Χίτλερ, αλλά και για το κόμμα του. Μετά την εκ νέου ανάληψη της ηγεσίας και την εδραίωσή του σε αυτή,¹⁰⁷ ο Χίτλερ περιορίστηκε σε συγγραφή άρθρων στον *Λαϊκό Παρατηρητή* και σε συνομιλίες με στελέχη του κόμματός του και με άλλους αρχηγούς κομμάτων, καθώς του είχε απαγορευθεί η δημόσια αγόρευση.¹⁰⁸

Η κατάσταση στη Δημοκρατία της Βαϊμάρης βελτιωνόταν. Με την χορήγηση δανείων από τις Ηνωμένες Πολιτείες, αλλά και επενδύσεων που γινόταν στη χώρα από τις Δυνάμεις της Αντάντ, η Γερμανία κατάφερε να ανακάμψει από την οικονομική ύφεση στην οποία είχε περιέλθει μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. Η οικονομική ανάκαμψη είχε εμφανές αποτέλεσμα και στο βιοτικό επίπεδο των πολιτών, καθώς βελτιώθηκε αισθητά. Το ποσοστό των επενδύσεων επί του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ) από το 1925 ως το 1928, ένα χρόνο πριν την οικονομική ύφεση ήταν αρκετά σημαντικό.¹⁰⁹

Οι σχέσεις της Γερμανίας με τις πρώην εχθρικές χώρες εξομαλύνθηκαν.¹¹⁰ Η ευδαιμονία αυτή φάνηκε και στις πολιτικές προτιμήσεις των ψηφοφόρων. Στις βουλευτικές εκλογές του 1928, οι Σοσιαλδημοκράτες κατέλαβαν 153 από τις συνολικά 491 έδρες του Ράιχσταγκ. Οι Συντηρητικοί κατέλαβαν 73 έδρες, ενώ το Εθνικοσοσιαλιστικό Κόμμα των Γερμανών Εργατών

¹⁰⁶ *Ο.π.*, σσ.6 – 7.

¹⁰⁷ Κατά την περίοδο της φυλάκισης του Χίτλερ, ο Άλφρεντ Ρόζενμπεργκ ίδρυσε ένα νέο κόμμα, το *Κόμμα των Ενδοξότερων Γερμανών*. Στον αντίποδα, ο Στρατάρχης Λούντεντορφ και ο Γκρέγκορ Στράσερ ίδρυσαν το *Κόμμα της Ελευθερίας των Γερμανών*. Και τα δύο κόμματα ανέστειλαν τη λειτουργία τους μετά την αποφυλάκιση του Χίτλερ και την άρση της απαγόρευσης λειτουργίας του *Εθνικοσοσιαλιστικού Κόμματος*. Simpson, *ό.π.*, σ. 41

¹⁰⁸ Shirer, *ό.π.*, σσ. 187-190. Η απαγόρευση για δημόσια αγόρευση ήρθε το 1927.

¹⁰⁹ Συγκεκριμένα, το 1925, το ποσοστό συμμετοχής των επενδύσεων επί του ΑΕΠ ήταν στο 13,7%, το 1926 13,6%, το 1927 14,6% και το 1928 14,5%. βλ. Bernard Gazier, *Η Κρίση του 1929*, μετάφρ. Ανδρέας Τάκης, Χατζηνικολής, χτε 1991, σ. 13

¹¹⁰ F. – G. Dreyfus, Roland Marx, Raymond Poidevin, *Γενική Ιστορία της Ευρώπης. Η Ευρώπη από το 1848 μέχρι σήμερα*, τόμ. Στ', Παπαζήση, Αθήνα 1990, σσ. 126-127.

κατέλαβε μόλις 12 έδρες.¹¹¹ Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Χίτλερ δεν ήταν υποψήφιος σε αυτές τις βουλευτικές εκλογές, λόγω κωλύματος εκλογής.¹¹²

Η κατάσταση άλλαξε δραματικά μετά την οικονομική ύφεση του 1929. Οι Ηνωμένες Πολιτείες, ο μεγαλύτερος οικονομικός αιμοδότης της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης, αντιμετώπιζε τρομερά οικονομικά προβλήματα. Συνεπεία τούτου, διέκοψε τη χορήγηση δανείων προς αυτή. Η απόφαση ήταν ένα καίριο πλήγμα στην εξαρτημένη οικονομία της Βαϊμάρης. Η χώρα αδυνατούσε να ανταπεξέλθει στις οικονομικές της υποχρεώσεις με αποτέλεσμα να κηρύξει πτώχευση. Οι συνέπειες ήταν τεράστιες. Οι επενδύσεις στη χώρα μειώθηκαν σημαντικά. Το 1929, το ποσοστό συμμετοχής των επενδύσεων επί του ΑΕΠ ήταν στο 12,7%, το 1930 11,8%, το 1931 8,9% και το 1932 μόλις 7,5%.¹¹³ Η γερμανική βιομηχανία δε μπορούσε να εξάγει τα προϊόντα της και εκατομμύρια άνθρωποι έμειναν χωρίς δουλειά. Η ανεργία το 1932 ξεπέρασε το 15%.¹¹⁴ Ακόμα περισσότεροι στερούνταν τα βασικά αγαθά.¹¹⁵ Οι μεγαλύτερες τράπεζες της Γερμανίας κήρυξαν πτώχευση. Η κυβέρνηση Μύλλερ προσπάθησε να ψηφίσει μια σειρά μέτρων για τη διάσωση της οικονομίας της χώρας, αλλά συνάντησε τη σθεναρή αντίσταση του Ράιχσταγκ.¹¹⁶

Το γεγονός αυτό υπήρξε η μεγάλη ευκαιρία για τον Χίτλερ για να επανέλθει στην πολιτική σκηνή της χώρας. Εκμεταλλευόμενος την απροθυμία συνεργασίας που επικρατούσε μεταξύ των κυριότερων πολιτικών παραγόντων της Βαϊμάρης, ο Χίτλερ επανήλθε και ξεκίνησε εκ νέου τις δημόσιες εμφανίσεις και ομιλίες του καταγγέλλοντας δριμύτατα την αστική δημοκρατία της Βαϊμάρης διότι, σύμφωνα με τα λεγόμενά του, τα λάθη και οι ασυνεννοησίες τους είχαν οδηγήσει τη χώρα στην καταστροφή.¹¹⁷

Η κυβέρνηση Μύλλερ, μη μπορώντας να περάσει τα οικονομικά μέτρα ακόμα και με τη χρήση των εκτάκτων εξουσιών του προέδρου Χίντενμπουργκ, προκήρυξε εκλογές για τις 14 Σεπτεμβρίου 1930. Στις εκλογές αυτές, το Εθνικοσοσιαλιστικό Κόμμα πέτυχε έναν πραγματικό

¹¹¹ Simpson, *ό.π.*, σ. 55. Τα ποσοστά που έλαβαν τα κόμματα ήταν τα εξής: Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα: 29,8%, Συντηρητικοί: 14,2%, Εθνικοσοσιαλιστικό Κόμμα των Γερμανών Εργατών: 2,6%. http://en.wikipedia.org/wiki/German_federal_election,_1928, ημερομηνία ανάκτησης: 06/03/2012.

¹¹² Ο Χίτλερ ήταν Αυστριακός υπήκοος ως το 1925, οπότε και απαρνήθηκε την αυστριακή για χάρη της γερμανικής υπηκοότητας, την οποία και έλαβε το 1932. Στο ίδιο, σ. 207.

¹¹³ Gazier, *ό.π.*

¹¹⁴ Στο ίδιο, σ. 19

¹¹⁵ Burns, *ό.π.*, σ. 874.

¹¹⁶ Shirer, *ό.π.*, σσ. 216-218.

¹¹⁷ Στο ίδιο, σσ. 219-220.

θρίαμβο. Ήλθε δεύτερο σε ψήφους με ποσοστό 18,7% και κατέλαβε 107 έδρες.¹¹⁸ Νέος Καγκελάριος της Γερμανίας ανέλαβε ο Κουρτ φον Σλάιχερ.

Το Εθνικοσοσιαλιστικό Κόμμα, έχοντας σημειώσει εκπληκτική άνοδο στα εκλογικά του ποσοστά, συνέχιζε την ανοδική του πορεία. Έχοντας οργανώσει τα Τάγματα Εφόδου, προέβαινε σε προβοκατόρικες κινήσεις και συνέχιζε να εξαπολύει δριμύ κατηγορώ εναντίον της δημοκρατίας και των «κομμάτων της καταστροφής» που κυβερνούσαν τη Γερμανία. Στις 22 Φεβρουαρίου 1932, ο Χέρμαν Γκαίρινγκ ανακοίνωσε επίσημα την υποψηφιότητα του Αδόλφου Χίτλερ για το αξίωμα του προέδρου της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης. Κυριότερος αντίπαλος του θα ήταν ο τότε πρόεδρος της Δημοκρατίας, στρατάρχης Πάουλ φον Χίντενμπουργκ. Ο Χίντενμπουργκ είχε ανακοινώσει την υποψηφιότητά του μία εβδομάδα νωρίτερα, στις 15 Φεβρουαρίου, υποστηριζόμενος από τα μετριοπαθή κόμματα.¹¹⁹

Στον πρώτο γύρο των προεδρικών εκλογών, στις 13 Μαρτίου 1932, ο Χίντενμπουργκ συγκέντρωσε το 49,6% των ψήφων, ενώ ο Χίτλερ το 30,1%. Στο δεύτερο γύρο των προεδρικών εκλογών, στις 10 Απριλίου 1932, ο Χίντενμπουργκ επανεξελέγη Πρόεδρος της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης συγκεντρώνοντας ποσοστό 53% έναντι 36,8% του Χίτλερ. Μπορεί ο Χίτλερ να μη κατάφερε να εκλεγεί, αλλά είδε τα ποσοστά του να σημειώνουν εκπληκτική άνοδο μέσα σε μόλις δύο χρόνια.

Η κυβέρνηση Σλάιχερ, προσπαθώντας να ανακόψει τη δραστηριότητα του ιδιωτικού στρατού του Χίτλερ, κατάφερε να πείσει τον Χίντενμπουργκ να υπογράψει το διάταγμα διάλυσης των Ταγμάτων Εφόδου. Ακολούθησε σφοδρή αντιπαράθεση, και μέσα στο Ράιχσταγκ, μεταξύ των μετριοπαθών και των βουλευτών του Εθνικοσοσιαλιστικού Κόμματος.¹²⁰ Η αντιπαράθεση αυτή είχε ως αποτέλεσμα την απόλυση του Σλάιχερ και το διορισμό του Φραντς φον Πάπεν ως νέου Καγκελαρίου, ο οποίος σχημάτισε υπερκομματική κυβέρνηση. Στις 15 Ιουνίου 1932 ήρε την απαγόρευση λειτουργίας των Ταγμάτων Εφόδου, ενώ είκοσι μέρες αργότερα, στις 4 Ιουλίου, διέλυσε το Ράιχσταγκ και προκήρυξε βουλευτικές εκλογές.¹²¹

Στις εκλογές αυτές, το Εθνικοσοσιαλιστικό Κόμμα πήρε ποσοστό 37,2% και κατέλαβε 230 από τις 608 έδρες, όντας το μεγαλύτερο σε δύναμη κόμμα. Ο Χίτλερ ήρθε σε επαφή με τον

¹¹⁸ Στο ίδιο, σσ. 218-219.

¹¹⁹ Henz Richter, *Η Επιθανάτια Αγωνία μιας Δημοκρατίας*, στο: Ελευθεροτυπία Ε Ιστορικά, τ. 49, (21 Σεπτεμβρίου 2000), σ. 32.

¹²⁰ Shirer, *ό.π.*, σσ. 250-254.

¹²¹ Στο ίδιο, σσ. 255-256.

Σλάιχερ διεκδικώντας την Καγκελαρία και καίρια υπουργεία εκτός Υπουργείου Άμυνας. Λίγες μέρες μετά, ο Σλάιχερ υποστήριξε ότι ο Πάπεν έπρεπε να γίνει εκ νέου Καγκελάριος και ο Χίτλερ Υποκαγκελάριος.¹²² Κάτι τέτοιο δε μπορούσε να γίνει δεκτό από τον Χίτλερ. Ο Πάπεν απέρριψε την πρόταση αυτή και δήλωσε πως την τελική λύση έπρεπε να δώσει ο ίδιος ο Πρόεδρος Χίντενμπουργκ.

Ο Χίντενμπουργκ προσκάλεσε εκ νέου τον Χίτλερ να συμμετάσχει σε διαπραγματεύσεις για τον σχηματισμό κυβέρνησης αποκλείοντας την ανάληψη της εξουσίας από ένα νέο κόμμα, όπως το Εθνικοσοσιαλιστικό. Ο Χίτλερ απέρριψε εκ νέου την πρόσκληση αυτή. Οι διαπραγματεύσεις κατέληξαν στο σχηματισμό κυβέρνησης με Καγκελάριο τον Πάπεν και εκ νέου διεξαγωγή εκλογών στις 6 Νοεμβρίου.¹²³

Στις εκλογές αυτές, πρώτο κόμμα αναδείχθηκε το Εθνικοσοσιαλιστικό Κόμμα με ποσοστό 33,1%, ενώ το Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα βγήκε δεύτερο με ποσοστό 20,4%. Νέος Καγκελάριος μετά τις εκλογές ανέλαβε και πάλι ο Σλάιχερ, ενώ κλήθηκε στο Βερολίνο για διαπραγματεύσεις ο Χίτλερ. Μετά από ένα και πλέον μήνα διαπραγματεύσεων, ο τελευταίος διορίστηκε Καγκελάριος της Γερμανίας στις 30 Ιανουαρίου 1933.

¹²² Στο ίδιο, σ. 260.

¹²³ Στο ίδιο, σσ. 261-265.

β) Από την άνοδο του Χίτλερ στην εξουσία ως το 1935

Στις 30 Ιανουαρίου 1933, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης, Στρατάρχης Πάουλ φον Χίντενμπουργκ, αποφάσισε τον διορισμό του Αδόλφου Χίτλερ, αρχηγού του Εθνικοσοσιαλιστικού Κόμματος των Γερμανών Εργατών, ως Καγκελαρίου της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης με Υποκαγκελάριο και Αρμοστή της Πρωσίας τον Φρανς φον Πάπεν.¹²⁴ Η αναγγελία του διορισμού του Χίτλερ ως Καγκελαρίου συνοδεύτηκε από πανηγυρισμούς από τα Τάγματα Εφόδου και των Χαλυβδοκράνων. Στις πρώτες του δηλώσεις, ο Χίτλερ υποσχέθηκε να μην απογοητεύσει τον γερμανικό λαό, ενώ η νέα κυβέρνηση θα παρουσιαζόταν στο Ράιχσταγκ το αργότερο στις 7 Φεβρουαρίου, μία εβδομάδα μετά το σχηματισμό της.¹²⁵

Όμως, η νέα κυβέρνηση δεν εμφανίστηκε ποτέ στο Ράιχσταγκ για να πάρει ψήφο εμπιστοσύνης. Την 1^η Φεβρουαρίου 1933, μόλις δύο ημέρες μετά τον σχηματισμό της, διέλυσε το Ράιχσταγκ και προκήρυξε βουλευτικές εκλογές στις 5 Μαρτίου. Στο μήνυμά της προς τον γερμανικό λαό, το οποίο εκφωνήθηκε το βράδυ της ίδιας ημέρας, η κυβέρνηση κατηγόρησε τον κομμουνισμό και τις μεθόδους που ακολούθησε την περίοδο 1919 – 1933 για τη δεινή θέση στην οποία βρισκόταν η χώρα. Έχοντας βιώσει τις συνέπειες εγκαθίδρυσης ενός κομμουνιστικού συστήματος διακυβέρνησης, η Γερμανία όφειλε να μην πέσει εκ νέου στην παγίδα αυτή και να ανασυγκροτηθεί.. Τέλος, όσον αφορά την εξωτερική πολιτική, η Γερμανία επιθυμούσε ειρήνη και συνεργασία με τα γειτονικά κράτη, στο πλαίσιο των αρχών της αμοιβαιότητας και της αλληλεγγύης.¹²⁶

Αμέσως μετά ξεκίνησαν οι διώξεις εναντίον των κομμουνιστών. Απαγορεύθηκαν οι συγκεντρώσεις του Κομμουνιστικού Κόμματος σε ολόκληρη τη Γερμανία. Τα κεντρικά γραφεία του κόμματος κατελήφθησαν από την αστυνομία, ενώ οι κατά τόπους οργανώσεις του τελούσαν υπό αυστηρή επιτήρηση.¹²⁷ Η μάχη μεταξύ του Εθνικοσοσιαλισμού και του Κομμουνισμού φάνηκε και στο κεντρικό σύνθημα του Εθνικοσοσιαλιστικού Κόμματος για τις εκλογές της 5^{ης} Μαρτίου, το οποίο, σύμφωνα με τον Γκαίρινγκ, ήταν «Εθνικοσοσιαλισμός ή Κομμουνισμός».¹²⁸

¹²⁴ Ζακ Ντελαρύ, *Η Ιστορία της Γκεστάπο*, μετάφρ. Φούλα Χατζιδάκη, Θεμέλιο, χτε 1984, σ. 25.

¹²⁵ Shirer, *ό.π.*, σ 287.

¹²⁶ *Ακρόπολις*, 2 Φεβρουαρίου 1933, σ 6.

¹²⁷ *Πατρίς*, 3 Φεβρουαρίου 1933, σ 4.

¹²⁸ Shirer, *ό.π.*, σ. 270. *Ακρόπολις*, 8 Φεβρουαρίου 1933, σ 4.

Η κατάσταση επιδεινώθηκε περισσότερο μετά την πυρκαγιά του Ράιχσταγκ, στις 27 Φεβρουαρίου 1933, μόλις μία εβδομάδα πριν από τις εκλογές. Τα δημοσιεύματα της περιόδου έκαναν λόγο για εμπρησμό του κτιρίου σε τέσσερα σημεία, ενώ επίσημη ανακοίνωση της κυβέρνησης έδειξε ως υπεύθυνο το Κομμουνιστικό Κόμμα,¹²⁹ καθώς δύο βουλευτές του φέρεται να συνομιλούσαν με τον δράστη δέκα λεπτά πριν εκδηλωθεί η πυρκαγιά. Η αντίδραση της κυβέρνησης ήταν άμεση. Με αναγκαστικό διάταγμα, που δημοσιεύθηκε λίγες ημέρες αργότερα, αναστάλησαν τα άρθρα του Συντάγματος που προστάτευαν τα ατομικά δικαιώματα και ορίστηκαν αυστηρές ποινές στους ταραχοποιούς. Επίσης, αναστάλη η κυκλοφορία των εφημερίδων του Σοσιαλδημοκρατικού και του Κομμουνιστικού Κόμματος.¹³⁰

Στις εκλογές, που διεξήχθησαν κανονικά την 5^η Μαρτίου 1933, το Εθνικοσοσιαλιστικό Κόμμα έλαβε ποσοστό 44% και 272 έδρες, ενώ οι σύμμαχοί του, οι Εθνικιστές, 5,7% και 60 έδρες επί συνόλου εξακοσίων εδρών.¹³¹ Από το αποτέλεσμα των εκλογών, ο Χίτλερ και οι σύμμαχοί του πέτυχαν την αυτοδυναμία στο Ράιχσταγκ και σχηματίστηκε κυβέρνηση χωρίς τη συμμετοχή άλλων πολιτικών κομμάτων.

Μετά την νίκη που πέτυχε το Εθνικοσοσιαλιστικό Κόμμα και οι σύμμαχοί του, η νέα κυβέρνηση υπό τον ο Χίτλερ προχώρησε σε συστηματικές διώξεις εναντίον των αντιπάλων της, πολιτικών και μη. Στις 23 Μαρτίου 1933, το Ράιχσταγκ ψήφισε τον *Νόμο περί Εξουσιοδότησης* που είχε προτείνει η κυβέρνηση.¹³² Σύμφωνα με αυτόν, η κυβέρνηση είχε το δικαίωμα να συντάσσει και να ψηφίζει νόμους χωρίς να υπάρχει προηγούμενη έγκριση του Ράιχσταγκ. Επιπλέον, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας διατηρούσε το δικαίωμα που του έδινε το σύνταγμα να νομοθετεί χωρίς την έγκριση του Κοινοβουλίου. Υπήρχε, όμως, μια πολύ σημαντική παράμετρος, όσον αφορά τη διαδικασία της νομοθεσίας, που αναδείκνυε ως ρυθμιστή της πολιτικής κατάστασης την κυβέρνηση, ενώ παραμεριζόταν ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας και το Κοινοβούλιο. Σύμφωνα με τον *Νόμο περί Εξουσιοδότησης*, νόμος εκδιδόμενος και υπογεγραμμένος μόνο από τον αρμόδιο υπουργό ήταν έγκυρος, ακόμα και χωρίς την υπογραφή του Προέδρου της Δημοκρατίας. Από την άλλη πλευρά, σύμφωνα και με το άρθρο 48 του

¹²⁹ *Ακρόπολις*, 1 Μαρτίου 1933, σ. 1.

¹³⁰ *Πατρίς*, 1 Μαρτίου 1933, σ. 4.

¹³¹ http://en.wikipedia.org/wiki/German_federal_election,_March_1933 (Ημερομηνία ανάκτησης: 06/03/2012)

¹³² Τα αποτελέσματα της ψηφοφορίας ήταν τα ακόλουθα: ΝΑΙ: 441, ΟΧΙ: 94. Οι Κομμουνιστές αποκλείστηκαν από τις εργασίες του Ράιχσταγκ. Βλ. Ιστορικό Αρχείο Υπουργείου Εξωτερικών [στο εξής: ΙΑΥΕ], 1933, φάκ. Α/11: Πρεσβεία Ελλάδος Βερολίνου, Αριθ. 1004 Βερολίνο, 8 Απριλίου 1933.

Συντάγματος, για να είναι έγκυροι οι νόμοι που εξέδιδε ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας έπρεπε απαραίτητως να φέρουν την υπογραφή και του αρμόδιου υπουργού.¹³³ Επί της ουσίας, ο Πρόεδρος παραμερίστηκε και έμεινε ουσιαστικά χωρίς αρμοδιότητες, όπως και το Κοινοβούλιο, ενώ η κυβέρνηση Χίτλερ απέκτησε τον πλήρη έλεγχο της εκτελεστικής και της νομοθετικής εξουσίας.

Μετά την ψήφιση του *Νόμου περί Εξουσιοδότησης*, ακολούθησε η σύνταξη και ψήφιση του *Νόμου περί Κυβερνητών (Statthalter)*. Σύμφωνα με τις διατάξεις του νόμου αυτού, καταργούταν το αυτοδιοίκητο των ομοσπονδιακών κρατιδίων και υπάγονταν απευθείας στην Ομοσπονδιακή Κυβέρνηση. Η τελευταία όριζε έναν αντιπρόσωπό της, τον Κυβερνήτη, ο οποίος είχε ενισχυμένες εξουσίες, μεταξύ αυτών τον διορισμό και την παύση της τοπικής κυβέρνησης. Ο νόμος αυτός είχε ιδιαίτερες επιπτώσεις και για την Πρωσία, που ως τότε ήταν αυτοδιοίκητο κρατίδιο. Κυβερνήτης της Πρωσίας ορίστηκε ο ίδιος ο Χίτλερ που διόρισε πρωθυπουργό τον Γκαίρινγκ.¹³⁴

Το Εθνικοσοσιαλιστικό Κόμμα πέτυχε να επιβάλλει τη δύναμή του σε κάθε τομέα της κοινωνίας, στις επιστήμες, στις τέχνες, στα γράμματα, στην παιδεία και σε άλλους τομείς. Έχοντας πλέον το 52% των ψήφων, η κυβέρνηση Χίτλερ υιοθέτησε το δόγμα «Όποιος δεν είναι μαζί μας είναι εναντίον μας και συνεπώς εναντίον της θέλησης του έθνους». Άλλαξαν οι διοικήσεις σε όλους τους δημόσιους φορείς και οργανισμούς που στελεχώθηκαν από μέλη του καθεστώτος.

Παράλληλα, ξεκίνησαν και κλιμακώθηκαν οι διώξεις εναντίον θρησκευτικών κοινοτήτων, όπως οι Εβραίοι. Αμέσως μετά την εδραίωσή του στην εξουσία, ο Χίτλερ προχώρησε σε διώξεις εναντίον τους. Στις 28 Μαρτίου 1933, κατόπιν σύσκεψης με τους επιτελείς του κόμματός του, αποφάσισε τον εξοβελισμό τους από την οικονομική ζωή.¹³⁵ Το μπουκοτάζ ξεκίνησε την 1^η Απριλίου 1933 και τα μέτρα που περιελάμβανε ήταν ποικίλα. Έξω από τα καταστήματα Εβραίων ιδιοκτητών μέλη του Εθνικοσοσιαλιστικού Κόμματος τοποθετούσαν πινακίδες προτρέποντας τους Γερμανούς να μη ψωνίζουν. Ως εκ τούτου, πολλοί Εβραίοι καταστηματάρχες έκλεισαν τα καταστήματά τους φοβούμενοι για τυχόν βίαια επεισόδια. Επιπλέον, όσοι Εβραίοι κατείχαν θέσεις στην κρατική μηχανή υποχρεώθηκαν να

¹³³ Στο ίδιο.

¹³⁴ Στο ίδιο.

¹³⁵ ΙΑΥΕ, 1933, φάκ. Α/11: Πρεσβεία Ελλάδος Βερολίνου, Αριθ. 2509 Βερολίνο, 29 Μαρτίου 1933.

υποβάλλουν τις παραιτήσεις τους, λαμβάνοντας την υπόσχεση ότι θα συνταξιοδοτούνταν. Σε ακόμα χειρότερη κατάσταση βρίσκονταν οι Εβραίοι διανοούμενοι, δημοσιογράφοι, πανεπιστημιακοί, καλλιτέχνες, διότι δε μπορούσαν να εργαστούν πλέον. Ακόμα και στα δημόσια θεάματα Εβραίοι καλλιτέχνες εκδιώκονταν κατηγορούμενοι ως προδότες. Εξαιτίας αυτών των περιοριστικών μέτρων, πολλοί Εβραίοι αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τη Γερμανία, με τη βοήθεια της υπηρεσίας μετανάστευσης που τακτοποίησε σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα τα διαβατήριά τους.¹³⁶

Η κατάσταση επιδεινώθηκε δραματικά τον Σεπτέμβριο του 1935, όταν τέθηκαν σε ισχύ οι *Νόμοι της Νυρεμβέργης*.¹³⁷ Πρόκειται για δύο νόμους, τον *Νόμο περί Υπηκοότητας* και τον *Νόμο για την προστασία του Γερμανικού αίματος και τιμής*. Σύμφωνα με τον *Νόμο περί Υπηκοότητας*, Γερμανοί πολίτες θεωρούνταν όλοι όσοι είχαν γονείς και παππούδες Γερμανούς. Αυτοί απολάμβαναν πλήρη πολιτικά δικαιώματα, ενώ είχαν το δικαίωμα να κατέχουν θέση στο δημόσιο τομέα ή δημόσιο αξίωμα. Επίσης, Γερμανοί πολίτες θεωρούνταν όσοι είχαν έναν εκ των δύο γονέων Εβραίο, αλλά δεν ανήκαν στην εβραϊκή κοινότητα, δεν ήταν παντρεμένοι με Εβραίο, ή δεν ήταν παιδιά από εξωσυζυγική σχέση Γερμανού με Εβραίο. Αντίθετα, Εβραίοι θεωρούνταν όσοι είχαν και τους δύο γονείς, αλλά και τους τρεις από τους τέσσερις παππούδες Εβραίους και πληρούσαν τουλάχιστον μία από τις τρεις προηγούμενες προϋποθέσεις. Αυτοί στερούνταν όλα τα πολιτικά δικαιώματα και δε μπορούσαν να κατέχουν δημόσιο αξίωμα ή θέση στο δημόσιο τομέα. Όσοι δημόσιοι υπάλληλοι ήταν Εβραίοι εκδιώχθηκαν από τις θέσεις τους και αποστερούνταν κάθε συνταξιοδοτικού δικαιώματος.¹³⁸

Σύμφωνα με τον *Νόμο για την προστασία του Γερμανικού αίματος και τιμής* απαγορευόταν η σύναψη γάμου Γερμανού πολίτη με Εβραίο-α ή η διατήρηση εξωσυζυγικής σχέσης. Επίσης, απαγορευόταν στους Εβραίους να έχουν Γερμανίδες οικιακές βοηθούς και Γερμανούς υπαλλήλους στις επιχειρήσεις τους. Επιπλέον, τους απαγορευόταν να φέρουν το εθνόσημο του Ράιχ, αλλά τους επιτρεπόταν να φέρουν τα διακριτικά χρώματα των Εβραίων. Οι ποινές που επιβάλλονταν ήταν φυλάκιση, καταναγκαστικά έργα και καταβολή χρηματικού προστίμου.¹³⁹

¹³⁶ *Ακρόπολις*, 6 Απριλίου 1933, σ. 3.

¹³⁷ Άννα – Μαρία Δρουμπούκη, ««Αυθόρμητες αντιδράσεις» σε σκηνοθεσία Γκέμπελς», *Η Καθημερινή*, 11 Απριλίου 2010, στο: www.kathimerini.gr, ημερομηνία ανάκτησης: 22/08/2011

¹³⁸ <http://frank.mtsu.edu/~baustin/nurmlaw2.html> ημερομηνία ανάκτησης: 06/03/2012.

¹³⁹ http://en.wikipedia.org/wiki/Nuremberg_Laws, ημερομηνία ανάκτησης: 06/03/2012.

Η αντίδραση των ομοεθνών τους στον υπόλοιπο κόσμο ήταν άμεση. Σε όλο τον κόσμο πραγματοποιήθηκαν εκδηλώσεις διαμαρτυρίας κατά των περιοριστικών μέτρων που επέβαλλε η Γερμανία και προκάλεσαν την αγανάκτηση όλου του δυτικού κόσμου. Οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Μεγάλη Βρετανία προχώρησαν ένα βήμα παραπάνω επιβάλλοντας εμπάργκο στα γερμανικά προϊόντα και αναστολή παραγγελιών από τη γερμανική βιομηχανία.¹⁴⁰

Εκτός από τους Εβραίους, στο στόχαστρο του Χίτλερ και των οπαδών του βρέθηκαν και τα υπόλοιπα πολιτικά κόμματα. Λίγες ημέρες μετά την εκλογική του νίκη, απαγορεύθηκε η κυκλοφορία των εφημερίδων του Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος για δύο εβδομάδες. Λίγους μήνες μετά, τον Ιούνιο του 1933, απαγορεύθηκε η λειτουργία του Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος, με την κατηγορία ότι τηρούσε εχθρική στάση προς τη Γερμανία. Συνέπεια τούτου, καθαιρέθηκαν όλοι οι αιρετοί άρχοντες που ανήκαν πολιτικά στο Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα. Τέλος, απαγορεύθηκε η κυκλοφορία εντύπων που προπαγανδίζανε υπέρ του και κατασχέθηκε όλη η κινητή και ακίνητη περιουσία του κόμματος και των οργανώσεών του, ενώ απαγορεύθηκε στους δημοσίους υπαλλήλους να είναι μέλη του.¹⁴¹ Μεταξύ άλλων, συνελήφθη και ο αρχηγός του κόμματος, Λέμπε.

Επίσης, διαλύθηκαν οι οργανώσεις *Αυτοκρατορία (Reichsbanner)*, *Χαλύβδινοι (Eiserne)*, *Μέτωπο (Front)*, *Μαχητικό Δαχτυλίδι (Kampfring)*, *Ένωση του Βίσμαρκ (Bismark – Bund)* και *Χαλυβδόκρανοι (Stahlelm)* με την αιτιολογία ότι προσχώρησαν σε αυτές κομμουνιστικά και μαρξιστικά στοιχεία που ήταν εχθροί του κράτους. Η οργάνωση *Kern Stahlelm* παρέμεινε υπό τις διαταγές του Υπουργού Εργασίας και μέλους των Χαλυβδοκράνων, Σελντάτε, ενώ η *Νεολαία Νεολαία των Χαλυβδοκράνων* προσχώρησε στη Χιτλερική νεολαία.¹⁴²

Ανάλογα μέτρα ελήφθησαν και στην Πρωσία, όπου αυστηροποιήθηκαν οι ποινές για απόπειρες ανθρωποκτονίας εναντίον κρατικών λειτουργών και μελών του Εθνικοσοσιαλιστικού Κόμματος, καθώς επίσης και για κυκλοφορία εντύπων που ήταν εχθρικά διακείμενα στο καθεστώς Χίτλερ. Επιπλέον, συστήθηκε κεντρική υπηρεσία, αρμόδια για εκπόνηση μέτρων ασφάλειας και τάξης και επεκτάθηκε το δικαίωμα απονομής χάριτος για εγκλήματα που είχαν

¹⁴⁰ ΙΑΥΕ, 1933 φάκ Α/11: Πρεσβεία Ελλάδος Βερολίνου, αριθ. 774, Βερολίνο 29 Μαρτίου 1933.

¹⁴¹ ΙΑΥΕ, 1933, φάκ. Α/11: Πρεσβεία Ελλάδος Βερολίνου, αριθ. 1698, Βερολίνο, 23 Ιουνίου 1933. Τις έδρες του Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος στο Ράιχσταγκ κατέλαβαν υποψήφιοι βουλευτές του Εθνικοσοσιαλιστικού Κόμματος.

¹⁴² ΙΑΥΕ, 1933, φάκ. Α/11, ό.π.

τελεσθεί από οπαδούς του κόμματος στο όνομα της ιδεολογίας τους. Δικαίωμα απονομής χάριτος θα είχε στο εξής ο πρωθυπουργός της Πρωσίας.¹⁴³

Το καθεστώς συγκέντρωσε αργά αλλά σταθερά όλες τις εξουσίες. Οι αντίπαλες πολιτικές δυνάμεις εξοντώθηκαν και οι διανοούμενοι της Γερμανίας που ήταν ενάντια στο ναζιστικό καθεστώς έφυγαν από τη χώρα, καθώς διέτρεχε κίνδυνο η ζωή τους, πολλές φορές και λόγω φυλετικής καταγωγής.¹⁴⁴ Το Εθνικοσοσιαλιστικό Κόμμα ανακηρύχθηκε «φορέας της κρατικής λογικής», ενώ η Βέρμαχτ, οι Ένοπλες Δυνάμεις του Ράιχ, ήταν η «δεύτερη κολώνα» του καθεστώτος.¹⁴⁵ Το καθεστώς πρόβαλλε την προπαγάνδα του μέσω εντύπων, ταινιών, ακόμα και μαθημάτων, όπου αναλύονταν οι θέσεις του Κόμματος για διάφορα πολιτικά ζητήματα.

Ο Χίτλερ κατά το πρώτο εξάμηνο του 1934 βρέθηκε ενώπιον μίας έντονης αντιπαράθεσης μεταξύ του στρατού και των Ταγμάτων Εφόδου (S.A.) που αφορούσαν το ζήτημα της διαδοχής του ασθενή προέδρου Χίντενμπουργκ αλλά και την εξίσωση του στρατού και των Ταγμάτων Εφόδου και την υπαγωγή τους σε ένα ενιαίο υπουργείο Εθνικής Άμυνας, σύμφωνα με πρόταση του Ερνστ Ρεμ, αρχηγού των Ταγμάτων.¹⁴⁶ Η πρόταση αυτή απορρίφθηκε από το υπουργικό συμβούλιο. Λίγο αργότερα, υπήρξε έντονη διαμάχη μεταξύ του Υπουργού Άμυνας και του Ρεμ, όταν ο πρώτος κατήγγειλε ότι τα S.A. οπλίζονταν κρυφά με βαρύ οπλισμό. Ήταν φανερό, σύμφωνα με αυτόν, ότι υπήρχε σχέδιο συνομοσίας εναντίον του Χίτλερ και του Εθνικοσοσιαλιστικού Κόμματος συνολικά. Ο Χίτλερ, πεπεισμένος για την υποστήριξη του στρατού, αποφάσισε να αφοπλίσει τα S.A. Την περίοδο εκείνη είχαν ήδη ξεκινήσει μυστικές συνεδριάσεις στελεχών, παρόντος και του Χίτλερ, για να προετοιμαστεί η επόμενη ημέρα μετά τον θάνατο του, ασθενή πλέον, Χίντενμπουργκ. Σε σύσκεψη που πραγματοποιήθηκε στο Μπαντ Ναουχάιμ στις 16 Μαΐου 1934, η ηγεσία των Ενόπλων Δυνάμεων δέχτηκε ως διάδοχο του Χίντενμπουργκ τον Αδόλφο Χίτλερ. Παρά την απόφαση αυτή και τη στήριξη που είχε από το στρατό, η κατάσταση ήταν ακόμη ρευστή. Η ηγεσία των Ταγμάτων Εφόδου, αλλά και άλλα επιφανή στελέχη του Ναζιστικού Κόμματος, καλούσαν το λαό σε «δεύτερη επανάσταση», όπως

¹⁴³ ΙΑΥΕ, 1933, φάκ. Α/11: Πρεσβεία Ελλάδος Βερολίνου, Αριθ. 2123, Βερολίνο, 26 Ιουλίου 1933.

¹⁴⁴ Ενδεικτικά αναφέρεται η περίπτωση του Νομπελίστα φυσικού Άλμπερτ Αϊνστάιν, ο οποίος εγκατέλειψε τη Γερμανία λόγω της εβραϊκής καταγωγής του και κατέφυγε στις Ηνωμένες Πολιτείες. Άλλοι γνωστοί επιστήμονες και διανοούμενοι της εποχής που εγκατέλειψαν τη Γερμανία, είτε λόγω της καταγωγής τους ή λόγω των πολιτικών τους φρονημάτων, και κατέφυγαν σε άλλες χώρες ήταν ο Μπέρτολντ Μπρεχτ και ο Ζίγκμουντ Φρόυντ.

¹⁴⁵ Manfred Messerschmidt, *Ιδεολογική Διάβρωση 1933-1945*, στο: Ελευθεροτυπία Ε Ιστορικά, τ. 15, (27 Ιανουαρίου 2000), σσ. 16-17.

¹⁴⁶ Shirer, *ό.π.*, σσ. 324 – 325.

αυτή του Ιανουαρίου του 1933, και αμφισβητούσαν τον ίδιο τον Χίτλερ. Έτσι, στις 30 Ιουνίου 1934 έγιναν μαζικές εκκαθαρίσεις στελεχών των Ταγμάτων Εφόδου. Ο αρχηγός τους, Ρεμ, συνελήφθη από τον ίδιο τον Χίτλερ και εκτελέστηκε ενώ τα Τάγματα Εφόδου διαλύθηκαν. Η εξέλιξη αυτή απάλλαξε τον Χίτλερ από μία σημαντική εστία αντίδρασης που μπορεί να ξεσπούσε εναντίον του.¹⁴⁷

Η συγκέντρωση των εξουσιών στο πρόσωπο του Χίτλερ ολοκληρώθηκε τον Αύγουστο του 1934, όταν πέθανε ο Χίντενμπουργκ και ο Χίτλερ ορίστηκε αρχηγός του γερμανικού Ράιχ. Ο Χίτλερ, με αναγκαστικό διάταγμα που εκδόθηκε πριν τον θάνατο του Χίντενμπουργκ, ανακοίνωσε την ένωση των αξιωμάτων του Προέδρου και του Καγκελαρίου στο πρόσωπό του.¹⁴⁸ Δύο εβδομάδες αργότερα, στις 17 Αυγούστου 1934, σε δημοψήφισμα που πραγματοποιήθηκε, πάνω από 36 εκατομμύρια ψηφοφόροι επικύρωσαν την εξέλιξη αυτή και ανακήρυξαν τον Χίτλερ «Φύρερ και Πρόεδρο του Ράιχ».¹⁴⁹

Στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής, η Γερμανία άρχισε να γίνεται όλο και πιο επιθετική προς τα άλλα κράτη. Το ναζιστικό καθεστώς ήγειρε αξιώσεις για την περιοχή του Σάαρ, η οποία ήταν υπό διεθνή έλεγχο από την Κοινωνία των Εθνών ως το 1934, με βάση τη Συνθήκη των Βερσαλλιών και διεκδικούνταν και από τη Γαλλία.¹⁵⁰ Το Συμβούλιο της Κοινωνίας των Εθνών αποφάσισε, σύμφωνα και με τους όρους της Συνθήκης των Βερσαλλιών, τη διενέργεια δημοψηφίσματος στο Σάαρ, ούτως ώστε οι κάτοικοί του να αποφασίζουν για το μέλλον της περιοχής τους. Κατά το κρίσιμο μεσοδιάστημα έδρασε στην περιοχή το *Γερμανικό Μέτωπο*, ομάδα που προπαγάνδιζε υπέρ της προσάρτησης του Σάαρ στη Γερμανία. Η προπαγάνδα αυτή δε περιοριζόταν μόνο σε ομιλίες, αλλά πολλές φορές στελέχη της οργάνωσης προέβαιναν σε βίαιες ενέργειες, όπως ξυλοδαρμούς εφημεριδοπωλών που διέθεταν εφημερίδες αντίθετες προς το ναζιστικό καθεστώς. Παρά την πρόταση του *Ενωτικού Κόμματος* να αναβληθεί η διεξαγωγή του δημοψηφίσματος λόγω της προπαγάνδας του *Γερμανικού Μετώπου*,¹⁵¹ το δημοψήφισμα διεξήχθη κανονικά στις 13 Ιανουαρίου 1935. Η προσέλευση των ψηφοφόρων ήταν σχεδόν καθολική, με τη συνδρομή του *Μετώπου*. Λίγες μέρες αργότερα, στις

¹⁴⁷ Στο ίδιο., σσ. 326 – 343.

¹⁴⁸ *Ακρόπολις*, 3 Αυγούστου 1934, σ. 4.

¹⁴⁹ *Ακρόπολις*, 21 Αυγούστου 1934, σ. 6.

¹⁵⁰ *Ακρόπολις*, 13 Ιανουαρίου 1935, σ. 1.

¹⁵¹ *Ακρόπολις*, 13 Ιανουαρίου 1935, σ. 6.

16 Ιανουαρίου, εκδόθηκαν τα τελικά αποτελέσματα, σύμφωνα με τα οποία η περιοχή του Σάαρ προσαρτήθηκε στη Γερμανία.¹⁵²

Μετά τις εξελίξεις αυτές, ο δρόμος για την κατάκτηση της Ευρώπης από την ναζιστική Γερμανία ήταν πλέον ανοιχτός, καθώς οι ηγεσίες των δημοκρατικών χωρών έδειχναν ανίκανες να αντιμετωπίσουν τη νέα λαίλαπα που ξεσπούσε στην Ευρώπη. Οι ηγεσίες των δημοκρατικών χωρών της Ευρώπης, αντί να λάβουν κάποια πρωτοβουλία και σαστισμένες από τα εσωτερικά προβλήματα που αντιμετώπιζαν εξαιτίας της οικονομικής ύφεσης του 1929, περιορίστηκαν στο ρόλο του ψυχρού και ουδέτερου παρατηρητή στο χώρο της Κεντρικής Ευρώπης. Η πολιτική του κατευνασμού, που εγκαινιάστηκε και χρησιμοποιήθηκε κατά κόρον από τον πρωθυπουργό της Μεγάλης Βρετανίας Νέβιλ Τσάμπερλαιν, απέτυχε παταγωδώς καθώς υπέκυψε στις απαιτήσεις του ναζιστικού καθεστώτος. Στόχος του Τσάμπερλαιν ήταν μέσω διαπραγματεύσεων και συνομιλιών να βρεθούν γέφυρες επικοινωνίας με την Γερμανία και μέσω διαπραγματεύσεων να βρεθούν λύσεις στις απαιτήσεις της Γερμανίας, ούτως ώστε να μην εμπλακούν σε πολεμικές επιχειρήσεις. Παρά τους στόχους της, η πολιτική του κατευνασμού απέτυχε καθώς δε μπόρεσε να αποκρούσει τις γερμανικές βλέψεις για εδαφική επέκταση στην Ευρώπη.

¹⁵² *Ακρόπολις*, 17 Ιανουαρίου 1935, σ. 3. Πάνω από το 90% των ψηφοφόρων υπερψήφισαν την ένωση του Σάαρ με τη Γερμανία.

Κεφάλαιο Τρίτο:

Οι εξωτερικές σχέσεις της Γερμανίας με τα βαλκανικά κράτη των περίοδο 1933 – 1941

α) Οι διμερείς σχέσεις Γερμανίας – Ελλάδας την περίοδο 1933 – 1941

Στις 31 Ιανουαρίου 1933, η εφημερίδα *Ακρόπολις* ανήγγειλε στην τελευταία σελίδα της τον διορισμό του Αδόλφου Χίτλερ, Αρχηγού του *Εθνικοσοσιαλιστικού Κόμματος των Γερμανών Εργατών*, ως Καγκελαρίου της Γερμανίας.¹⁵³ Ο διορισμός του Χίτλερ στο δεύτερο μεγαλύτερο πολιτειακό αξίωμα της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης σηματοδότησε μία νέα αρχή στις σχέσεις της Γερμανίας με τα υπόλοιπα κράτη και, κατά συνέπεια, με την Ελλάδα.

Ο ελληνικός Τύπος παρακολουθούσε με ενδιαφέρον τις εξελίξεις στη Γερμανία. Οι αντιδράσεις του Τύπου για τον διορισμό του Χίτλερ ως Καγκελαρίου ήταν ποικίλες. Η *Ακρόπολις* περιορίστηκε στην ενημέρωση των αναγνωστών της για τις προγραμματικές δηλώσεις της νέας κυβέρνησης.¹⁵⁴ Στον αντίποδα, ο ανταποκριτής της εφημερίδας *Πατρίς* παρουσίασε την προσωπικότητα και τη ζωή του Αδόλφου Χίτλερ, από τη γέννησή του ως και την άνοδό του στην εξουσία. Επίσης, σχολίασε αρνητικά το *Εθνικοσοσιαλιστικό Κόμμα*, όσον αφορά τη σύνθεση και τις μεθόδους που ακολουθούσε. Συγκεκριμένα χαρακτήρισε ως ανομοιογενή τη σύνθεση του Εθνικοσοσιαλιστικού Κόμματος και ως θεατρνισμούς τις μεθόδους που χρησιμοποίησαν τα μέλη του Κόμματος. Όσον αφορά τον λόγο για τον οποίο ο Χίντενμπουργκ διόρισε τον Χίτλερ Καγκελάριο, ο ανταποκριτής θεώρησε ότι *απετέλει μίαν εσχάτην έξοδον εις το έσχατον αδιέξοδον εις το οποίον είχαν περιέλθει τα πράματα*. Τέλος, επιχείρησε να εξηγήσει τον λόγο για τον οποίο ανατέθηκε στον Χίτλερ η διακυβέρνηση της χώρας.¹⁵⁵

Ένα άλλο σημαντικό γεγονός ήταν η πυρκαγιά στο Ράιχσταγκ, στις 27 Φεβρουαρίου 1933. Αυτή η εξέλιξη, όπως ήταν φυσικό, δεν άφησε αδιάφορο τον Τύπο της εποχής. Οι εφημερίδες, με συνεχείς και μακροσκελείς ανταποκρίσεις από το Βερολίνο, παρουσίαζαν τις

¹⁵³ *Ακρόπολις*, 31 Ιανουαρίου 1933, σ. 4.

¹⁵⁴ *Ακρόπολις*, 1 Φεβρουαρίου 1933, σ. 4.

¹⁵⁵ *Πατρίς*, 1 Φεβρουαρίου 1933, σσ. 1, 3.

εξελίξεις στους αναγνώστες τους.¹⁵⁶ Το ερώτημα που κυριαρχούσε ήταν τι θα σηματοδοτούσε το γεγονός αυτό. Ο Λ. Παπαϊκονόμου, ανταποκριτής της εφημερίδας *Ακρόπολις* στο Βερολίνο, σχολιάζοντας την κατάσταση στη χώρα μετά την άνοδο του Χίτλερ στην εξουσία προέβλεψε, σωστά όπως αποδείχτηκε αργότερα, ότι η Γερμανία βάδιζε σταθερά προς την εγκαθίδρυση δικτατορίας υπό τον Χίτλερ και ότι οι επικείμενες εκλογές θα ήταν η τελική μάχη μεταξύ του Εθνικοσοσιαλισμού και του Κομμουνισμού.¹⁵⁷ Άλλωστε, τα μέτρα που πήρε η κυβέρνηση αμέσως μετά την πυρκαγιά της 27^{ης} Φεβρουαρίου χαρακτηρίστηκαν ως πλήρης δικτατορία.¹⁵⁸ Η εφημερίδα *Πατρίς* στην ανταπόκρισή της, περιορίστηκε στην απλή δημοσίευση των κυβερνητικών ανακοινώσεων και δε προχώρησε σε εκτίμηση της πολιτικής κατάστασης, όπως έκανε η *Ακρόπολις*.¹⁵⁹

Η Ελλάδα την περίοδο εκείνη βίωνε μία τεράστια πολιτική κρίση, αρχής γενομένης από την προεκλογική περίοδο των βουλευτικών εκλογών του 1932 και της διαμάχης που είχε ξεσπάσει ανάμεσα στον τότε πρωθυπουργό και αρχηγό του Κόμματος των *Φιλελευθέρων*, Ελευθέριο Βενιζέλο, και τον αρχηγό του *Λαϊκού Κόμματος* και επικεφαλής της αντιπολίτευσης, Παναγή Τσαλδάρη. Μετά τις εκλογές, ο Παναγής Τσαλδάρης σχημάτισε κυβέρνηση συνασπισμού με το Κόμμα των *Ελευθεροφρόνων* του Ιωάννη Μεταξά και το *Εθνικό Ριζοσπαστικό Κόμμα* του Γεωργίου Κονδύλη. Όμως, η κυβέρνηση αυτή ήταν βραχύβια, καθώς ανατράπηκε στη βουλή στις 12 Ιανουαρίου 1933.¹⁶⁰ Στις βουλευτικές εκλογές που διεξήχθησαν στις 5 Μαρτίου 1933 νικήτρια αναδείχθηκε εκ νέου η *Ηνωμένη Αντιπολίτευση*, λόγω του εκλογικού συστήματος. Μετά την καταστολή του κινήματος του Νικόλαου Πλαστήρα, ο Παναγής Τσαλδάρης ανέλαβε Πρωθυπουργός με Υπουργό Εξωτερικών τον Δημήτριο Μάξιμο.¹⁶¹

Τα θέματα που κλήθηκαν να διαχειριστούν οι Έλληνες διπλωμάτες στο Βερολίνο από τον Μάρτιο του 1933 και που επηρέασαν τις σχέσεις των δύο κρατών ήταν αρκετά. Ένα ζήτημα το οποίο ήλθε στο προσκήνιο λίγο μετά την εδραίωση του Χίτλερ στην εξουσία ήταν ο *Νόμος*

¹⁵⁶ Σύμφωνα με τις ανταποκρίσεις, με επίσημο κυβερνητικό ανακοινωθέν αποδόθηκε η ευθύνη για την πυρκαγιά στο Ράιχσταγκ στο Κομμουνιστικό Κόμμα. *Ακρόπολις*, 1 Μαρτίου 1933, σ. 1 και *Πατρίς*, 1 Μαρτίου 1933, σ. 4.

¹⁵⁷ *Ακρόπολις*, 1 Μαρτίου 1933, σσ. 1, 5.

¹⁵⁸ *Ακρόπολις*, 1 Μαρτίου 1933, σ. 6.

¹⁵⁹ *Πατρίς*, 1 Μαρτίου 1933, σ. 4.

¹⁶⁰ Τάσος Βουρνάς, ό.π., σσ. 349 – 352.

¹⁶¹ Παύλος Β. Πετρίδης, *Σύγχρονη Ελληνική Πολιτική Ιστορία. Από την αποκατάσταση της συνταγματικής νομιμότητας στο δικτατορικό καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου*, τόμος Γ' 1917-1940, Γκοβόστη, σ. 153.

περί Εξουσιοδότησης, ο οποίος περιόριζε στο ελάχιστο τις αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας και ενίσχυε τις εξουσίες της Ομοσπονδιακής Κυβέρνησης και ψηφίστηκε στις 23 Μαρτίου 1933.¹⁶² Ο Ιωάννης Πολίτης, πρεσβευτής της Ελλάδας στη Γερμανία την περίοδο εκείνη, ανέφερε στην έκθεσή του προς το υπουργείο Εξωτερικών ότι, παρά το γεγονός πως η εξουσιοδότηση δόθηκε στην κυβέρνηση υπό τη σύνθεση την οποία είχε τότε και πως οποιαδήποτε μεταβολή στο κυβερνητικό σχήμα συνιστούσε και άρση της εξουσιοδότησης, η Γερμανία όδευε με μαθηματική ακρίβεια στο δρόμο της δικτατορίας, καθώς ο Χίτλερ δε φαινόταν διατεθειμένος να συζητήσει τέτοιου είδους ζητήματα ερμηνείας των διατάξεων της εξουσιοδότησης.¹⁶³ Τόσο η εφημερίδα *Ακρόπολις*,¹⁶⁴ όσο και η εφημερίδα *Πατρίς*,¹⁶⁵ περιορίστηκαν σε μια σύντομη ενημέρωση των εξελίξεων, χωρίς να προβαίνουν σε εκτιμήσεις για τη μελλοντική εξέλιξη των πραγμάτων στη χώρα.

Ένα επιπλέον θέμα που απασχόλησε τις διμερείς σχέσεις μεταξύ Ελλάδας και Γερμανίας την πρώτη περίοδο εγκαθίδρυσης του καθεστώτος, ήταν και οι διώξεις που άρχισαν να εφαρμόζουν οι Εθνικοσοσιαλιστές εναντίον των Εβραίων της Γερμανίας. Οι πρώτες διώξεις αφορούσαν σε μποϋκοτάζ των εβραϊκών καταστημάτων και «παραιτήσεις» Εβραίων από δημόσια αξιώματα. Χαρακτηριστικά, η εφημερίδα *Ακρόπολις* ανέφερε στο δημοσίευσμά της τις μεθόδους που χρησιμοποιούσαν οι Γερμανοί Εθνικοσοσιαλιστές για το μποϋκοτάζ εναντίον των Εβραίων, αλλά και για τις ύβρεις που δέχονταν όσοι Γερμανοί πολίτες αποφάσιζαν να αγοράσουν από τα καταστήματα των Εβραίων, παρά το μποϋκοτάζ. Σύμφωνα με το δημοσίευμα, οι Εβραίοι κατονομάζονταν ως «προδότες». Το καθεστώς, προκειμένου να φανερώσει τους «προδότες» στο λαό, κινηματογραφούσε τους Εβραίους καταστηματάρχες, καθώς επίσης και τους Γερμανούς που αγόραζαν από τα εβραϊκά καταστήματα, και πρόβαλε τις ταινίες αυτές στους λαϊκούς κινηματογράφους. Ο ανταποκριτής της εφημερίδας εκτίμησε ότι οι διώξεις εναντίον των Εβραίων από το ναζιστικό καθεστώς θα συνεχίζονταν και θα εντατικοποιούνταν μέχρι την πλήρη εκκαθάρισή τους, κάτι πολύ αρνητικό για την ομάδα αυτή, αλλά και για τους ανθρώπους που τους στήριζαν.¹⁶⁶

¹⁶² Ανάλυση των διατάξεων που όριζε ο *Νόμος περί Εξουσιοδότησης* αναφέρονται στο κεφάλαιο των πολιτικών εξελίξεων στη Γερμανία την περίοδο 1933 – 1935.

¹⁶³ ΙΑΥΕ, *ό.π.*

¹⁶⁴ *Ακρόπολις*, 24 Μαρτίου 1933, σ. 4.

¹⁶⁵ *Πατρίς*, 24 Μαρτίου 1933, σ. 4.

¹⁶⁶ *Ακρόπολις*, 6 Απριλίου 1933, σ. 3.

Οι διώξεις αυτές προκάλεσαν αγανάκτηση και θυμό στους απανταχού Εβραίους, οι οποίοι οργάνωσαν εκδηλώσεις διαμαρτυρίας. Όπως ήταν φυσικό, πραγματοποιήθηκαν εκδηλώσεις διαμαρτυρίας και στην Ελλάδα, όπου το εβραϊκό στοιχείο είχε παρουσία σε μεγάλες πόλεις, όπως στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη. Στη Θεσσαλονίκη, οι Εβραίοι της πόλης αποφάσισαν την οργάνωση συλλαλητηρίου στις 2 Απριλίου 1933 διαμαρτυρόμενοι για τα μέτρα που έλαβε ο Χίτλερ εναντίον των ομοεθνών τους στη Γερμανία.¹⁶⁷ Μάλιστα, αποφάσισαν να επιβάλλουν μποϊκοτάζ στα γερμανικά προϊόντα αλλά και να σταματήσουν να εξάγουν τα προϊόντα τους στη Γερμανία, μιμούμενοι το παράδειγμα των Εβραίων των Ηνωμένων Πολιτειών και της Μεγάλης Βρετανίας.¹⁶⁸ Επίσης, η εφημερίδα *Renaissance - Dzudia*, επίσημο όργανο της Σιωνιστικής Ομοσπονδίας Ελλάδος, καλούσε τους απανταχού Εβραίους να μην απαρνηθούν την ταυτότητα και τη φυλή τους, αλλά να παλέψουν γι' αυτήν με όλες τους τις δυνάμεις. Παρά τις διώξεις που υφίσταντο, έπρεπε να παραμείνουν δυνατοί και έτοιμοι να ξαναφτιάξουν τη ζωή τους.¹⁶⁹

Η κίνησή τους αυτή συνάντησε την αντίδραση των καπνεμπόρων της Θεσσαλονίκης, που δε φάνηκαν διατεθειμένοι να διακόψουν τις εξαγωγές των προϊόντων τους στον καλύτερό τους πελάτη. Αντίθετη στην κίνηση αυτή ήταν και μερίδα του Τύπου, που ζητούσε να μη γίνουν συγκεντρώσεις διαμαρτυρίας για κάτι που, κατά την άποψή τους, αποτελούσε εσωτερικό ζήτημα φιλικής χώρας, επιστώντας τον κίνδυνο της υποβάθμισης των σχέσεων Ελλάδας και Γερμανίας. Μάλιστα, διατυπώθηκε το αίτημα να μη γίνουν δεκτοί Εβραίοι εκδιωχθέντες από τη Γερμανία. Ο Γενικός Διοικητής Μακεδονίας απαγόρευσε την οποιαδήποτε εκδήλωση οποιασδήποτε οργάνωσης που θα στρεφόταν εναντίον της Γερμανίας.¹⁷⁰

Πέρα από τις διαδηλώσεις και τα συλλαλητήρια, πραγματοποιήθηκαν στις συναγωγές της Θεσσαλονίκης δεήσεις για τον τερματισμό των διώξεων που υφίσταντο οι «αδελφοί τους» στη Γερμανία. Επιπλέον, η εφημερίδα *Progress* της Θεσσαλονίκης σε άρθρο της καταφέρθηκε εναντίον του Χίτλερ. Η αντίδραση της Γερμανίας ήταν άμεση. Με ρηματική διακοίνωση, η γερμανική πρεσβεία στην Αθήνα, ζητούσε να ληφθούν τα απαραίτητα εκείνα μέτρα για την

¹⁶⁷ Απόσπασμα του άρθρου *Εβραίοι, αφυπνίσου* της εφημερίδας *Αξίον* της Θεσσαλονίκης στις 31 Μαρτίου 1933. Στο: ΙΑΥΕ, 1933, φακ. Α/11: Γραφείον Τύπου Θεσσαλονίκης, αριθ. 745 Θεσσαλονίκη 31 Μαρτίου 1933.

¹⁶⁸ Απόσπασμα του άρθρου *Πού πρέπει να στραφεί το μποϊκοτάζ* της εφημερίδας *Πουέβλο* της Θεσσαλονίκης στις 31 Μαρτίου 1933. ΙΑΥΕ, στο ίδιο.

¹⁶⁹ ΙΑΥΕ, 1933, φακ. Α/11: Γραφείον Τύπου Θεσσαλονίκης, Αριθ. 751, Θεσσαλονίκη 31 Μαρτίου 1933.

¹⁷⁰ ΙΑΥΕ, στο ίδιο.

απαγόρευση παρόμοιων δημοσιευμάτων, τα οποία δεν άρμοζαν στις φιλικές σχέσεις των δύο κρατών.¹⁷¹ Πράγματι, το Υπουργείο Εξωτερικών απέστειλε σχετικό σημείωμα προς της Γενική Διεύθυνση Μακεδονίας με το οποίο ζητούσε να ενημερωθεί ο Γενικός Διευθυντής Μακεδονίας για τις νομικές επιπτώσεις του άρθρου αυτού, σύμφωνα με τον τότε νόμο περί Τύπου, αλλά και να μη προβεί σε ενέργεια ασυμβίβαστη με τα συμφέροντα της Ελλάδας.¹⁷²

Τον Ιούνιο του 1933, περίπου τρεις μήνες μετά την τοποθέτηση του Μάξιμου στο υπουργείο Εξωτερικών, αντικαταστάθηκε και ο πρέσβης της Ελλάδας στη Γερμανία, Ιωάννης Πολίτης, από τον Αλέξανδρο Ρίζο – Ραγκαβή. Ο Ραγκαβής, κατά την εθιμοτυπική επίσκεψη για την επίδοση των διαπιστευτηρίων του στον Καγκελάριο, προσπάθησε έντονα να κερδίσει τη συμπάθεια του Χίτλερ.¹⁷³ Η μεγάλη διαφορά μεταξύ του Ιωάννη Πολίτη και του Αλέξανδρου Ρίζου – Ραγκαβή βρισκόταν στον τρόπο πρόληψης των γεγονότων, αλλά και στη στάση που τηρούσε έναντι του καθεστώτος ο καθένας από τους δύο πρεσβευτές. Ο πρέσβης Πολίτης τηρούσε μία ουδέτερη στάση και στις εκθέσεις του προς το υπουργείο Εξωτερικών παρουσίαζε τα γεγονότα από μία όσο το δυνατόν ουδέτερη σκοπιά προχωρώντας σε διάφορες εκτιμήσεις για την κατάσταση, με μεγάλη επιφύλαξη πάντοτε. Στον αντίποδα, ο πρέσβης Ραγκαβής διακρινόταν για το θαυμασμό του προς τη Γερμανία, αλλά και προς το καθεστώς του Χίτλερ. Τα σχόλια που έκανε στις εκθέσεις του για τις πρωτοβουλίες του καθεστώτος και τα μέλη της κυβέρνησης, συμπεριλαμβανομένων και του ίδιου του Καγκελαρίου, ήταν άκρως κολακευτικά.

Στην έκθεσή του προς το υπουργείο Εξωτερικών για την πολιτική κατάσταση στη Γερμανία, ο Ραγκαβής εξήρε το οικονομικό πρόγραμμα της εθνικοσοσιαλιστικής κυβέρνησης τονίζοντας την ομοψυχία που διέκρινε τον γερμανικό λαό, την οικονομική στήριξη που παρεχόταν από το σύνολο των εργαζομένων υπέρ των ανέργων¹⁷⁴ καθώς και την θεαματική μείωση της ανεργίας σε διάφορα κρατίδια της Γερμανίας.¹⁷⁵ Τα μέτρα αυτά είχαν κερδίσει,

¹⁷¹ ΙΑΥΕ, 1933, φακ. Α/11: Deutsche Gembschaft, αριθ. 80, Αθήνα, Αύγουστος 1933.

¹⁷² ΙΑΥΕ, 1933 φακ. Α/11, Υπουργείον Εξωτερικών της Ελλάδος, αριθ. 32903, Αθήνα 11 Αυγούστου 1933.

¹⁷³ Χαρακτηριστικά, ανέφερε στην προσφώνησή του ότι διάβαζε επιμελώς το «Mein Kampf» για να βελτιώσει τα γερμανικά του. Επίσης, απέδωσε ιδιαίτερη σημασία στο γεγονός ότι και στις δύο χώρες κέρδισαν τις εκλογές «εθνικόφρονα» κόμματα την ίδια ημέρα. Χάγκεν Φλάισερ, *Η Ναζιστική Γερμανία και η Ελλάδα*, στο: Ε Ιστορικά, τ. 15, (27 Ιανουαρίου 2000), 34

¹⁷⁴ Συγκεκριμένα, υπήρχε παρακράτηση 1% - 10% του μισθού των δημοσίων και ιδιωτικών υπαλλήλων, ανάλογα με το ύψος των αποδοχών τους, υπέρ της ενίσχυσης του ταμείου ανεργίας, ΙΑΥΕ, 1933, φακ. Α/11: Πρεσβεία Ελλάδος Βερολίνου, αριθ. 2333, Βερολίνο 21 Αυγούστου 1933.

¹⁷⁵ Χαρακτηριστικά, στη Βαυαρία το ποσοστό ανεργίας μειώθηκε από 6,95% σε 4,97% μέσα σε πέντε μήνες. Στη Σαξονία μειώθηκε από 14,3% σε 10,1%, ενώ το εθνικό ποσοστό διαμορφώθηκε από 9,26% τον Ιανουάριο του 1933 σε 7,16% τον Αύγουστο του ίδιου έτους. Ο κυριότερος λόγος μείωσης της ανεργίας ήταν η απασχόληση των

σύμφωνα με τον Ραγκαβή, και τους πλέον δύσπιστους απέναντι στο καθεστώς. Μάλιστα, ήταν η πρώτη φορά στα χρονικά της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης που όλοι οι Γερμανοί ήταν ενωμένοι μπροστά στον κοινό κίνδυνο αποδεχόμενοι ένα κυβερνητικό πρόγραμμα, κάτι που δεν είχε συμβεί πριν την ανάληψη της εξουσίας από το Εθνικοσοσιαλιστικό Κόμμα.

Το «θαύμα Χίτλερ», η οικονομική και πολιτική ανάκαμψη της Γερμανίας, ήταν κάτι το οποίο διαπιστώθηκε και στην επίσημη συνάντηση που είχε ο πρέσβης της Ελλάδας στη Γερμανία με τον Χίτλερ στις 26 Σεπτεμβρίου 1933. Ο Ραγκαβής περιέγραψε λεπτομερώς τη συνάντησή του με τον Χίτλερ σε αναφορά του προς το υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδας. Σημείωνε χαρακτηριστικά ότι ο Χίτλερ ήταν ντυμένος με την φαιόχρωμη στολή του Κόμματος, κάτι που έδειχνε, σύμφωνα με τα σχόλιά του, την υποταγή του ατόμου στο σύνολο και την Εθνική Ιδέα έχοντας ως μοναδικό σκοπό και επιθυμία την εξυπηρέτηση του εθνικού συμφέροντος. Ο Ραγκαβής, αφού ευχαρίστησε τον Χίτλερ για την πρόσκληση που του είχε απευθύνει να παρακολουθήσει τις τελετές της Νυρεμβέργης,¹⁷⁶ εξέφρασε την επιθυμία του να συμβάλλει στην περαιτέρω ανάπτυξη των εμπορικών σχέσεων των δύο χωρών και επέστησε την προσοχή στον Χίτλερ σχετικά με κάποια περιστατικά που συνέβησαν και είχαν ως θύματα Έλληνες σπουδαστές ή εργαζόμενους στη Γερμανία. Μάλιστα, ο Ραγκαβής διαπίστωσε ότι υπήρχαν κοινά στοιχεία μεταξύ της πολιτικής κατάστασης της Ελλάδας και της Γερμανίας. Αυτά είχαν να κάνουν στο γεγονός ότι την ίδια μέρα, την 5^η Μαρτίου 1933, εξελέγησαν και στις δύο χώρες εθνικόφρονες κυβερνήσεις που είχαν ως σκοπό την αποκατάσταση της εθνικής παράδοσης, της ενότητας και της ομοψυχίας του λαού, καθώς επίσης και της υποταγής του συνόλου του λαού σε έναν Νόμο, τον οποίο έπρεπε να υπηρετήσουν.

Στην απάντησή του, ο Χίτλερ δήλωσε ότι εκτιμούσε ιδιαίτερος τις απόψεις αυτές και τόνισε ότι το κόμμα του δε στρεφόταν καθόλου εναντίον των ξένων υπηκόων που κατοικούσαν στη Γερμανία. Ο κυριότερος σκοπός του «Κινήματος» ήταν η απαλλαγή της Γερμανίας από τα οικονομικά βάρη που της είχαν επιβληθεί μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο με τη Συνθήκη των Βερσαλλιών. Αναγνώρισε ότι ήταν δυνατόν να τραυματιστούν και ξένοι υπήκοοι, αλλά ήταν περίοδος «επανάστασης». Στο τέλος της συνάντησης, αφού εξέφρασε τον θαυμασμό του για την

ανέργων σε αγροτικές εργασίες κατά την άνοιξη και το καλοκαίρι. Ακολουθούσαν η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και η γενικότερη οικονομική βελτίωση. *ΙΑΥΕ, ό.π.*

¹⁷⁶ Είχε προηγηθεί ενημέρωση του Ραγκαβή στο Υπουργείο Εξωτερικών σχετικά με την πρόσκληση για την παρακολούθηση των εκδηλώσεων της Νυρεμβέργης και ο πρέσβης ζητούσε οδηγίες σχετικά με την απάντηση που έπρεπε να δώσει. *ΙΑΥΕ*, 1933, φακ. Α/7: Πρεσβεία Ελλάδος Βερολίνου, αριθ. 7780, Βερολίνο 24 Αυγούστου 1933.

αρχαία Ελλάδα, εκδήλωσε επίσης και την επιθυμία του να επισκεφθεί την Ελλάδα για να θαυμάσει τα μνημεία.

Ο Ραγκαβής, στο τέλος της αναφοράς του, περιέγραψε τον Χίτλερ ως έναν άνθρωπο ειλικρινή απέναντι στους συνομιλητές του και εξέφρασε την πεποίθηση ότι η Ελλάδα θα απεκόμιζε πολλά οφέλη εάν διατηρούσε καλές σχέσεις με το καθεστώς. Επίσης, και η Γερμανία θα είχε οφέλη αν εξακολουθούσε να βοηθάει τους κατοίκους της και να ενισχύει τους φιλικούς και πνευματικούς δεσμούς με την Ελλάδα.¹⁷⁷

Το ναζιστικό καθεστώς της Γερμανίας θεωρούσε την Ελλάδα ως χώρα – πρότυπο, όσον αφορά στην καθαρότητα της φυλής, έχοντας ως παράδειγμα τη Σπάρτη, αλλά και τον πολιτισμό, με λαμπρό παράδειγμα την Αθήνα.¹⁷⁸ Μάλιστα, πολλοί νόμοι που εκδίδονταν από το καθεστώς του Χίτλερ εμπνέονταν από το αρχαιοελληνικό, κατ' αυτούς, πρότυπο, της καθαρότητας της φυλής και της καλαισθησίας.

Η καθαρότητα της φυλής και η καλαισθησία ενέπνευσαν τον Χίτλερ στην έκδοση δύο νόμων, στο νόμο για την απαγόρευση της λειτουργίας των πολιτικών κομμάτων και στον νόμο για τις διακρίσεις εις βάρος των Εβραίων. Ο νόμος για την απαγόρευση λειτουργίας των πολιτικών κομμάτων εμπνεύστηκε από το πολιτικό σύστημα διακυβέρνησης που πρότεινε ο Πλάτωνας στο έργο του *Πολιτεία*.¹⁷⁹ Στην *Πολιτεία*, ο Πλάτωνας πρότεινε ένα αυταρχικό σύστημα διακυβέρνησης, όπου την εξουσία θα την ασκούσαν οι φιλόσοφοι και όχι όλος ο λαός, η πλειονότητα του οποίου ήταν αμαθής και στερούταν των απαραίτητων γνώσεων που έπρεπε να έχει ένας άνθρωπος προκειμένου να κυβερνήσει μία πόλη – κράτος. Έτσι, ο Πλάτωνας ασκούσε έντονη κριτική στη δημοκρατία, διότι με αυτό το πολιτικό σύστημα δεν ασκούσαν την εξουσία όσοι ήταν ικανοί να κυβερνήσουν, αλλά κυρίως οι ανίκανοι και οι αμαθείς. Με παρόμοιο τρόπο, ο Χίτλερ καυτηρίασε τη δημοκρατική διακυβέρνηση της Γερμανίας την περίοδο 1919 – 1933 χαρακτηρίζοντάς την ως «γέρικο άρμα των κομμάτων» και τα μέλη των κομμάτων ως «παρατηρητές των άστρων και αστρολόγους των κομμάτων».¹⁸⁰ Ουσιαστικά, ο Χίτλερ θεωρούσε τους πολιτικούς φοβισμένα άτομα, ανίκανα να κυβερνήσουν και υποταγμένα στις

¹⁷⁷ ΙΑΥΕ, 1933 φακ. Α/11: Πρεσβεία Ελλάδος Βερολίνου, αριθ. 2911, Βερολίνο, 27 Σεπτεμβρίου 1933.

¹⁷⁸ Γράφει χαρακτηριστικά στο βιβλίο του *Ο Αγών μου*: «Είχα μπροστά μου το υπέροχο Ελληνικό στοιχείο, εδώ στη γερμανική γη». Χίτλερ, ό.π., σ. 64.

¹⁷⁹ Ιωάννης Λουκάς, *Εθνικοσοσιαλισμός και Ελληνισμός: Ο «Αγώνας» του Αδόλφου Χίτλερ και η κατάχρηση του Ελληνικού ιδεώδους*, Γρηγόρης, Αθήνα 1991, σ. 95.

¹⁸⁰ Αδόλφος Χίτλερ, *Ο Αγών μου*, τόμ. Β', μετάφρ. Δ.Π. Κωστελένος, Στουτγκάρδη 1925, σ. 2.

απαιτήσεις της Αντάντ. Έτσι, μετά την ψήφιση του *Νόμου περί Εξουσιοδότησης*, ο Χίτλερ ανέστειλε τη λειτουργία των πολιτικών κομμάτων.¹⁸¹

Ένα άλλο παράδειγμα «έμπνευσης» του Χίτλερ από το ελληνικό ιδεώδες είναι και τα μέτρα εναντίον των Εβραίων. Οι νόμοι εναντίον των Εβραίων προήλθαν από την αρχαία Σπάρτη. Στην αρχαία Σπάρτη, οι πολίτες άλλης πόλης – κράτους αντιμετωπίζονταν ως ξένοι και δεν είχαν καμία θέση στην εν λόγω πόλη, εκτός από δούλοι.¹⁸² Έτσι, ο Χίτλερ, μέσω του προγράμματος των 25 σημείων του Εθνικοσοσιαλιστικού Κόμματος, απαίτησε να φύγουν οι Εβραίοι από τη Γερμανία, ως ξένοι πληθυσμοί που ζούσαν εντός των ορίων της χώρας και δεν είχαν καμία απολύτως συγγένεια με τους γνήσιους Γερμανούς. Όταν έγινε Καγκελάριος, ο Χίτλερ έθεσε σε εφαρμογή τις διώξεις εναντίον των Εβραίων.

Δεν είναι τυχαίο ότι ο ίδιος ο Χίτλερ έλεγε πως οι πρόγονοι των Γερμανών του Γ' Ράιχ ήταν οι αρχαίοι Έλληνες. Κατά συνέπεια, θεωρούσε ότι έπρεπε να βελτιώσει τις σχέσεις του με τη σύγχρονη Ελλάδα, καθώς οι υπήκοοι των δύο κρατών ήταν κληρονόμοι του αρχαιοελληνικού πολιτισμού. Η βελτίωση των σχέσεων έγινε σε οικονομικό αλλά και σε πολιτικό επίπεδο.

Σε οικονομικό – εμπορικό επίπεδο, η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος υπέγραψε με τη Ράιχσμπανκ, την Ομοσπονδιακή Τράπεζα της Γερμανίας, εμπορική συμφωνία με τη μέθοδο κλήρικ στις 16 Αυγούστου 1932, πριν την κυβερνητική αλλαγή. Με τη μέθοδο κλήρικ, το κάθε συμβαλλόμενο κράτος εισήγαγε προϊόντα από το άλλο και αντί να πληρώνει σε χρυσό ή σε συνάλλαγμα, πλήρωνε σε είδος. Με αυτό τον τρόπο ενισχύθηκαν οι εξαγωγές αγροτικών προϊόντων της Ελλάδας, οι οποίες είχαν υποστεί καίριο πλήγμα μετά το Κραχ και την οικονομική κρίση του 1929. Η Γερμανία έφτασε να είναι ο μεγαλύτερος εμπορικός εταίρος της Ελλάδας το 1933.¹⁸³ Βέβαια, και η Γερμανία επωφελήθηκε αρκετά από τη συμφωνία αυτή, καθώς η Ελλάδα εισήγαγε μεγάλες ποσότητες βιομηχανικών προϊόντων από αυτήν και κατέληξε να κατέχει σχεδόν την πρώτη θέση στις εξαγωγές βιομηχανικών προϊόντων προς την Ελλάδα.¹⁸⁴

¹⁸¹ Ο Νόμος περί Εξουσιοδότησης και οι νόμοι για τις διακρίσεις εναντίον των Εβραίων παρουσιάζονται αναλυτικά στο κεφάλαιο των εσωτερικών πολιτικών εξελίξεων στη Γερμανία την περίοδο 1918 – 1935.

¹⁸² Λουκάς, *ό.π.*, σσ. 94 – 95.

¹⁸³ Μαρία Νυσταζοπούλου – Πελεκίδου, *Τα Βαλκάνια στο Μεσοπόλεμο*, στο: Νέα Εστία. Αφιέρωμα στους Λαούς της Χερσονήσου του Αίμου, 1994, σ. 61

¹⁸⁴ Dilek Barlas, *Germany's Economic Policy in the Balkan Countries towards the 1930's. A Case of Great Power Pursuit of Domination in the Peninsula*, στο: Foundation for Middle East and Balkan Studies, «Turkish Review of Balkan Studies», Istanbul 1994 – 1995, σσ. 140 – 141. Το 1938, η Γερμανία αγόρασε το 52,8% της συνολικής παραγωγής καπνού της Ελλάδας, κάτι που αντιπροσώπευε το 50,4% της αξίας των Ελληνικών εξαγωγών. Σε

Η συμφωνία αυτή αποτελούσε τη συνέχεια των εμπορικών σχέσεων που υπήρχαν μεταξύ των δύο κρατών την περίοδο 1925 - 1929, πριν την άνοδο του Χίτλερ στην εξουσία.¹⁸⁵

Σε πολιτικό επίπεδο, το ναζιστικό καθεστώς της Γερμανίας χάραξε μία νέα εξωτερική πολιτική βασιζόμενη στα φυλετικά κριτήρια. Το καθεστώς Χίτλερ εφάρμοσε μία πολιτική ενδυνάμωσης των σχέσεων με την Ελλάδα. Σύμφωνα με το δόγμα αυτό,¹⁸⁶ όπως έχει προαναφερθεί, η Ελλάδα και η Γερμανία ήταν κληρονόμοι του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού. Συνεπώς, αυτές οι δύο χώρες έπρεπε να έχουν καλές σχέσεις. Άλλωστε, σύμφωνα με δημοσιεύματα, το μεγαλύτερο λάθος που είχε κάνει η Γερμανία ήταν ότι διατηρούσε καλές σχέσεις με την Τουρκία, η οποία μετά την άνοδο του Ατατούρκ στην εξουσία έδειχνε σημάδια ξενοφοβίας,¹⁸⁷ και όχι με την Ελλάδα, που ήταν χώρα – πρότυπο για το καθεστώς Χίτλερ. Έτσι, αποφασίστηκε μία αναθεώρηση των σχέσεων της Γερμανίας με την Ελλάδα και την Τουρκία. Η Γερμανία διατήρησε τις καλές σχέσεις με την Τουρκία, που χρονολογούνταν από την περίοδο του Α' Παγκοσμίου Πολέμου,¹⁸⁸ αλλά αυτό δε την εμπόδιζε να επιδιώξει τη βελτίωση των διμερών σχέσεων με την Ελλάδα. Η ανάπτυξη καλών σχέσεων δε θα έπρεπε να είχε παρεμβατικό χαρακτήρα στα εσωτερικά ζητήματα της Ελλάδας, όπως είχε κάνει η Αγγλία, αλλά έπρεπε να υπάρχει σεβασμός των κυριαρχικών δικαιωμάτων του κάθε κράτους. Από την άλλη πλευρά, τα δύο αυτά κράτη έπρεπε να ενώσουν τις δυνάμεις τους εναντίον του κομμουνισμού, ο οποίος ήταν ο μεγαλύτερος κίνδυνος για την Ευρώπη.¹⁸⁹ Η ελληνική φυλή, κατά τον Γκαίρινγκ, ανήκε εκ φύσεως στον δυτικό πολιτισμό και έπρεπε να αγωνιστεί εναντίον αυτού του «μικροβίου», το οποίο ήταν απολύτως ασύμβατο με τον δυτικό πολιτισμό.¹⁹⁰

Τον Μάιο του ίδιου έτους, ο Χέρμαν Γκαίρινγκ επισκέφθηκε την Ελλάδα, στο πλαίσιο επισκέψεών του στις πρωτεύουσες των βαλκανικών κρατών. Η επίσκεψή του, παρόλο που είχε

αντάλλαγμα, η Ελλάδα αγόραζε την πλειονότητα των πρώτων υλών για τη βιομηχανική της παραγωγή από τη Γερμανία.

¹⁸⁵ Κατά την περίοδο αυτή, η Ελλάδα εξήγαγε το 22,1% του συνολικού όγκου των εμπορικών συναλλαγών στη Γερμανία και εισήγαγε το 8,2% του συνολικού όγκου των εμπορικών συναλλαγών της Γερμανίας. Βλ. Mark Mazower, *Η Ελλάδα και η οικονομική κρίση του Μεσοπολέμου*, μετάφρ. Σπύρος Μαρκέτος Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2002, σ. 205.

¹⁸⁶ Το δόγμα εξωτερικής πολιτικής του καθεστώτος Χίτλερ επηρεαζόταν κατά πολύ από τους φυλετικούς νόμους που είχε εισαγάγει και εφάρμοζε ήδη.

¹⁸⁷ ΙΑΥΕ, 1933, φακ. Α/7: Πρεσβεία Ελλάδος Βερολίνου, αριθ. 1501, Βερολίνο 3 Ιουνίου 1933.

¹⁸⁸ Η Γερμανία και η Οθωμανική Αυτοκρατορία, κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο ήταν σύμμαχοι και ανήκαν στο στρατόπεδο των Κεντρικών Αυτοκρατοριών.

¹⁸⁹ ΙΑΥΕ, 1934, φακ: Α/Π/1: Πρεσβεία Ελλάδος Βερολίνου, αριθ. 158, Βερολίνο 19 Ιανουαρίου 1934.

¹⁹⁰ Στο ίδιο.

χαρακτηριστεί ως ιδιωτική από τη γερμανική πλευρά, ήταν ουσιαστικά μία προσπάθεια προσέγγισης της Ελλάδας, αλλά ταυτόχρονα και «απαγκίστρωσης» της από την αγγλική επιρροή, τη στιγμή που η κοινή γνώμη τασσόταν περισσότερο υπέρ της Αγγλίας.¹⁹¹ Αυτή η απόπειρα εξοβελισμού της Αγγλίας από τα ελληνικά τεκταινόμενα και ενίσχυσης της γερμανικής επιρροής στην Ελλάδα είχε να κάνει και με το γεγονός ότι τρεις μήνες νωρίτερα, στις 9 Φεβρουαρίου 1934, η Ελλάδα μαζί με τις γειτονικές της χώρες, τη Βουλγαρία, τη Γιουγκοσλαβία και την Τουρκία είχαν υπογράψει το τετραμερές Σύμφωνο Βαλκανικής Συνεννόησης, κάτι για το οποίο ήταν κάθετα αντίθετη η Γερμανία.¹⁹²

Ο Γκαίρινγκ, κατά τη διάρκεια της παραμονής του στην Αθήνα, είχε συναντήσεις με τον πρωθυπουργό Παναγή Τσαλδάρη και τον υπουργό Εξωτερικών Δημήτριο Μάξιμο, με τους οποίους συζήτησε θέματα που αφορούσαν τις σχέσεις των δύο κρατών, πολιτικές και εμπορικές. Εκτός αυτών, ο Γκαίρινγκ συναντήθηκε και με τον Πρόεδρο της Ελληνικής Δημοκρατίας, Αλέξανδρο Ζαΐμη. Ο Ζαΐμης του απένειμε το παράσημο του Μεγαλόσταυρου του Τάγματος του Σωτήρος, την ύψιστη τιμητική διάκριση της Ελλάδας. Η επίσκεψη του Γκαίρινγκ στην Ελλάδα ήταν μια καλή ευκαιρία προκειμένου να συναντηθούν επιστήμονες και από τις δύο χώρες και να υπάρξει συμφωνία μεταξύ τους για συνεργασία σε ακαδημαϊκό επίπεδο.¹⁹³

Μετά την επιστροφή του στη Γερμανία, ο Γκαίρινγκ δέχθηκε σε ακρόαση τον Ραγκαβή. Ο Γκαίρινγκ μίλησε με κολακευτικά λόγια για την πολιτική ηγεσία της Ελλάδας, χαρακτηρίζοντάς την ως *αληθείς και πολυτίμους φίλους*, και δήλωσε ότι το ταξίδι του στην Αθήνα θα του έμενε αλησμόνητο. Για τους λόγους αυτούς, ζήτησε από τον Ραγκαβή να συγχαρεί την ελληνική κυβέρνηση. Χαρακτήρισε δε την επίσκεψή του ως *αφετηρίαν νέας προόδους εις τας μεταξύ των δύο χωρών σχέσεις*, ενώ δήλωσε ότι καλό θα ήταν να υπάρξουν και ανταλλαγές καθηγητών και φοιτητών από τη μία χώρα στην άλλη. Ο Ραγκαβής εξήγησε στον Γκαίρινγκ ότι λόγω της υπάρχουσας συναλλαγματικής ισοτιμίας μάρκου – δραχμής δε μπορούσαν να υπάρξουν συχνές επισκέψεις ελλήνων φοιτητών στη Γερμανία. Προκειμένου να λυθεί αυτό το θέμα, προτάθηκε από τον Ραγκαβή η ίδρυση *Γερμανικού Συνδέσμου φίλων της*

¹⁹¹ Στράτος Ν. Δορδανάς, «Τα ταξίδια του Χέρμαν Γκαίρινγκ και η Γερμανική πολιτική στα Βαλκάνια (1934-1936)», *Βαλκανικά Σύμμεικτα*, 14-15, (Θεσσαλονίκη 2003-2004), 198 – 199.

¹⁹² Κωνσταντίνος Δ. Σβολόπουλος, *Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, 1900 -1945*, Εστία, Αθήνα 1992, σσ. 240 – 243.

¹⁹³ ΙΑΥΕ, 1934 φακ: Α/Π/1: Πρεσβεία Ελλάδος Βερολίνου προς: Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδος, αριθ. 23593, Βερολίνο 12 Ιουνίου 1934.

Ελλάδος. Ο Γκαίρινγκ αμέσως επικρότησε την πρόταση αυτή και δέχτηκε να αναλάβει επίτιμος πρόεδρος. Επίσης, με πρωτοβουλία του, προστέθηκε κλινάμαξα στην αμαξοστοιχία Βερολίνου – Αθήνας σε χαμηλό κόστος, ούτως ώστε να είναι προσιτή για όλα τα κοινωνικά στρώματα. Επιπλέον, ξεκίνησαν ενέργειες για την ίδρυση και λειτουργία αεροπορικής γραμμής Βερολίνου – Αθήνας με ενδιάμεσο σταθμό το Βελιγράδι.¹⁹⁴ Ο Ραγκαβής, στο τέλος της έκθεσής του, χαρακτήρισε τον Γκαίρινγκ ως *διαπρύσιον φιλέλληνα* και βοηθό, όποτε παραστεί ανάγκη.¹⁹⁵

Οι σχέσεις των δύο κρατών αναπτύχθηκαν περαιτέρω κατά τη διάρκεια της δικτατορίας του Ιωάννη Μεταξά. Ο Μεταξάς, αμέσως μετά την επιβολή του καθεστώτος της 4^{ης} Αυγούστου, χαρακτήρισε τη Γερμανία ως ένα δυνατό προπύργιο του αγώνα εναντίον των κομμουνιστών,¹⁹⁶ κάτι για το οποίο μαχόταν και ο ίδιος στην Ελλάδα. Η Γερμανία υποδέχθηκε με ικανοποίηση την επιβολή του μεταξικού καθεστώτος στην Ελλάδα. Ο Γιόζεφ Γκαίμπελς, Υπουργός Προπαγάνδας του Ράιχ, σε ομιλία του στο ετήσιο συνέδριο του Εθνικοσοσιαλιστικού Κόμματος στη Νυρεμβέργη, τον Σεπτέμβριο του 1936, χαρακτήρισε την επιβολή του καθεστώτος της 4^{ης} Αυγούστου ως παράδειγμα προσαρμογής στη νέα τάξη πραγμάτων. Μάλιστα, τον ίδιο μήνα, επισκέφθηκε την Ελλάδα, ως επικεφαλής γερμανικού κλιμακίου, και συναντήθηκε με τον Μεταξά.¹⁹⁷ Χαρακτηριστικό είναι το απόσπασμα της δήλωσης Γκαίμπελς που έγινε κατά τη διάρκεια της παραμονής του στην Ελλάδα, σχετικά με τις διώξεις του μεταξικού καθεστώτος εναντίον των κομμουνιστών: «Εξοντώντας τον Μπολσεβικισμό ο Στρατηγός Μεταξάς εκέρδισε τας ευχαριστίας του Γερμανικού λαού. Υπάρχει μία τάξις ανθρώπων με τους οποίους δεν ημπορεί κανείς να συνεννοηθή παρά με κατακεφαλιές! [...]»¹⁹⁸

Η Γερμανία είχε άμεσα συμφέροντα από την επιβολή της μεταξικής δικτατορίας. Το καθεστώς Μεταξά ήταν «ομοϊδεάτης» του χιτλερικού καθεστώτος αντιμαχόταν τους κομμουνιστές και προωθούσε μια νέα τάξη πραγμάτων στη χώρα. Επίσης, ο Μεταξάς τηρούσε ουδέτερη στάση μεταξύ των διαφωνιών Βρετανίας – Γερμανίας.¹⁹⁹

¹⁹⁴ ΙΑΥΕ, 1934, Φακ. Α/Π/1: Πρεσβεία Ελλάδος Βερολίνου, Αριθ. 1452, Βερολίνο 31 Μαΐου 1934.

¹⁹⁵ ΙΑΥΕ, 1934 Α/Π/1, 1452/31.05.1934, *ό.π.*

¹⁹⁶ Αννίβας Βελλιάδης, *Μεταξάς – Χίτλερ: Ελληνογερμανικές σχέσεις στη μεταξική δικτατορία, 1936 – 1941*, Ενάλιος, Αθήνα, 2003, σ. 44.

¹⁹⁷ Βελλιάδης, *ό.π.*, σσ. 46 – 47.

¹⁹⁸ ΙΑΥΕ, 1936 φακ 33/4: Βασιλική Πρεσβεία της Ελλάδος Λονδίνου, «Ο Γκαίμπελς εν Ελλάδι» αριθ. 1664/Στ/1936, Λονδίνο 12 Οκτωβρίου 1936.

¹⁹⁹ John S. Koliopoulos, “Metaxas and Greek foreign relations, 1936 – 1941”, *The Metaxas Dictatorship: Aspects of Greece 1936 – 1940*, επιμ: Robin D.S. Higham – Θάνος Βερέμης ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα 1993, σ. 89

Κατά τη διάρκεια της μεταξικής περιόδου υπεγράφησαν συμφωνίες εμπορικής φύσεως μεταξύ των δύο κρατών. Η Ελλάδα εξήγαγε στη Γερμανία αγροτικά προϊόντα, όπως σιτάρι και καπνό, και πετρώματα, όπως βωξίτη, και εισήγαγε βιομηχανικά προϊόντα και όπλα. Ως το 1938, το ποσοστό των ελληνικών εξαγωγών στη Γερμανία είχε φτάσει το 38,8% και οι εισαγωγές από τη Γερμανία ανήλθαν στο 28,8%.²⁰⁰

Οι καλές σχέσεις μεταξύ της ναζιστικής Γερμανίας και της μεταξικής Ελλάδας προβλημάτισαν ιδιαίτερος την Αγγλία, ειδικά μετά τη Συμφωνία του Μονάχου του 1938. Η βρετανική διπλωματία πίστευε ότι, λόγω των καλών σχέσεων που υπήρχαν μεταξύ των δύο κρατών σε οικονομικό και πολιτικό επίπεδο, η Ελλάδα διαβίβαζε στη Γερμανία πληροφορίες σχετικά με τη δραστηριότητα των Συμμάχων σε αυτή. Χαρακτηριστικό είναι το απόσπασμα της εμπιστευτικής έκθεσης που συνέταξε ο Βρετανός πρέσβης στην Ελλάδα, Τσαρλς - Μάικλ Πάλαιρετ, προς τον υπουργό Εξωτερικών της Μεγάλης Βρετανίας, Έντουαρντ Χάλιφαξ, στις 20 Φεβρουαρίου 1940:

«Εκτός από τας εμπιστευτικές σχέσεις, οι Γερμανοί επιχειρούν να εκμεταλλευθούν τας ομοιότητας μεταξύ των καθεστώτων εις την Ελλάδα και την Γερμανίαν και το γεγονός ότι πολλοί από τους λειτουργούς της ελληνικής κυβερνήσεως, τόσο εις τα υπουργεία εις Αθήνας και εις διοικητικές σχέσεις εις τας επαρχίας, εσπούδασαν εις την Γερμανίαν και απέκτησαν φυσική συμπάθεια διά την χώραν ταύτην. [...] Το καθεστώς εις την Ελλάδα ως εκείνο εις την Γερμανίαν διά να διατηρηθή εις την εξουσίας εξαρτάται κατά μέγιστο μέρος εκ της μυστικής αστυνομίας και οι Γερμανοί εδημιούργησαν στενάς σχέσεις με την Ελληνικήν Αστυνομίαν επί σειρά ετών. Το αποτέλεσμα είναι να έχωμεν κάθε λόγο να πιστεύωμεν ότι σημαντικό μέρος των πληροφοριών επί της συμμαχικής δραστηριότητος εις την Ελλάδα διαβιβάζεται από ωρισμένα μέλη της Ελληνικής Αστυνομίας εις τας Γερμανικάς Αρχάς [...]»²⁰¹

Οι ελληνογερμανικές σχέσεις δεν μεταβλήθηκαν ούτε μετά την κατάληψη της Αλβανίας από τον ιταλικό στρατό.²⁰² Ο Μεταξάς, σε συνάντηση που είχε με ανώτατους αξιωματικούς του στρατού ξηράς καθόρισε το δόγμα εξωτερικής πολιτικής της χώρας, σύμφωνα με το οποίο, η

²⁰⁰ Βελλιάδης, *ό.π.*, σ. 50.

²⁰¹ Σπύρος Ν. Λιναρδάτος, *Ο Ιωάννης Μεταξάς και οι Μεγάλες Δυνάμεις (1936 – 1940)*, Προσκήνιο, Αθήνα 1993, σ. 136.

²⁰² Bernd J. Fischer, *Albania at War, 1939 – 1945*, Purdue University Press, χτε 1999, σσ. 21 – 25.

Ελλάδα θα παρέμενε ουδέτερη και δε θα συμμετείχε στην ένοπλη σύρραξη εκτός αν δεχόταν επίθεση. Η κατάληψη της Αλβανίας από την Ιταλία ανησύχησε ιδιαίτερα τον Μεταξά, ο οποίος δήλωσε ότι η κίνηση αυτή δημιουργούσε μία έκρυθμη κατάσταση στην περιοχή και ότι η Ελλάδα έπρεπε να είναι ιδιαίτερος προσεκτική. Με εντολή του, το Γενικό Επιτελείο Στρατού συνέταξε σχέδιο σε περίπτωση εισβολής από την Αλβανία.²⁰³

Μετά τον τορπιλισμό του αντιτορπιλικού «Έλλη» από ιταλικό υποβρύχιο, στις 15 Αυγούστου 1940, ήταν φανερό στην πολιτική και στρατιωτική ηγεσία ότι η ένοπλη σύγκρουση με την Ιταλία ήταν κοντά. Ο Μουσολίνι επιθυμούσε να πραγματοποιήσει την εισβολή στην Ελλάδα την 1^η Σεπτεμβρίου 1940. Όμως, η γερμανική διπλωματία παρενέβη διότι δεν επιθυμούσε τη δημιουργία ενός νέου μετώπου στα Βαλκάνια εκείνη την περίοδο, επειδή υπήρχε ήδη ένα ανοιχτό μέτωπο στη Δυτική Ευρώπη.²⁰⁴ Ταυτόχρονα, πίεζε την Ελλάδα να δεχθεί τις αξιώσεις της Ιταλίας, για κατοχή στρατηγικών θέσεων στο ελληνικό έδαφος, κάτι που δε μπορούσε να γίνει δεκτό από τον Μεταξά.

Όταν έγινε φανερό ότι η ελληνική πολιτική ηγεσία απέρριπτε κατηγορηματικά τις ιταλικές αξιώσεις, ο Μουσολίνι κήρυξε τον πόλεμο εναντίον της Ελλάδας στις 28 Οκτωβρίου 1940. Η Γερμανία, σύμμαχος της Ιταλίας, άλλαξε ριζικά τη στάση της εναντίον της Ελλάδας, κατηγορώντας την για έξοδο από την ουδετερότητα και παροχή στήριξης στους Συμμάχους. Λίγους μήνες μετά, στις 6 Απριλίου 1941, η Γερμανία επιτέθηκε εναντίον της Ελλάδας. Η κατάληψη της Ελλάδας από τη Γερμανία ολοκληρώθηκε στις 30 Μαΐου 1941, με την κατάληψη της Κρήτης.

²⁰³ Λιναρδάτος, *ό.π.*, σ. 137.

²⁰⁴ Στο ίδιο, σ. 161.

β) Οι διμερείς σχέσεις της Γερμανίας με τα υπόλοιπα βαλκανικά κράτη την περίοδο 1933 – 1941

Η Γερμανία, μετά την άνοδο του Χίτλερ στην εξουσία, επιθυμούσε να συνάψει εκ νέου σχέσεις με τα κράτη των Βαλκανίων. Αυτό θα της επέτρεπε να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην περιοχή και να ασκεί επιρροή στον συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο, κάτι που ως τότε ήταν αποκλειστικό προνόμιο των νικητών του Α' Παγκοσμίου Πολέμου.²⁰⁵

Μετά τη λήξη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου και την υπογραφή της Συνθήκης των Βερσαλλιών, η Γερμανία – Δημοκρατία της Βαϊμάρης ως το 1934 – βρέθηκε υπό διεθνή απομόνωση. Θεωρήθηκε ως η αποκλειστική υπεύθυνη για την τετραετή εμπόλεμη σύρραξη και υποχρεώθηκε να καταβάλλει τεράστια χρηματικά ποσά ως πολεμικές αποζημιώσεις. Αυτά τα γεγονότα είχαν άμεσες συνέπειες για τη Γερμανία. Με τη δραματική μείωση της οικονομικής και πολιτικής της επιρροής στην Ευρώπη και στα Βαλκάνια, σε συνδυασμό και με τους όρους που της επιβλήθηκαν στη Συνθήκη των Βερσαλλιών, η χώρα τελούσε ουσιαστικά υπό αυστηρή πολιτική επίβλεψη, λόγω των αμυντικών και πολιτικών περιορισμών, και οικονομική κηδεμονία, μέσω του δανεισμού της από τις Δυνάμεις της Αντάντ.²⁰⁶ Έτσι, οι πολιτικές ηγεσίες της Γερμανίας ως το 1933 ασχολήθηκαν κυρίως με τα εσωτερικά προβλήματα της χώρας, όπως την ανεργία και την οικονομική ύφεση, παρά με την βελτίωση της εικόνας της χώρας στο εξωτερικό.

Ο Χίτλερ ενδιαφερόταν για την περιοχή των Βαλκανίων, κυρίως για τη γεωστρατηγική της θέση και τον γεωφυσικό της πλούτο που θα βοηθούσε στον εξοπλισμό του στρατού του με πρώτες ύλες. Προκειμένου, όμως, να επιτευχθεί ο απώτερος σκοπός του, που ήταν η πολιτική και οικονομική κηδεμονία των Βαλκανίων, έθεσε σε εφαρμογή ένα σχέδιο το οποίο περιελάμβανε παροχή οικονομικής βοήθειας και υπογραφή εμπορικών συμφωνιών με κάθε μία από τις βαλκανικές χώρες ξεχωριστά. Έτσι, δημιουργήθηκε το *Νέο Σχέδιο* ή *Σχέδιο Σαχτ*, από το όνομα του Γερμανού Υπουργού Οικονομικών.

Το σχέδιο αυτό προέβλεπε τη σύναψη εμπορικών σχέσεων με χώρες που δεν απαιτούσαν τη πληρωμή τους σε συνάλλαγμα, αλλά αρκούσαν με πληρωμή σε είδος. Αυτό ουσιαστικά

²⁰⁵ Δορδανάς, ό.π., σ. 197. Η επιρροή των Μεγάλων Δυνάμεων έναντι των βαλκανικών χωρών εξακολουθούσε να υπάρχει ακόμα και όταν είχαν επιβληθεί ολοκληρωτικά καθεστώτα στις περισσότερες από αυτές.

²⁰⁶ Για αυτά τα ζητήματα υπάρχει αναλυτική περιγραφή στο κεφάλαιο των εσωτερικών πολιτικών εξελίξεων στη Γερμανία την περίοδο 1918 – 1935.

σήμαινε ανταλλαγή προϊόντων μεταξύ της Γερμανίας και του άλλου συμβαλλόμενου κράτους. Αυτός ο τρόπος πληρωμής έμεινε γνωστός ως μέθοδος κλήριγκ. Το σχέδιο αυτό στόχευε κυρίως τις βαλκανικές χώρες. Τα κράτη των Βαλκανίων παρήγαγαν μεγάλες ποσότητες αγροτικών προϊόντων και τις πουλούσαν στις χώρες της Κεντρικής και Δυτικής Ευρώπης. Εξαιτίας του Κραχ του 1929 και της ακολουθούμενης ύφεσης, οι δυτικοευρωπαϊκές χώρες δε μπορούσαν να προμηθευτούν αγροτικά προϊόντα και, ως εκ τούτου, μειώθηκε η αξία των προϊόντων και των εξαγωγών των βαλκανικών χωρών. Ο αντίκτυπος ήταν σημαντικός, καθώς οδήγησε στην απώλεια πολλών θέσεων εργασίας και στην αδυναμία των κρατών να ανταποκριθούν στις οικονομικές τους υποχρεώσεις έναντι των πολιτών και των δανειστών τους. Αντίθετα, με αυτό το σχέδιο, τα βαλκανικά κράτη θα μπορούσαν να εξάγουν στη Γερμανία τα αγροτικά τους προϊόντα και να εισάγουν βιομηχανικά προϊόντα ή πρώτες ύλες.

Το *Σχέδιο Σαχτ* προσέλκυσε τις χώρες των Βαλκανίων, διότι, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, θα έλυne το τεράστιο πρόβλημα της έλλειψης ρευστότητας εξαιτίας της μείωσης των εξαγωγών και της αξίας του συνολικού όγκου τους. Έτσι, οι βαλκανικές χώρες υπέγραψαν εμπορικές συμφωνίες με τη Γερμανία με τη μέθοδο κλήριγκ, προς μεγάλη απογοήτευση των άλλων ευρωπαϊκών δυνάμεων που επιθυμούσαν συνέχιση των εμπορικών σχέσεων μαζί τους με αποπληρωμή σε συνάλλαγμα. Η υπογραφή συμφωνιών εμπορικών συναλλαγών με τις χώρες των Βαλκανίων ήταν ουσιαστικά το πρώτο βήμα στο σχέδιο του Χίτλερ για την πολιτική του διεξόδου στα Βαλκάνια. Αξίζει να αναφερθεί ότι απόπειρα υπογραφής εμπορικής συμφωνίας με τη Βουλγαρία με τη μέθοδο κλήριγκ το 1934 ναυάγησε, εξαιτίας πιέσεων της Γαλλίας και άλλων κρατών που δεν επιθυμούσαν την σύναψη εμπορικών σχέσεων της Βουλγαρίας με τη Γερμανία.²⁰⁷

Το 1934 έγινε το δεύτερο, και ίσως το πιο σημαντικό, βήμα του σχεδίου. Εκείνη τη χρονιά ο Χέρμαν Γκαίρινγκ, Υπουργός Αεροπορίας, Πρωθυπουργός της Πρωσίας και Πρόεδρος του Ράιχσταγκ, πραγματοποίησε σειρά ταξιδιών σε όλες τις βαλκανικές χώρες, συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας.²⁰⁸ Παρόλο που αυτά τα ταξίδια είχαν χαρακτηριστεί ως ανεπίσημου χαρακτήρα, ο Γκαίρινγκ ουσιαστικά επισκεπτόταν τις χώρες αυτές προκειμένου να επιτύχει μία πολιτική προσέγγιση με τις ηγεσίες τους, πολλές από τις οποίες είχαν επιλέξει το

²⁰⁷ ΙΑΥΕ, 1934: φακ.Α/6, αριθ. 352, 7 Φεβρουαρίου 1934.

²⁰⁸ Το ταξίδι του Γκαίρινγκ στην Ελλάδα εξετάζεται στο κεφάλαιο των διμερών σχέσεων της Γερμανίας με την Ελλάδα την περίοδο 1933 – 1935.

δρόμο της συνταγματικής εκτροπής, αλλά που ακόμα διατηρούσαν καλές σχέσεις με την Αγγλία. Απώτερος σκοπός των ταξιδιών αυτών ήταν η άσκηση επιρροής στα τεκταινόμενα της περιοχής και ο εξοβελισμός της Γαλλίας και της Ιταλίας. Είναι χαρακτηριστικό το απόσπασμα της εφημερίδας *Leipziger Neueste Nachrichten*: «Η Γερμανία αδυνατεί να αναγνωρίσει και να εγκρίνει τόσο τον Γαλλικόν μπερριαλισμόν όσον και τα Ιταλικά σχέδια εν τη Νοτιανατολική Ευρώπη».²⁰⁹

Τα ταξίδια του Γκαίρινγκ στα Βαλκάνια το 1934 περιελάμβαναν επισκέψεις, εκτός από την Ελλάδα, και στη Γιουγκοσλαβία και στην Ουγγαρία.²¹⁰ Στη Γιουγκοσλαβία, ο Γκαίρινγκ συναντήθηκε με τον υπουργό Εξωτερικών της χώρας, Μπόγκολιουμπ Γιέφτιτς, και παρακάθισε σε επίσημο γεύμα προς τιμή του στο κτίριο της γερμανικής πρεσβείας στο Βελιγράδι. Στο πλαίσιο της επίσκεψης, υπεγράφη εμπορική συμφωνία μεταξύ των δύο κρατών.²¹¹ Η συμφωνία αυτή, καθώς και η επίσκεψη του Γκαίρινγκ στη χώρα, προκάλεσαν αλγεινή εντύπωση και στο εσωτερικό της χώρας, αλλά και στο εξωτερικό, καθώς γινόταν ορατή η αλλαγή της εξωτερικής πολιτικής της Γιουγκοσλαβίας, η οποία άρχισε να προσανατολίζεται προς τη Γερμανία.

Ο Γκαίρινγκ, μετά την επιστροφή του στο Βερολίνο,²¹² δήλωσε ότι σημείωσαν πρόοδο οι σχέσεις της Γερμανίας με τη Γιουγκοσλαβία και εξέφρασε τον θαυμασμό του για τη γενναιότητα και τη φιλοξενία των Σέρβων. Μάλιστα, ανακοίνωσε την απόφασή του να επισκεφθεί εκ νέου τη Γιουγκοσλαβία, αυτή τη φορά ανεπίσημα.²¹³

Πράγματι, λίγες ημέρες μετά από αυτές τις δηλώσεις ο Γκαίρινγκ επισκέφτηκε για δεύτερη φορά τη Γιουγκοσλαβία.²¹⁴ Παρόλο που χαρακτηρίστηκε ανεπίσημο το ταξίδι του, ο Γκαίρινγκ επιθυμούσε την προσέγγιση των δύο κρατών, την βελτίωση των μεταξύ τους σχέσεων αλλά και την επέκταση της γερμανικής επιρροής, και ιδιαίτερα προς τη Γιουγκοσλαβία.²¹⁵ Η ανταπόκριση από την γιουγκοσλαβική πλευρά ήταν σχεδόν μηδαμινή. Ο Γκαίρινγκ δε κατάφερε να συνομιλήσει με τους γιουγκοσλάβους αξιωματούχους για τα ανωτέρω ζητήματα και, εκτός

²⁰⁹ ΙΑΥΕ, 1935 φακ. Α/11/2: Υπουργείον Εξωτερικών Διεύθυνση Τύπου, αριθ. 74608 «Η Γερμανική πολιτική εις τα Βαλκάνια», Αθήνα 5 Ιανουαρίου 1935.

²¹⁰ Το ταξίδι του Γκαίρινγκ στην Ουγγαρία δε θα εξεταστεί.

²¹¹ ΙΑΥΕ, 1934 φακ. Α/3/7/1: Πρεσβεία Ελλάδος Βελιγραδίου, «Περί επισκέψεως κ. Γκαίρινγκ», Βελιγράδι 22 Μαΐου 1934.

²¹² Ο Γκαίρινγκ ήταν και επίσημος προσκεκλημένος στην κηδεία του δολοφονηθέντος βασιλιά Αλέξανδρου Α' της Γιουγκοσλαβίας.

²¹³ ΙΑΥΕ, 1935 φακ Α/11/4: Πρεσβεία Ελλάδος Βερολίνου αριθ. 949, Βερολίνο 7 Μαΐου 1935.

²¹⁴ ΙΑΥΕ, 1935 φακ ΑΑΚ8: Πρεσβεία Ελλάδος Βελιγραδίου, αριθ. 966 «Περί την εις Γιουγκοσλαβίαν επισκέψεως του κ Göring», Βελιγράδι 14 Μαΐου 1935.

²¹⁵ ΙΑΥΕ, 1935 φακ. Α/11/12: Υπουργείον Εξωτερικών, αριθ. 167 17, Αθήνα 3 Ιουνίου 1935.

αυτού, συνέβησαν δυσάρεστα περιστατικά κατά τη διάρκεια της παραμονής του στη Γιουγκοσλαβία. Ενδεικτική είναι η αναφορά του Ραγκαβή, σχετικά με το ταξίδι του Γκαίρινγκ στη Γιουγκοσλαβία:

Εν συμπεράσματι, δύναται να λεχθή ότι η επίσκεψις του κ. Göring εν Γιουγκοσλαβία ου μόνον ουδέν συνεισέφερεν εις την εντεύθεν προσπάθειαν προς σύσφιγξιν των μεταξύ των δύο Κρατών αγαθών μεν, αλλ' επί του πολιτικού πεδίου χαλαρών οπωσδήποτε σχέσεων, αλλ' ότι έδωκε λαβήν εις δυσάρεστους προστριβάς.²¹⁶

Η Γιουγκοσλαβία συνέχισε να διατηρεί επιφυλακτική στάση, όσον αφορά τις προσπάθειες προσέγγισής της από τον Χίτλερ, καθώς ταυτιζόταν με τους παλιούς δυνάστες της χώρας, την Αυτοκρατορία των Αψβούργων. Οι επισκέψεις επαναλήφθηκαν το 1937, επί πρωθυπουργίας Μίλαν Στογιαντίνοβιτς. Στις 7 Ιουνίου 1937, ο υπουργός Εξωτερικών της Γερμανίας, φον Νούρατ, επισκέφθηκε το Βελιγράδι. Οι εφημερίδες της Γιουγκοσλαβίας υποδέχτηκαν με ευχαρίστηση την αναγγελία της επίσκεψης του Γερμανού υπουργού Εξωτερικών στη χώρα. Χαρακτηριστικό είναι το σχόλιο της εφημερίδας *Βρέμε*:

Αύτη θα προκαλέση εν Γιουγκοσλαβίαν διττήν ευχαρίστησιν αφ' ενός λόγω της τιμής ή η Μεγάλη αύτη Δύναμις περιποιεί εις την χώραν μας δια της επισκέψεως του Υπουργού των Εξωτερικών αυτής, επισκέψεως ήτις τυγχάνει πρώτη του είδους της, αφ' ετέρου δε διότι εκλαμβάνομεν την χειρονομίαν ταύτην ως νέα απόδειξις της ενισχύσεως των ήδη φιλικών μεταξύ των δύο χωρών ημών σχέσεων.²¹⁷

Η επίσκεψη αυτή συνάντησε αντιδράσεις από τις άλλες χώρες. Ο Υπουργός Εξωτερικών της Τουρκίας, Σουχρού Σαράτσογλου, εκτίμησε ότι η εν λόγω επίσκεψη ήταν προσχεδιασμένη. Επιπλέον, με την άσχημη εξέλιξη της επίσκεψης, ο Στογιαντίνοβιτς ήθελε να την εκμεταλλευτεί για εσωτερικούς πολιτικούς λόγους, αλλά και για θέσει το ζήτημα του επανεξοπλισμού του βουλγαρικού στρατού, κάτι που προκαλούσε ανησυχία στην πολιτική ηγεσία της Γιουγκοσλαβίας.²¹⁸ Ο Αντιβασιλιάς Παύλος²¹⁹ επεφύλαξε θερμή υποδοχή στον Γερμανό

²¹⁶ ΙΑΥΕ, 1935 φακ. Α/11/4: Πρεσβεία Ελλάδος Βερολίνου, αριθ. 1770, Βερολίνο 13 Ιουνίου 1935.

²¹⁷ ΙΑΥΕ, 1937 φακ. 33/4: Βασιλική Πρεσβεία της Ελλάδος Βελιγραδίου, «Γιουγκοσλαβικός Τύπος περί ταξιδιού κ. φον Νούρατ εις Βελιγράδιον», αριθ. 1509, Βελιγράδι, 3 Ιουνίου 1937.

²¹⁸ ΙΑΥΕ, 1937, φακ. 33/4: Βασιλική Πρεσβεία της Ελλάδος Αγκυρας, «Περί του ταξιδιού Υπουργού Εξωτερικών της Γερμανίας Βελιγράδιον» Αριθ. 2025, Αγκυρα, 7 Ιουνίου 1937.

αξιοματούχο και τη συνοδεία του, παρασημοφορώντας αυτόν και τη συνοδεία του. Ο Στογιαντίνοβιτς δήλωσε, κατά τη διάρκεια της επίσημης δεξίωσης, τα εξής: «Η καρποφόρος μεταξύ Γερμανίας και Γιουγκοσλαβίας συνεργασία είναι παράγων δυνάμενος να διευκολύνει και επιταχύνει την λύση πολλών υφισταμένων δυσχερειών.»²²⁰

Οι εντυπώσεις που προκάλεσε το ταξίδι αυτό στην ελληνική αντιπροσωπεία ήταν ότι με αυτή την κίνηση η Γερμανία επιθυμούσε να ενδυναμώσει επιρροή και την παρουσία της στην περιοχή, που ισχυροποιήθηκε σημαντικά, και τις καλές σχέσεις του ναζιστικού καθεστώτος με τη Γιουγκοσλαβία.²²¹

Εκτός, βέβαια, από την Ελλάδα, η υποδοχή που επεφύλαξε η Γιουγκοσλαβία στον Νόουρατ, αλλά και η αλλαγή της εξωτερικής πολιτικής της Γιουγκοσλαβίας από τον ίδιο τον Στογιαντίνοβιτς προκάλεσαν εντυπώσεις, πολύ θετικές μάλιστα, και στην ίδια τη Γερμανία. Η Γερμανία χαρακτήριζε τη Γιουγκοσλαβία ως την πλέον πιστή της σύμμαχο στην περιοχή των Βαλκανίων.²²² Αυτό οφειλόταν στη νέα εξωτερική πολιτική της Γιουγκοσλαβίας, που είχε χαρακτήρι από τον Μίλαν Στογιαντίνοβιτς. Μέσα σε μία τριετία, η Γιουγκοσλαβία άλλαξε άρδην την πολιτική της απέναντι στον Άξονα αλλά και στις γειτονικές της χώρες, υπογράφοντας Σύμφωνο αιώνας φιλίας με τη Βουλγαρία,²²³ Σύμφωνο φιλίας με την Ιταλία και εμπορική συμφωνία με τη Γερμανία.²²⁴ Οι συμφωνίες αυτές ισχυροποίησαν τη θέση της Γιουγκοσλαβίας στα Βαλκάνια, καθώς τελούσε υπό τη στήριξη της Ιταλίας και της Γερμανίας και είχε επιτύχει ένα αρραγές μέτωπο αλληλοβοήθειας και αλληλοϋποστήριξης σε διπλωματικό επίπεδο με τη

²¹⁹ Ο Πρίγκιπας Παύλος, αδελφός του δολοφονηθέντος βασιλιά της Γιουγκοσλαβίας Αλέξανδρου Α', εκτελούσε χρέη Αντιβασιλέως επειδή ο γιος του δολοφονηθέντος μονάρχη και διάδοχος του Θρόνου, Πρίγκιπας Πέτρος, ήταν ανήλικος. βλ. Littlefield, *ό.π.*, σ. 17.

²²⁰ ΙΑΥΕ, 1937, φακ. 33/4: Βασιλική Πρεσβεία της Ελλάδος Βελιγραδίου, «Επίσκεψις κ. Von Neurath», Αριθ. 1537, Βελιγράδι, 8 Ιουνίου 1937.

²²¹ ΙΑΥΕ, 1937, φακ. 33/4: Βασιλική Πρεσβεία της Ελλάδος Βελιγραδίου, «Επίσκεψις κ. Von Neurath», Αριθ. 1489, Βελιγράδι 11 Ιουνίου 1937.

²²² ΙΑΥΕ, 1938, φακ. 19: Βασιλική Πρεσβεία της Ελλάδος Βουδαπέστης, Αριθ. 295/Δ/Π, Βουδαπέστη 10 Μαρτίου 1938.

²²³ Το Σύμφωνο Φιλίας με τη Βουλγαρία υπεγράφη στις 24 Ιανουαρίου 1937. Βλ. Ανδρέας Λ. Γκουρουμάνος, «Ανάμεσα στη βαλκανική αλληλεγγύη και στην επιδίωξη του εθνικού συμφέροντος: Οι σχέσεις Αθηνών – Βελιγραδίου από την υπογραφή του Βουλγαρογιουγκοσλαβικού Συμφώνου Φιλίας ως την πτώση του Stojadinovic (Ιανουάριος 1937 – Φεβρουάριος 1939)», Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Τομέας Ιστορίας χωρών Χερσονήσου του Αίμου και Τουρκολογίας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 2009, σ. 32. Ο Κωνσταντίνος Δ. Σβολόπουλος αναφέρει στο βιβλίο του *Ελληνική Εξωτερική Πολιτική* ότι το Σύμφωνο Φιλίας Γιουγκοσλαβίας – Βουλγαρίας υπεγράφη στις 29 Ιανουαρίου 1937. Σβολόπουλος, *Ελληνική Εξωτερική Πολιτική*, *ό.π.*, σ. 250.

²²⁴ ΙΑΥΕ, 1938 φακ. 19: Βασιλική Πρεσβεία της Ελλάδος Βελιγραδίου, αριθ. 2490, Βελιγράδι, 26 Οκτωβρίου 1938.

γειτονική Βουλγαρία. Επίσης, με αυτές τις συμφωνίες η Γιουγκοσλαβία δέθηκε περισσότερο στο άρμα του Άξονα.

Οι σχέσεις της Γιουγκοσλαβίας με τη Γερμανία διατηρήθηκαν καλές μέχρι και την άνοιξη του 1941. Ο Αντιβασιλιάς Παύλος της Γιουγκοσλαβίας υπέγραψε στις 25 Μαρτίου 1941 Σύμφωνο προσχώρησης της Γιουγκοσλαβίας στις δυνάμεις του Άξονα. Δύο ημέρες μετά, στις 27 Μαρτίου 1941, ο Παύλος εκθρονίστηκε και νέος βασιλιάς αναγορεύθηκε ο πρίγκιπας Πέτρος. Ο βασιλιάς Πέτρος Β΄, μαζί με τη νέα κυβέρνηση, κατήγγειλαν το σύμφωνο. Μετά από μάχες έντεκα ημερών, ο γιουγκοσλαβικός στρατός παραδόθηκε και ο γερμανικός στρατός μπήκε στο Βελιγράδι.²²⁵

Η Γερμανία κατάφερε να προσεγγίσει επιτυχώς και τη Βουλγαρία. Η εν λόγω χώρα τηρούσε επιφυλακτική, ως και εχθρική, στάση απέναντι στο Βαλκανικό Σύμφωνο, καθώς θεωρούσε ότι ήταν μία βιαστική κίνηση και, ως εκ τούτου, έπρεπε να περιμένει τις εξελίξεις και να είναι προσεκτική διότι υπήρχε κίνδυνος οι άλλες συμβαλλόμενες χώρες να επωμισθούν κέρδη από αυτήν, χωρίς να σεβαστούν τις απαιτήσεις της.²²⁶ Η πρώτη απόπειρα, η οποία αναφέρεται παραπάνω, ήταν η σύναψη εμπορικής και οικονομικής συμφωνίας μεταξύ των δύο κρατών. Ένα μήνα αργότερα, ο βασιλιάς Μπόρις Γ΄ της Βουλγαρίας επισκέφθηκε τον Χίτλερ στο Βερολίνο. Στη συζήτηση αυτή δεν τέθηκαν, όπως αναφέρθηκε από τις εκθέσεις, πολιτικά ζητήματα και οι δύο ηγέτες περιορίστηκαν σε εκδηλώσεις αβροφροσύνης. Παρόλα αυτά, η αιφνιδιαστική αυτή επίσκεψη σχολιάστηκε ποικιλοτρόπως από τις διπλωματικές αποστολές που ήταν εγκατεστημένες στο Βερολίνο. Επίσης, το πλέον σημαντικό είναι ότι ο Μπόρις επισκέφτηκε τον Χίτλερ χωρίς καν να ενημερώσει τον πρωθυπουργό της Βουλγαρίας.²²⁷ Για τον Μπόρις υπήρχε κι άλλος λόγος να πραγματοποιήσει επίσκεψη και να «δεθεί» η χώρα του στο άρμα του Άξονα, καθώς η βασιλική οικογένεια της Βουλγαρίας είχε γερμανική καταγωγή και ο Μπόρις είχε παντρευτεί την κόρη του βασιλιά Βίκτωρα – Εμμανουήλ της Ιταλίας.²²⁸

Αυτή η επίσκεψη ήταν σηματοδότησε την απαρχή της αλλαγής της εξωτερικής πολιτικής της Βουλγαρίας. Κατά τη διάρκεια της επίσκεψης του Γκαίρινγκ στη Βουλγαρία, τον Μάιο του 1935, του επιφυλάχθηκε θερμή υποδοχή από σύσσωμη την ηγεσία της χώρας.²²⁹ Παρόλο που η

²²⁵ Hupchick, *ό.π.*, σ. 357.

²²⁶ *Ουτρώ*, 17 Ιουλίου 1933.

²²⁷ ΙΑΥΕ, 1934, φακ Α/3/5/2: Πρεσβεία Ελλάδος Σόφιας, αριθ. 716, Σόφια, 10 Μαρτίου 1934.

²²⁸ Hupchick, *ό.π.*, σσ. 355 – 356.

²²⁹ ΙΑΥΕ, 1935 φακ. Α/13/2/4: Πρεσβεία Ελλάδος Σόφιας αριθ. 18 389, Σόφια, 29 Μαΐου 1935.

επίσκεψη αυτή είχε χαρακτηριστεί ως ιδιωτική και είχε τονιστεί ότι δε θα υπήρχε καμία πολιτική συζήτηση, ουσιαστικός σκοπός της ήταν η βολιδοσκόπηση της κατάστασης που επικρατούσε μετά την υπογραφή του Βαλκανικού Συμφώνου, αλλά και η επιτυχής απόπειρα επιρροής της Γερμανίας στα τεκταινόμενα των Βαλκανίων. Με την επιτυχή κατάληξη του ταξιδιού αυτού, θα μπορούσε να καταστεί δυνατή η δημιουργία ενός αντισοβιετικού συνασπισμού που θα περιελάμβανε, εκτός από τη Γερμανία, τη Γιουγκοσλαβία και τη Βουλγαρία, την Σουηδία, την Πολωνία, την Φινλανδία και την Ουγγαρία.²³⁰

Ενδιαφέρον έχει και η στάση που τήρησε ο Τύπος της Βουλγαρίας, όσον αφορά την επίσκεψη του Γκαίρινγκ στη χώρα. Οι εφημερίδες, σύμφωνα με έκθεση του Έλληνα πρέσβη στη Σόφια, περιέγραψαν λεπτομερώς το ταξίδι με εκτενείς ανταποκρίσει. Όμως, δεν υπήρξε κανένας πολιτικός σχολιασμός, εξαιτίας των αυστηρών οδηγιών που είχαν δοθεί στους εκδότες των εφημερίδων.²³¹ Το αποτέλεσμα της επίσκεψης ήταν η στήριξη της Βουλγαρίας στο Ράιχ, σε περίπτωση εμπόλεμης σύρραξης, με εδαφικά κέρδη για τη Βουλγαρία.²³² Μέσα σε λίγα χρόνια, η Γερμανία κατόρθωσε να διεισδύσει πολιτικά και οικονομικά στη Βουλγαρία.²³³

Στις 24 Ιανουαρίου 1937 η Βουλγαρία υπέγραψε με τη Γιουγκοσλαβία Σύμφωνο φιλίας. Η συμφωνία αυτή που υπογράφηκε έθετε τις βάσεις για τη δημιουργία μίας συμμαχίας μεταξύ των δύο κρατών, υπό την αιγίδα της Γερμανίας και της Ιταλίας.²³⁴ Λίγους μήνες μετά, επισκέφθηκε τη Βουλγαρία ο υπουργός Εξωτερικών της Γερμανίας, Βαρόνος φον Νούρατ. Η επίσκεψη αυτή πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια της περιοδείας του στα Βαλκάνια. Κατά τη διάρκεια της παραμονής του, ο φον Νούρατ συναντήθηκε με τον βασιλιά Μπόρις και τον πρωθυπουργό της χώρας, Γκεόργκι Κιοσειβάνοφ. Όπως αναφέρθηκε και στο επίσημο ανακοινωθέν που εξέδωσε ο φον Νούρατ προς τον Τύπο:

*Ο φιλικός και ειλικρινής χαρακτήρ των συνομιλιών τούτων ανταποκρίνετο εις τους
εγκαρδίους δεσμούς, οίτινες από πολλών ετών κατέστησαν πατροπαράδοτοι μεταξύ
των δύο χωρών. [...] Πλήρης ταυτότης απόψεων διεπιστώθη εφ' όλων των
ζητημάτων τούτων και τα δύο μέρη εξέφρασαν την ζωηράν επιθυμίαν των ν'*

²³⁰ ΙΑΥΕ, 1935 φακ. Α/13/2/4: Υπουργείον Εξωτερικών Ελλάδος, αριθ. 167 17/Α/11/12, Αθήνα 3 Ιουνίου 1935.

²³¹ ΙΑΥΕ, 1935 φακ. Α/13/2/4: Legation Hellenique en Bulgarie, αριθ. 1473, Σόφια, 31 Μαΐου 1935.

²³² ΙΑΥΕ, 1935 φακ. Α/13/2/4: Πρεσβεία Ελλάδος Βελιγραδίου αριθ. 1128, Βελιγράδι, 6 Ιουνίου 1935.

²³³ Αναφέρει χαρακτηριστικά η Deutsche Allgemeine Zeitung στις 7 Ιουνίου 1937 ότι το 63% των προϊόντων της Βουλγαρίας εξάγονταν στη Γερμανία. ΙΑΥΕ, 1937 φακ. 33/5: Légation de Grèce Berlin, «Κρίσεις Γερμανικού Τύπου επί ταξιδιού κ. von Neurath εις Σόφιαν», φριθ. 2133, Βερολίνο 14 Ιουνίου 1937.

²³⁴ Σβολόπουλος, ό.π.

*αναπτύξωσι και να εδραιώσωσι και εν μέλλοντι ωσαύτως τους δεσμούς της φιλίας προς όφελος των δύο λαών.*²³⁵

Στο ίδιο μήκος κύματος κινήθηκε και η προσφώνηση του πρωθυπουργού της Βουλγαρίας Κιοσειβάνοφ, κατά τη διάρκεια του επίσημου δείπνου που παρέθεσε η βουλγαρική ηγεσία προς τιμήν του Νόουρατ. Ο Κιοσειβάνοφ ταύτισε την τύχη της χώρας του με αυτή της Γερμανίας, λέγοντας ότι και οι δύο χώρες υπήρξαν ηττημένες του πολέμου και ταπεινώθηκαν. Εξέφρασε το θαυμασμό του για την ασκούμενη πολιτική της Γερμανίας υπό τον Χίτλερ και την ευγνωμοσύνη του βουλγαρικού λαού απέναντι στον γερμανικό. Τόνισε την ιστορική σημασία της επίσκεψης, λέγοντας ότι ανταποκρινόταν στις φιλειρηνικές διαθέσεις της Βουλγαρίας. Αναφέρεται χαρακτηριστικά το παρακάτω απόσπασμα:

[...] Τα αισθήματα της χαράς μου ταύτης συμμερίζονται η Βασιλική Κυβέρνησις και σύμπας ο Βουλγαρικός λαός, συνδεδεμένος με τας αναμνήσεις της ενδόξου φιλίας επί του πεδίου των μαχών μετά του ανδρείου γερμανικού λαού. Αι ημέραι λαμπρών ελπίδων και πικρών απογοητεύσεων, ας προώρισεν η τύχη δια τους δύο λαούς μας, ενίσχυσαν τους πατροπαράδοτους δεσμούς των αμοιβαίων συμπαθειών και φιλίας. Η Βουλγαρία μετά ζωηρού ενδιαφέροντος παρακολουθεί τας περί ειρηνικής προόδου προσπαθείας της Γερμανίας και χαίρει δια τα κέρδη τα οποία πραγματοποιεί αύτη από πάση απόψεως, υπό την συνετήν και διορατικήν καθοδήγησιν του ηγέτου και αρχικαγκελαρίου αυτής. Ο βουλγαρικός λαός είναι ιδιαιτέρως ευγνώμων εις τον μέγαν γερμανικόν λαόν επί τω ότι δια των μεγάλων του φροντίδων ούτως δεν λησμονεί τους φίλους του [...] Η σημασία της επισκέψεως ταύτης δια την χώραν μας είναι τοσούτων μάλλον μεγαλειτέραν καθ' όσον πραγματοποιείται αμέσως μετά την επίσκεψιν της Υ.Ε. εις την πρωτεύουσαν του αδελφικού και γείτονος ημών κρατούς, μεθ' ου προσφάτως η Βουλγαρία συνωμολόγησε σύμφωνον περί αιωνίας φιλίας. Το ιστορικόν τούτο σπουδαιότητος γεγονός, όπερ ανταποκρίνεται εις τας φιλειρηνικάς διαθέσεις του βουλγαρικού λαού, εδημιούργησε σταθεράς συνθήκας περί ειρηνικής αναπτύξεως και επιτυχίας των δύο συγγενών χωρών και γενικώς των Βαλκανίων. Κατόπιν των δοκιμασιών, ας υπέστη μετ' ανδρικής υπομονής, η Βουλγαρία απεδύθη εξ ολοκλήρου εις

²³⁵ ΙΑΥΕ, 1937 Φακ. 33/5: Légation Royale de Grèce en Bulgarie, Αριθ. 1492, Σόφια 15 Ιουνίου 1937.

*ειρηνικήν εργασίαν και εις φροντίδας δια την οικονομικήν και την πνευματικήν πρόοδον αυτής. Οφείλω να υπογραμμίσω ότι αι προσπάθειαι αυτής της οικονομικής ανορθώσεως εύρον πάντοτε καλήν απήγησιν εν Γερμανία [...]*²³⁶

Μετά την έναρξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, η Βουλγαρία στήριξε τη Γερμανία, προκειμένου να ανακτήσει τη Μακεδονία και τη Δοβρουτσά, εδάφη που είχαν χαθεί με τις συνθήκες του Βουκουρεστίου (1913) και του Νεϊγύ (1919). Πράγματι, η Ρουμανία παραχώρησε στη Βουλγαρία τη Δοβρουτσά, με τη Συμφωνία της Κραϊόβα, τον Σεπτέμβριο του 1940. Η Βουλγαρία, αργά αλλά σταθερά, εξελίχθηκε, ίσως, στον πιο έμπιστο σύμμαχο του Ναζιστικού καθεστώτος στην Χερσόνησο του Αίμου,²³⁷ καθώς υποστήριξε θέσεις της Γερμανίας και άσκησε έντονη κριτική σε όποιο κράτος υπονόμεισε Γερμανό αξιωματούχο.²³⁸ Τον Μάρτιο του 1941, η Βουλγαρία προσχώρησε στις δυνάμεις του Άξονα, όταν δέχτηκε στο έδαφός της γερμανικές δυνάμεις που επιτέθηκαν εναντίον της Ελλάδας, που μαχόταν ήδη εναντίον της Ιταλίας.²³⁹

Όσον αφορά τη Ρουμανία, παρά τη διάλυση της *Σιδηράς Φρουράς* και την εκτέλεση του Κοντρεάνου, μπήκε και αυτή στη σφαίρα επιρροής της Γερμανίας. Ο Νικολάε Τιτολέσκου, Υπουργός Εξωτερικών και εμπνευστής του Βαλκανικού Συμφώνου απαλλάχθηκε από τα καθήκοντά του και επιβλήθηκε η δικτατορία του βασιλιά Καρόλου. Παρόλα αυτά, η επίσημη θέση της ρουμανικής κυβέρνησης ήταν η ουδετερότητα, αλλά σταδιακά αναγκάστηκε να την αναθεωρήσει.²⁴⁰ Η αιτία της αναθεώρησης οφειλόταν στις εδαφικές ανακατατάξεις που συντελούνταν στην περιοχή. Η Αυστρία κατελήφθη από τη Γερμανία, με το περίφημο *Ανσλούς* (Ενωση), Αυτή η εξέλιξη προκάλεσε την έντονη ανησυχία της Ρουμανίας, ειδικά για τυχόν εδαφικές διεκδικήσεις της Ουγγαρίας εις βάρος της. Έτσι, η χώρα αναγκάστηκε να συνάψει εκ νέου εμπορική συμφωνία με τη Γερμανία.²⁴¹

²³⁶ Στο ίδιο.

²³⁷ Χαρακτηριστικά, ο Βούλγαρος πρέσβης στο Βερολίνο συνεχάρη τον Υπουργό Εξωτερικών v. Neurath για την επαναπροσάρτηση του Σάαρ στη Γερμανία. ΙΑΥΕ, 1935 Φακ. Α/11/4: Πρεσβεία Ελλάδος Βερολίνου, Αριθ. 673, Βερολίνο 9 Μαρτίου 1935.

²³⁸ Χαρακτηριστική είναι η καταδίκη από πλευράς της Βουλγαρίας η υποδοχή που επεφύλαξε η Γιουγκοσλαβία στον Γκαίρινγκ κατά το δεύτερο ταξίδι του, το 1935. ΙΑΥΕ, 1935 Φακ Α/6/2: Υπουργείον Εξωτερικών, Αριθ.18406, Αθήνα 12 Ιουνίου 1935.

²³⁹ Hurchick, *ό.π.*, σ. 356.

²⁴⁰ ΙΑΥΕ, 1939 Φακ. 23: Βασιλική Ελληνική Πρεσβεία Βουκουρεστίου, Αριθ. 1270 «Θέσις Ρουμανίας», Βουκουρέστι 14 Απριλίου 1939.

²⁴¹ ΙΑΥΕ, 1939 Φακ. 23: Βασιλική Ελληνική Πρεσβεία Βουκουρεστίου, Αριθ. 1016 «Γερμανο-Ρουμανική Εμπορική Συμφωνία», Βουκουρέστι 27 Μαρτίου 1939.

Τον Απρίλιο του 1939, η Ρουμανία υπέγραψε με τη Γερμανία εμπορική συμφωνία, στα πλαίσια της ανανέωσης της οικονομικής συμφωνίας που είχε υπογραφεί το 1935. Η συμφωνία αυτή περιείχε τους εξής όρους: α) παροχή αγροτικών προϊόντων της Ρουμανίας στη Γερμανία, β) δημιουργία γερμανορουμάνικων εταιρειών για την εξόρυξη ορυκτών και πετρελαίου στο ρουμάνικο έδαφος, γ) συνεργασία γερμανικών και ρουμάνικων βιομηχανιών, δ) δημιουργία ελεύθερης ζώνης εμπορίου, ε) εξοπλισμός του ρουμάνικου στρατού με γερμανικά όπλα, στ) ανάπτυξη της υπέργειας και θαλάσσιας επικοινωνίας, ζ) συνεργασία γερμανικών και ρουμάνικων τραπεζών.²⁴² Η εξέλιξη αυτή σήμανε ουσιαστικά την ένταξη της Ρουμανίας στη γερμανική κηδεμονία και τη μετέβαλε σε προτεκτοράτο.²⁴³

Την ίδια χρονιά, η Ρουμανία, πιεζόμενη από τον Χίτλερ, παραχώρησε τη Βεσσαραβία και τη βόρεια Μπουκοβίνα στη Σοβιετική Ένωση, σύμφωνα με τους όρους του Συμφώνου Μολότοφ – Ρίμπεντροπ. Επίσης, παραχωρήθηκαν τα 2/5 της βόρειας Τρανσυλβανίας στην Ουγγαρία. Λίγους μήνες μετά, όπως αναφέρεται παραπάνω, παραχώρησε στη Βουλγαρία τη Δοβρουτσά. Οι εξελίξεις αυτές δυσαρέστησαν έντονα τους Ρουμάνους στρατιωτικούς. Τον Σεπτέμβριο του 1940, ο βασιλιάς Κάρολος εκθρονίστηκε έπειτα από πραξικόπημα και νέος βασιλιάς ανέλαβε ο γιος του, Μιχαήλ. Τη διακυβέρνηση της χώρας ανέλαβε ο Στρατηγός Ίον Αντονέσκου. Ο Αντονέσκου «παραχώρησε» στο Χίτλερ τα διυλιστήρια του Πλοϊέστι και εξασφάλισε την υποστήριξη του Ράιχ.²⁴⁴ Έτσι, η Ρουμανία εντάχθηκε και αυτή στο άρμα του Άξονα.

Η Γερμανία, παρά τη διακήρυξή της για μη ανάμιξη στα εσωτερικά ζητήματα των βαλκανικών κρατών και επιθυμία για δημιουργία σχέσεων μεταξύ ισότιμων κρατών, κατέστησε τις σχέσεις της με τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία ως σχέσεις αφέντη και δούλου.²⁴⁵ Οι δύο αυτές χώρες υπέκυψαν στις πιέσεις που ασκήθηκαν από το καθεστώς Χίτλερ. Πέρα, όμως, από αυτές, υπήρξε και έντονη επιρροή και στα άλλα κράτη, όπως στην Ελλάδα. Οι χώρες που υπέκυψαν στις πολιτικές – διπλωματικές πιέσεις της Γερμανίας και γίνανε όμηροι των κατακτητικών βλέψεων του Χίτλερ πληρώσανε ακριβώς αυτή την επιλογή του, κατά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και μετά τη λήξη του.

²⁴² Marilyn Giroux – Hitchens, *Germany, Russia and the Balkans. Prelude to the Nazi – Soviet Non – Aggression Pact*, East European Monographs, Columbia University Press, Νέα Υόρκη 1983, σσ. 40 – 41.

²⁴³ βλ. Δορδανάς, *ό.π.*, σσ. 212 – 213.

²⁴⁴ βλ. Hupchick, *ό.π.*

²⁴⁵ ΙΑΥΕ, 1935 Φακ. Α/11/2: Υπουργείον Εξωτερικών Διεύθυνση Τύπου, Αριθ. 74608 «Η Γερμανική πολιτική εις τα Βαλκάνια», Αθήνα 5 Ιανουαρίου 1935.

γ) Το Βαλκανικό Σύμφωνο και η γερμανική στάση

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, ο Μεσοπόλεμος ήταν μία περίοδος δοκιμασίας για τους λαούς των Βαλκανίων, ειδικότερα για τα κράτη που δημιουργήθηκαν μετά το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, ως αποτέλεσμα των συνθηκών ειρήνης. Τα βαλκανικά κράτη, μετά την απόκτηση της ανεξαρτησίας τους από την Οθωμανική Αυτοκρατορία και την εδαφική τους επέκταση κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους του 1912 – 1913 και κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, έπρεπε πλέον να μετατραπούν σε σύγχρονα κράτη της περιόδου. Η μετατροπή αυτή περιελάμβανε και αλλαγή της πολιτικής κουλτούρας που επικρατούσε επί πέντε αιώνες, τουλάχιστον. Παρά τις αρχικές επιτυχίες της νέας πολιτικής κουλτούρας, σύντομα έγινε φανερό ότι τα Βαλκάνια δε μπορούσαν να κάνουν αυτό το μεγάλο βήμα, επηρεαζόμενα από διάφορους πολιτικούς και οικονομικούς παράγοντες, όπως εσωτερικές διαμάχες και οικονομικές δυσχέρειες.²⁴⁶

Στην Ιταλία, είχε ήδη επιβληθεί το φασιστικό καθεστώς του Μπενίτο Μουσολίνι, το οποίο διακρινόταν για την έντονη ρεβανσιστική πολιτική του, και αναλωνόταν στην επιθυμία του Ιταλού δικτάτορα να ανασυσταθεί η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία. Η Ιταλία, μετά την κατάληψη της Κέρκυρας, ενθάρρυνε τον αλβανικό, τον βουλγαρικό και τον ουγγρικό ρεβανσισμό και ενίσχυσε την αποσχιστική προσπάθεια των Κροατών από τη Γιουγκοσλαβία και τη δημιουργία ενός αυτόνομου κροατικού κράτους.²⁴⁷ Γνωρίζοντας, όμως, ότι με την κρατούσα οικονομική, πολιτική και στρατιωτική κατάσταση δε μπορούσε να πραγματοποιήσει το όραμά της, ξεκίνησε μία προσπάθεια για τη δημιουργία περιφερειακής συμμαχίας στην περιοχή των Βαλκανίων, υπό την αιγίδα της. Βλέποντας τις εξελίξεις αυτές, το 1920 – 1921 δημιουργήθηκε η *Μικρή Αντάντ*, από τη Γιουγκοσλαβία, τη Ρουμανία και την Τσεχοσλοβακία, με τη στήριξη της Γαλλίας.²⁴⁸

Ταυτόχρονα, η Βουλγαρία ακολουθούσε και αυτή μία πολιτική ρεβανσισμού και ζητούσε ξεκάθαρα αναθεώρηση των συνθηκών ειρήνης του 1919,²⁴⁹ καθώς, ως ηττημένη του Α΄

²⁴⁶ Οι παράγοντες αυτοί αναλύονται ξεχωριστά για κάθε χώρα στο κεφάλαιο των πολιτικών εξελίξεων στα Βαλκάνια την περίοδο 1918 – 1935.

²⁴⁷ Melek Firat, “Les Pactes Balkaniques de 1934 et 1953”, *Association Internationale d’ Etudes du Sud-Est Europeen*, Revue, 35 – 39 (Βουκουρέστι 2005 – 2009), 292.

²⁴⁸ Αρετή Τούντα – Φεργάδη – Θεόδωρος Χριστοδουλίδης, *Θέματα ελληνικής διπλωματικής ιστορίας, 1912 – 1934*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, σ. 255.

²⁴⁹ Φεργάδη – Χριστοδουλίδης, *ό.π.*, σ. 282.

Παγκοσμίου Πολέμου και με βάση τις διατάξεις της συνθήκης του Νεϊγύ παραχώρησε εδάφη της στην Ελλάδα, τη Γιουγκοσλαβία και τη Ρουμανία.²⁵⁰ Το αίτημα της Βουλγαρίας για αναθεώρηση της Συνθήκης του Νεϊγύ προέκυψε μετά την ανατροπή του Σταμπολίσκου από την εξουσία, το 1923, και την επιβολή του πραξικοπήματος του στρατού σε συνεργασία με την *Εσωτερική Μακεδονική Εθνικοαπελευθερωτική Οργάνωση* (ΕΜΕΟ).²⁵¹ Το αίτημα αυτό βασιζόταν στο άρθρο 19 της Σύμβασης της Κοινωνίας των Εθνών, σύμφωνα με το οποίο:

*Η Συνέλευση (της Κοινωνίας των Εθνών) μπορεί από καιρό σε καιρό να συμβουλεύσει την αναθεώρηση από τα μέλη της Κοινωνίας των συνθηκών που έχουν καταστεί ανεφάρμοστες και την εξέταση των διεθνών εξελίξεων, η συνέχιση των οποίων μπορεί να θέσει σε κίνδυνο την παγκόσμια ειρήνη.*²⁵²

Η θέση της Βουλγαρίας για αναθεώρηση της Συνθήκης του Νεϊγύ παρέμεινε μέχρι και την έναρξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και την ένταξή της στο πλευρό του Άξονα.

Επιπλέον, είχε ήδη ξεκινήσει κινήσεις πολιτικής προσέγγισης και αποκατάστασης των σχέσεων της με τη γειτονική Γιουγκοσλαβία. Οι κινήσεις αυτές ερμηνεύονταν από την ελληνική πλευρά ως ένδειξη για από κοινού διεκδίκηση της Μακεδονίας και της Θράκης, ούτως ώστε να διευθετηθούν τα εδαφικά ζητήματα των δύο προαναφερθέντων κρατών.²⁵³

Βλέποντας τη ρευστή κατάσταση που επικρατούσε, αλλά και τις ανησυχητικές εξελίξεις που λάμβαναν χώρα στη βαλκανική χερσόνησο, οι ηγέτες της Ελλάδας και της Τουρκίας, Ελευθέριος Βενιζέλος και Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ αντίστοιχα, υπέγραψαν το 1930 στην Αθήνα *Σύμφωνο Φιλίας*.²⁵⁴ Σύμφωνα με τις διατάξεις αυτού του Συμφώνου: α) Διευθετήθηκαν τα ζητήματα συμψηφισμού των περιουσιών των πληθυσμών που κρίθηκαν ανταλλάξιμοι, αλλά και των μειονοτήτων. Η Τουρκία όφειλε να επιστρέψει καταπατημένες εκτάσεις στην περιοχή της Κωνσταντινούπολης στους Έλληνες ιδιοκτήτες. Ως αντάλλαγμα, η Ελλάδα θα κατέβαλε

²⁵⁰ Οι διατάξεις της Συνθήκης του Νεϊγύ παρουσιάζονται στο κεφάλαιο των πολιτικών εξελίξεων στα Βαλκάνια την περίοδο 1918 – 1935.

²⁵¹ Misha Glenny, *The Balkans 1804 – 1999. Nationalism, War and the Great Powers*, Granta Books, Λονδίνο, σσ. 400 – 401.

²⁵² Alfred Zimmern, *The League of Nations and the rule of Law 1918 – 1935*, Macmillan, Λονδίνο 1936, σ. 507.

²⁵³ Κωνσταντίνος Δ. Σβολόπουλος, *Το Βαλκανικό Σύμφωνο και η Ελληνική εξωτερική πολιτική, 1928 – 1934*, Εστία, 1974, σ. 21. Όπως αναφέρεται στο κεφάλαιο των πολιτικών εξελίξεων στα Βαλκάνια την περίοδο 1918 – 1935, η Βουλγαρία παραχώρησε τμήμα των εδαφών που είχε νικήσει κατά τον Α' Βαλκανικό Πόλεμο στη Γιουγκοσλαβία. Συνεπώς, η επιθυμία της για αναθεώρηση της Συνθήκης του Νεϊγύ έβαζε στο μάτι του κυκλώνα, εκτός από την Ελλάδα, και τη Γιουγκοσλαβία.

²⁵⁴ Τούντα – Φεργάδη – Χριστοδουλίδης, *ό.π.*, σ. 243.

αποζημίωση 425 χιλιάδων λιρών Αγγλίας, β) Απαγορεύθηκε η συμμετοχή συμβαλλόμενου κράτους σε πολιτικό ή οικονομικό συνασπισμό που θα στρεφόταν εναντίον του άλλου συμβαλλόμενου κράτους, γ) Συμφωνήθηκε η αμοιβαία εγκατάσταση προξενικών αρχών, δ) Συμφωνήθηκε η αμοιβαία ενημέρωση των συμβαλλομένων κρατών για αγορά ναυτικών εξοπλισμών.²⁵⁵ Το Σύμφωνο αυτό, σε συνδυασμό και με τις διασκέψεις των βαλκανικών κρατών που εγκαινιάστηκαν το 1930, ήταν η βάση για τη δημιουργία του τετραμερούς Συμφώνου της Βαλκανικής Συνεννόησης το 1934.

Το 1930 εγκαινιάστηκε μία σειρά επαφών μεταξύ των βαλκανικών κρατών, οι ετήσιες σύνοδοι της Βαλκανικής Διάσκεψης. Επρόκειτο για μία ένωση κρατών της βαλκανικής χερσονήσου. Τα συμβαλλόμενα κράτη ήταν η Ελλάδα, η Τουρκία, η Βουλγαρία, η Γιουγκοσλαβία, η Ρουμανία και η Αλβανία.²⁵⁶ Τα κράτη μέλη της Βαλκανικής Διάσκεψης συνέρχονταν κάθε χρόνο σε διαφορετική πόλη, προκειμένου να συζητήσουν θέματα αμοιβαίου ενδιαφέροντος. Συνολικά, πραγματοποιήθηκαν τέσσερις Βαλκανικές Διασκέψεις: 1930: Αθήνα, 1931: Κωνσταντινούπολη, 1932: Βουκουρέστι, 1933: Θεσσαλονίκη.²⁵⁷ Απώτερος σκοπός της Βαλκανικής Διάσκεψης ήταν η υπογραφή ενός συμφώνου οικονομικής αλληλεγγύης και μερικής τελωνειακής ένωσης. Σε αυτό το σκοπό κατέληξαν τα βαλκανικά κράτη έπειτα από διαπραγματεύσεις που έγιναν, καθώς υπήρχαν διαφορετικές εκτιμήσεις και προτάσεις για το ζήτημα αυτό. Η Ελλάδα επιθυμούσε τη σύσφιξη των σχέσεων μεταξύ των συμβαλλομένων μερών στους τομείς του εμπορίου, της οικονομίας, του πολιτισμού και της πολιτικής συνεργασίας, σε επίπεδο Συνομοσπονδίας. Το τμήμα της πολιτικής συνεργασίας δε βρήκε σύμφωνες τη Γιουγκοσλαβία και τη Βουλγαρία, οι οποίες στις αντίστοιχες προτάσεις που κατέθεσαν ζήτησαν την ενίσχυση της οικονομικής και πολιτιστικής συνεργασίας των συμβαλλομένων κρατών. Αξίζει να αναφερθεί ότι η Βουλγαρία στο υπόμνημά της έκανε σχετική μνεία για τις βουλγαρικές μειονότητες ζητώντας σεβασμό των συμφωνιών ειρήνης του 1918 – 1919 και ειδικότερα των διατάξεων που όριζαν το καθεστώς των μειονοτήτων.²⁵⁸

Οι ελπίδες των βαλκανικών λαών για ειρηνική συμβίωση μεταξύ τους αναπτερώθηκαν όταν στις 9 Φεβρουαρίου 1934 υπεγράφη το τετραμερές Σύμφωνο Βαλκανικής Συνεννόησης

²⁵⁵ Σβολόπουλος, *Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική*, ό.π., σ. 224.

²⁵⁶ Τούντα – Φεργάδη, ό.π., σ. 236.

²⁵⁷ Dennis P. Hupchick, *The Balkans: From Constantinople to Communism*, Palgrave, Νέα Υόρκη 2001, σ. 354.

²⁵⁸ Αρετή Τούντα – Φεργάδη, *Μειονότητες στα Βαλκάνια: Βαλκανικές Διασκέψεις 1930 – 1934*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1994, σ. 52.

στην Αθήνα, από τους Υπουργούς Εξωτερικών της Ελλάδας, της Τουρκίας, της Γιουγκοσλαβίας και της Ρουμανίας.²⁵⁹ Εμπνευστής του Βαλκανικού Συμφώνου ήταν ο Υπουργός Εξωτερικών της Ρουμανίας, Νικολάε Τιτολέσκου.²⁶⁰

Στο προοίμιο του κειμένου του Συμφώνου αναφέρονταν οι σκοποί για τους οποίους δημιουργήθηκε το Σύμφωνο. Απώτερος σκοπός ήταν η επίτευξη ειρηνικής συμβίωσης μεταξύ των βαλκανικών κρατών. Επιπλέον, σκοπός του Συμφώνου ήταν και η διατήρηση του εδαφικού καθεστώτος στην περιοχή.²⁶¹ Αυτό το οποίο έγινε φανερό ήταν η έκδηλη επιθυμία των πολιτικών ηγεσιών των συμβαλλομένων κρατών για τη δημιουργία μίας ισχυρής περιφερειακής συμμαχίας στην περιοχή των Βαλκανίων, κάτι που θα «δυσαραστούσε», προφανώς, την Κοινωνία των Εθνών, καθώς ήταν αντίθετη στη δημιουργία περιφερειακών συμμαχιών που θα ήταν εχθρικά διακείμενες σε άλλα κράτη – μέλη της Κοινωνίας. Ένας άλλος λόγος για τον οποίο η Κοινωνία των Εθνών ήταν αντίθετη στη σύναψη του Βαλκανικού Συμφώνου ήταν και το γεγονός ότι, σύμφωνα με την Κοινωνία των Εθνών, δε μπορούσε να αποκτήσει νομική υπόσταση το Σύμφωνο λόγω του γεγονότος ότι δε συμμετείχαν σε αυτό όλες οι χώρες της συγκεκριμένης γεωγραφικής περιοχής.²⁶²

Στο νομικά δεσμευτικό κείμενο του Συμφώνου, τα συμβαλλόμενα μέρη δεσμεύονταν για την τήρηση των συνόρων και την εδαφική ακεραιότητα μεταξύ τους. Επιπλέον, καθιερωνόταν η από κοινού συνεννόηση των συμβαλλομένων μερών για τυχόν μέτρα που έπρεπε να ληφθούν και είχαν άμεση σχέση με τα συμφέροντα που πήγαζαν από το Σύμφωνο. Ακόμη, απαγορευόταν η οποιαδήποτε ανάμιξη στα εσωτερικά ζητήματα άλλου κράτους που δεν είχε υπογράψει το Σύμφωνο. Τέλος, υπήρχε ειδική μνεία για την ένταξη της Αλβανίας και της Βουλγαρίας στο Βαλκανικό Σύμφωνο.²⁶³

Οι πρώτες αντιδράσεις ξέσπασαν αμέσως μετά την υπογραφή του βαλκανικού συμφώνου. Η Αλβανία και η Βουλγαρία δεν υπέγραψαν το Βαλκανικό Σύμφωνο. Πίσω από αυτή την άρνηση για ένταξή τους στο Βαλκανικό Σύμφωνο υπήρχαν συμφέροντα και πιέσεις. Η

²⁵⁹ Κωνσταντίνος Δ. Σβολόπουλος, *Διπλωματική Ιστορία της Ελλάδος. 1900 – 1941*, τόμος Β', Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη 1980, σ. 209.

²⁶⁰ Αρετή Τούντα – Φεργάδη, «Η ατυχής Ε' Βαλκανική Διάσκεψη», *ΚΑ Πανελλήνιο Ιστορικό Συνέδριο (26, 27, 28 Μαΐου 2000)*, Πρακτικά, Ελληνική Ιστορική Εταιρεία, Θεσσαλονίκη 2001, σ. 351.

²⁶¹ Σβολόπουλος, *Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, ό.π.*, σ. 241.

²⁶² Σβολόπουλος, *Το Βαλκανικόν Σύμφωνον, ό.π.*, σ. 25.

²⁶³ Σβολόπουλος, *Διπλωματική Ιστορία, ό.π.*

Αλβανία είχε πλέον καταστεί ένα κράτος προτεκτοράτο της φασιστικής Ιταλίας του Μουσολίνι, ο οποίος δεν επιθυμούσε την είσοδο της εν λόγω χώρας σε μία συμμαχία κρατών.²⁶⁴

Η Βουλγαρία, από την άλλη πλευρά, υποδέχθηκε με δριμεία κριτική την είδηση για την υπογραφή του Βαλκανικού Συμφώνου. Ο Τύπος της Βουλγαρίας, στο σύνολό του, καυτηρίαζε την κίνηση αυτή που έκαναν και οι τέσσερις χώρες, ενώ θεώρησε ως υπεύθυνη για την υπογραφή του Βαλκανικού Συμφώνου την Ελλάδα, κάτι που δεν ανταποκρινόταν στην πραγματικότητα.²⁶⁵ Επίσης, παρερμήνευε τις διατάξεις και τους όρους του Συμφώνου χαρακτηρίζοντάς το αντιβουλγαρικό και εχθρικά διακείμενο στα συμφέροντα των Βαλκανίων.²⁶⁶ Η θέση της χώρας δεν άλλαξε ούτε όταν προσπάθησε η ελληνική διπλωματική αποστολή στη Σόφια να εξηγήσει τις διατάξεις του Συμφώνου και να λύσει τις οποιεσδήποτε παρερμηνείες.

Υπήρχε, όμως, μία σημαντική αιτία που οδήγησε τη Βουλγαρία να αρνηθεί να συμμετάσχει, κατακρίνοντας στη συνέχεια το Σύμφωνο. Η πολιτική κατάσταση στη χώρα διερχόταν ένα νέο στάδιο. Ο βασιλιάς Μπόρις Γ', βλέποντας ότι οι πολιτικές ηγεσίες ήταν κάθε άλλο παρά ικανές να αντιμετωπίσουν τα εσωτερικά προβλήματα της χώρας, ξεκίνησε με αργούς αλλά σταθερούς ρυθμούς τη συγκέντρωση των εξουσιών γύρω από το Παλάτι. Στα πλαίσια αυτής της «μετάβασης» της εξουσίας από τους πολιτικούς στα Ανάκτορα, άλλαξε και η εξωτερική πολιτική της Βουλγαρίας, η οποία ήταν πλέον ρεβανσιστική και αντίθετη στην οποιαδήποτε σύμπραξη ή συμφωνία για δημιουργία μίας περιφερειακής συμμαχίας, όπως το «νεκρό», για τον Τύπο της χώρας, Βαλκανικό Σύμφωνο. Κρυφή επιθυμία της Βουλγαρίας ήταν, όπως έχει αναφερθεί, η εδαφική επέκταση προς νότο, ούτως ώστε να έχει έξοδο στο Αιγαίο.²⁶⁷ Η εξέλιξη αυτή, η υπογραφή του Βαλκανικού Συμφώνου, καθίστατο ένα σημαντικό εμπόδιο για την πραγματοποίηση του σκοπού αυτού, καθώς μέσα στις διατάξεις του Συμφώνου αναφερόταν ρητά η αμοιβαία αναγνώριση των συνόρων των συμβαλλομένων κρατών. Η Βουλγαρία έπρεπε να παραιτηθεί οριστικά από το όραμά της σε περίπτωση που υπέγραφε το Βαλκανικό Σύμφωνο, κάτι που δε φαινόταν διατεθειμένη να κάνει.

²⁶⁴ Αρετή Τούντα – Φεργάδη, «Σταθμός στην ιστορία των κρατών της Ευρώπης», στο: *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ* (www.kathimerini.gr, 22/08/2011)

²⁶⁵ Αρετή Τούντα – Φεργάδη, «Η αντίδραση του βουλγαρικού Τύπου στην υπογραφή του Βαλκανικού Συμφώνου τον Φεβρουάριο του 1934», στο: *ΚΒ' Πανελλήνιο Ιστορικό Συνέδριο (25, 26, 27 Μαΐου 2001). Πρακτικά* (Ελληνική Ιστορική Εταιρεία), Θεσσαλονίκη 2002, σσ. 557 – 559.

²⁶⁶ Τούντα – Φεργάδη, *ό.π.*, σ. 563.

²⁶⁷ Firat, *ό.π.*, σ. 293.

Η υπογραφή του Τετραμερούς Συμφώνου Βαλκανικής Συνεννόησης δε συνάντησε αντιδράσεις μόνο στη Βουλγαρία, η οποία δεν το υπέγραψε. Υπήρξαν αντιδράσεις και εντός Ελλάδας για την απόφαση της τότε κυβέρνησης του *Λαϊκού Κόμματος*, υπό τον Παναγή Τσαλδάρη, να το υπογράψει. Οι αντιδράσεις αυτές προέρχονταν κυρίως από το *Κόμμα των Φιλελευθέρων* και από τον πρόεδρο του κόμματος, τον Ελευθέριο Βενιζέλο. Ο Βενιζέλος, κατά τη διάρκεια της πρωθυπουργίας του την περίοδο 1928 – 1932, είχε υπογράψει σειρά μονομερών συμφωνιών με την Ιταλία,²⁶⁸ τη Γιουγκοσλαβία²⁶⁹ και, ειδικά, με την Τουρκία.²⁷⁰ Κατά την άποψή του, είχαν λυθεί τα οποιαδήποτε προβλήματα για την Ελλάδα, τα οποία θα προέκυπταν σε περίπτωση που η Γιουγκοσλαβία θα ερχόταν σε στενή επαφή με τη Βουλγαρία. Οπότε, ήταν άσκοπη η ένταξη της Ελλάδας σε μία περιφερειακή συμμαχία που δε θα της προσέφερε τίποτα και το μόνο που θα έκανε θα ήταν να προσθέσει και άλλες υποχρεώσεις στη χώρα.²⁷¹ Επιπλέον, ο Βενιζέλος άσκησε δριμεία κριτική στην είσοδο της Ελλάδας στο Βαλκανικό Σύμφωνο διότι δεν επιθυμούσε να σταθεί αφορμή για τη διάλυση της συμφωνίας που είχε η συνάψει η Ελλάδα με την Ιταλία. Ο κίνδυνος διάλυσης της συμφωνίας Ελλάδας – Ιταλίας έγκειτο στο γεγονός ότι η φασιστική Ιταλία του Μουσολίνι, όπως και η ναζιστική Γερμανία του Χίτλερ, άσκησαν δριμεία κριτική εναντίον του Βαλκανικού Συμφώνου και δεν επιθυμούσαν τη δημιουργία μίας περιφερειακής συμμαχίας στην περιοχή των Βαλκανίων. Ενδεικτικά είναι τα λόγια του Βενιζέλου σε επιστολή του, στις 12 Μαρτίου 1936:

*Αλλά δεν θα δεχθώ ποτέ ότι, διά να φανούμεν ευχάριστοι εις τους Σέρβους, μπορούμε να διακινδυνεύσωμεν την προς την Ιταλίαν φιλίαν μας, η οποία είναι δι' ημάς πολυτιμωτάτη, διότι μας επιτρέπει να κοιμούμεθα ήσυχoi ως προς την Θεσσαλονίκην [...]*²⁷²

Η αντίδραση του Βενιζέλου δεν περιορίστηκε μόνο στην ομιλία του κατά τη σχετική συζήτηση στη Βουλή, αλλά συνοδεύτηκε και με άρθρα του στον ημερήσιο Τύπο και με την εισήγησή του

²⁶⁸ Στις 23 Σεπτεμβρίου 1928 υπογράφηκε το διμερές ελληνοϊταλικό σύμφωνο φιλίας, συνδιαλλαγής και δικαστικού διακανονισμού. Τούντα – Φεργάδη – Χριστοδουλίδης, *ό.π.*, σ. 239.

²⁶⁹ *Ο.π.*, σ. 195.

²⁷⁰ Sebastian H. Lukasik, “The Balkan Entente: A Reassessment of an Aspect of Balkan Diplomacy in the Interwar Period”, *Journal of Modern Hellenism*, 15 (1998), 73.

²⁷¹ Σύμφωνα με τον ισχυρισμό του Βενιζέλου, τα θέματα αμοιβαίας κατανόησης, φιλίας αλληλεγγύης και συνεργασίας της Ελλάδας με τα γειτονικά της κράτη είχαν επιλυθεί με την υπογραφή ξεχωριστών διμερών συμφωνιών. Ως εκ τούτου, η δημιουργία του Βαλκανικού Συμφώνου ήταν περιττή.

²⁷² Φαίδων Κ. Μπουμπουλίδης, *Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και η πολιτική κατάσταση της Ελλάδος. Άγνωστα και Ανέκδοτα Έγγραφα των ετών 1920 – 1922 και 1934 – 1936. Τα κείμενα*, τόμ. α', Λέσχη Φιλελευθέρων – Μνήμη Ελευθερίου Βενιζέλου, Αθήνα 2000, σ. 689.

στο συμβούλιο των πολιτικών αρχηγών, που διεξήχθη κεκλεισμένων των θυρών.²⁷³ Στην εισήγησή του πρότεινε, κατόπιν συμφωνίας με τον Ιωάννη Μεταξά, την έκδοση επίσημης ανακοίνωσης από την ελληνική κυβέρνηση σε συνεργασία με τις άλλες χώρες που είχαν υπογράψει το Βαλκανικό Σύμφωνο. Στην ανακοίνωση αυτή θα αναφερόταν ρητά ότι σε περίπτωση εμπόλεμης σύγκρουσης χώρας – μέλους του Συμφώνου με μια άλλη μεσογειακή δύναμη, εννοώντας την Ιταλία, η Ελλάδα θα τηρούσε ουδέτερη στάση. Με αυτό τον τρόπο, σύμφωνα με τον Βενιζέλο, θα διασφαλιζόταν η φιλία της Ελλάδας με την Ιταλία και, ταυτόχρονα, θα παρέμεναν καλές οι σχέσεις της με τη Γιουγκοσλαβία. Μία περίληψη των θέσεων του παρουσίασε στον Μπογκντάν Ράντιτσα, στις 4 Μαρτίου 1934. Ενδεικτικά, αναφέρονται χαρακτηριστικά αποσπάσματα της συζήτησης:

[...] BENIZEΛΟΣ: Η θέση μου είναι ότι το Σύμφωνο δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να υποχρεώσει την Ελλάδα, σε περίπτωση σύγκρουσης μίας μεγάλης μεσογειακής δύναμης και μίας βαλκανικής δύναμης, να υποστηρίξει το δεύτερο κράτος. Νομίζω ότι τα ζωτικά εθνικά μας συμφέροντα μας απαγορεύουν να δεχθούμε τέτοια υποχρέωση. [...]

PANTITΣΑ: Αισθάνεστε ακόμα ότι η ελληνική κυβέρνηση πρέπει να εκδώσει μία επίσημη δήλωση που να διευκρινίζει ότι η Ελλάδα δε θα δεχτεί καμία υποχρέωση σε περίπτωση σύγκρουσης με μία βαλκανική υπερδύναμη;

BENIZEΛΟΣ: Ακριβώς. Με την πρόταση που αναγνώστηκε από τον κύριο Μεταξά στη συνάντηση των αρχηγών των πολιτικών κομμάτων, απαιτώ η κυβέρνηση να κάνει μία δήλωση σε συμφωνία με τις άλλες υπογράφουσες χώρες του Συμφώνου. Τέτοια δήλωση δε θα αντέκρουε το Σύμφωνο, αλλά μόνο το μυστικό πρωτόκολλο που έχει προστεθεί σε αυτό. Δε μπορούμε να αναλάβουμε υποχρεώσεις που είναι αντίθετες στα συμφέροντά μας και τις οποίες είμαστε ανίκανοι να εκπληρώσουμε. Ζητάω από την ελληνική κυβέρνηση να κάνει αυτή τη δήλωση, να διευκρινίσει ότι το Σύμφωνο δε μπορεί να μας εκθέσει σε ανάμιξη σε μία σύγκρουση με μία μεγάλη μεσογειακή δύναμη. Σε περίπτωση που η κυβέρνηση δε κάνει μια τέτοια δήλωση, θα ψηφίσω ενάντια της επικύρωσης του Βαλκανικού Συμφώνου στη Γερουσία, που έχω την πλειοψηφία. [...] Μπορώ να πω ότι δε θεωρώ την Ιταλία μία βαλκανική

²⁷³ Σβολόπουλος, *Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, ό.π., σ. 244*

*δύναμη, αλλά μάλλον μία μεσογειακή δύναμη και μία (χώρα) με την οποία η Ελλάδα, εξαιτίας των ζωτικών συμφερόντων της, πρέπει να διατηρήσει καλές σχέσεις. Ούτε η Ελλάδα είναι αποκλειστικά μία βαλκανική δύναμη, είναι πρωτίστως ένα μεσογειακό κράτος – τουλάχιστον 50% μεσογειακό. Γι' αυτούς τους λόγους, μία διαμάχη με την Ιταλία είναι μία πολυτέλεια που η Ελλάδα δε μπορεί να αντέξει.*²⁷⁴

Εκτός, όμως, από τον Βενιζέλο, αντιδράσεις υπήρχαν και από τον Αλέξανδρο Παπαναστασίου, αρχηγό της *Δημοκρατικής Ενώσεως*. Ο Παπαναστασίου θεωρούσε ότι η συμφωνία που υπεγράφη δεν αντικατόπτριζε τις αποφάσεις που είχαν ληφθεί στη Διάσκεψη του Βουκουρεστίου και αφορούσαν την αμοιβαία συνεργασία και την αλληλεγγύη μεταξύ των συμβαλλομένων χωρών, αλλά περιοριζόταν μόνο στην εξασφάλιση της εδαφικής ακεραιότητας των χωρών που συμμετείχαν στο Βαλκανικό Σύμφωνο. Με τον περιορισμό αυτό, ήταν ορατός ο κίνδυνος της πλήρους απαξίωσης των Βαλκανικών Διασκέψεων, θεσμού που είχε εγκαινιαστεί το 1930 και είχε ως σκοπό την αμοιβαία φιλία, αλληλεγγύη και συνεργασία των χωρών της Χερσονήσου του Αίμου.²⁷⁵ Παρά τις αντιρρήσεις των δύο αρχηγών, το *Κόμμα των Φιλελευθέρων* και η *Δημοκρατική Ένωσις* υπερψήφισαν την επικύρωση του Βαλκανικού Συμφώνου στην Εθνοσυνέλευση.²⁷⁶

Μετά την επικύρωση του Βαλκανικού Συμφώνου από την Εθνοσυνέλευση, ο Παπαναστασίου, με την ιδιότητα του Προέδρου της Βαλκανικής Διάσκεψης, απέστειλε τηλεγραφήματα στις πολιτικές ηγεσίες των υπόλοιπων συμμετεχόντων κρατών ζητώντας έκτακτη σύγκληση της Βαλκανικής Διάσκεψης, ούτως ώστε να εκτιμηθεί η κατάσταση που διαμορφωνόταν μετά την εξέλιξη αυτή.²⁷⁷ Η πρωτοβουλία αυτή του Παπαναστασίου συνάντησε την έντονη αδιαλλαξία από την Αλβανία, η οποία αρνήθηκε να συμμετάσχει στη Βαλκανική Διάσκεψη. Σύμφωνα με τον επίσημο ισχυρισμό της χώρας, οι κυβερνήσεις των υπόλοιπων βαλκανικών χωρών δε φάνηκαν διατεθειμένες να προχωρήσουν στη σύσφιξη των σχέσεών τους, όπως ήταν ο απώτερος σκοπός των Βαλκανικών Διασκέψεων, και στην αποδέσμευσή τους από τις επιρροές των Μεγάλων Δυνάμεων. Αντιθέτως, είχαν φτάσει στο σημείο να ζητούν την άδεια

²⁷⁴ Bogdan Raditsa, *Venizelos and the struggle around the Balkan Pact*, Θεσσαλονίκη 1965, σσ. 127 – 128.

²⁷⁵ Τούντα – Φεργάδη, «Η ατυχής Ε' Βαλκανική Διάσκεψη», *ό.π.*, σ. 355.

²⁷⁶ Είχε προηγηθεί ενημέρωση του Υπουργού Εξωτερικών της Ελλάδας, Δημητρίου Μάξιμου, προς την Εθνοσυνέλευση ότι το Βαλκανικό Σύμφωνο αφορούσε μόνο την αμοιβαία εξασφάλιση της εδαφικής ακεραιότητας των συμβαλλομένων κρατών. Μετά από αυτή τη διευκρίνιση, ο Βενιζέλος αποφάσισε να υπερψηφίσει το Βαλκανικό Σύμφωνο.

²⁷⁷ Τούντα – Φεργάδη, *ό.π.*, σ. 357.

των Μεγάλων Δυνάμεων για συμμετοχή ή όχι κρατών στη Βαλκανική Διάσκεψη. Παρά τις προσπάθειες του Παπαναστασίου και την παρέμβαση της Τουρκίας να μετεπεισθεί η Αλβανία, αυτό τελικά δεν κατέστη δυνατό και η Αλβανία δε συμμετείχε στην έκτακτη Διάσκεψη τον Μάιο του 1934.²⁷⁸

Η Βουλγαρία είχε και αυτή αντιρρήσεις σχετικά με τη συμμετοχή της στη Διάσκεψη του 1934. Θεωρούσε ότι το Βαλκανικό Σύμφωνο περιείχε μυστικές διατάξεις που έθιγαν τα συμφέροντά της και, ως εκ τούτου, ήταν αδύνατη η προσυπογραφή του από την κυβέρνηση και η επικύρωσή του από το κοινοβούλιο. Επίσης, το υπογραφέν Σύμφωνο δεν προσέφερε κάτι καινούργιο, όσον αφορά την εξασφάλιση της εδαφικής ακεραιότητας των κρατών, καθώς αυτά τα ζητήματα είχαν επιλυθεί με τις συναφθείσες συνθήκες ειρήνης μετά το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Σε αντάλλαγμα, προτάθηκε η σύναψη διμερών συμφωνιών καθώς και η ρύθμιση των εμπορικών συναλλαγών της χώρας με την Ελλάδα και την Τουρκία. Επίσης, η Βουλγαρία ζήτησε να βρεθεί οριστική λύση στο θέμα των εθνικών μειονοτήτων. Τελικά, η Βουλγαρία αποφάσισε να συμμετάσχει στην έκτακτη σύγκληση της Βαλκανικής Διάσκεψης.²⁷⁹

Η Βαλκανική Διάσκεψη συγκλήθηκε εκτάκτως στις 31 Μαρτίου 1934 στην Αθήνα, υπό το βάρος της άρνησης της Αλβανίας να συμμετάσχει στις εργασίες της συνόδου, αλλά και των εξελίξεων που διαμορφώνονταν μετά την υπογραφή του Βαλκανικού Συμφώνου, περίπου δύο μήνες νωρίτερα. Στην αρχή της συνεδρίασης, και μετά την εκφώνηση της εναρκτήριας ομιλίας από τον Αλέξανδρο Παπαναστασίου, ο επικεφαλής της ρουμανικής αντιπροσωπείας πρότεινε την εγκατάσταση της Βαλκανικής Διάσκεψης σε μόνιμο γραφείο σε πρωτεύουσα κράτους – μέλους. Ακολούθως, η γιουγκοσλαβική και η βουλγαρική αντιπροσωπεία ζήτησαν αναβολή της τακτικής Διάσκεψης του Οκτωβρίου του ίδιου έτους, εξαιτίας της ρευστής κατάστασης που επικρατούσε, αλλά και λόγω του γεγονότος ότι το χάσμα μεταξύ των κρατών – μελών της Διάσκεψης διευρύνθηκε μετά την υπογραφή του Συμφώνου.

Η κοινή πρόταση των αντιπροσωπειών των δύο χωρών συνάντησε την άρνηση των υπολοίπων κρατών – μελών και είχε ως αποτέλεσμα την απόρριψή της στη σχετική ψηφοφορία.²⁸⁰ Κατόπιν τούτου, προτάθηκε η Κωνσταντινούπολη ως φιλοξενούσα πόλη της

²⁷⁸ *Ο.π.*, σσ. 359 – 362.

²⁷⁹ *Ο.π.*, σσ. 357 – 358.

²⁸⁰ *Ο.π.*, σσ. 363 - 364.

τακτικής Διάσκεψης, που θα διεξαγόταν τον Οκτώβριο του ιδίου έτους. Ο Υπουργός Εξωτερικών της Τουρκίας, Χασάν Μπέης, επιφυλάχθηκε να απαντήσει για το ζήτημα αυτό.

Κατά τη διάρκεια των εργασιών της έκτακτης συνόδου της Βαλκανικής Διάσκεψης, η βουλγαρική αντιπροσωπεία έθεσε υπόψη των υπολοίπων συμμετεχόντων το μειονοτικό ζήτημα. Η εν λόγω αντιπροσωπεία συνέδεσε την επίλυση του μειονοτικού ζητήματος με την πρόοδο της προσέγγισης των συμμετεχόντων κρατών – μελών, τονίζοντας ότι αδυναμία επίλυσης του μειονοτικού σήμαινε και μηδενική πρόοδο στις προσεγγίσεις των κρατών – μελών μεταξύ τους. Τέλος, πρότεινε τη σύσταση διμερών επιτροπών, καθαρά τεχνικού χαρακτήρα, που θα απαρτίζονταν από αντιπροσώπους των ενδιαφερομένων κρατών και στις οποίες οι μειονοτικοί θα μπορούσαν να εκθέτουν τα προβλήματά τους και να εκφράζουν τα παράπονά τους.

Ο Παπαναστασίου δεν πήρε θέση για την πρόταση της βουλγαρικής αντιπροσωπείας, ενώ η γιουγκοσλάβικη αντιπροσωπεία δε δέχτηκε να διατυπώσει τις θέσεις της επ' αυτού του ζητήματος λέγοντας ότι είχε εκφράσει τις θέσεις της για το θέμα των μειονοτήτων. Όμως, ο πραγματικός λόγος ήταν ο φόβος που διακατείχε τη Γιουγκοσλαβία μετά τη σύσταση και εξέταση των μειονοτικών ζητημάτων από ειδική μικτή επιτροπή. Η εξέλιξη αυτή θα μπορούσε να οδηγήσει σε εξεγέρσεις τις μειονότητες που κατοικούσαν εντός των ορίων της επικράτειάς της, αλλά και στην ανάμιξη άλλων κρατών με τα οποία οι εν λόγω ομάδες είχαν γλωσσικούς, θρησκευτικούς ή άλλους δεσμούς.²⁸¹

Μετά τη λήξη των εργασιών της έκτακτης συνόδου της Βαλκανικής Διάσκεψης στην Αθήνα, τα κράτη – μέλη προετοιμάζονταν για τις εργασίες της τακτικής συνόδου, που θα διεξαγόταν τον Οκτώβριο του 1934. Όμως, η Γιουγκοσλαβία αποφάσισε να μη συμμετάσχει στις εργασίες της Ε' Βαλκανικής Διάσκεψης, εξαιτίας των αρνητικών, για αυτήν, εξελίξεων στο θέμα του μειονοτικού και της υποτίμησης της σημασίας του Βαλκανικού Συμφώνου από την Ελλάδα.²⁸² Επίσης, ξεκίνησε διμερείς επαφές προσέγγισης με τη Βουλγαρία, στα πλαίσια περαιτέρω συνεργασίας.²⁸³ Μέσα σε αυτό το πρίσμα, αποφασίστηκε η επ' αόριστον αναβολή της Ε' Βαλκανικής Διάσκεψης, του 1934, και η πραγματοποίησή της το 1935, κάτι που δεν έγινε ποτέ.²⁸⁴

²⁸¹ *Ο.π.*, σσ. 364 – 367.

²⁸² *Ο.π.*, σ. 380

²⁸³ Σβολόπουλος, *Ελληνική Εξωτερική Πολιτική*, *ό.π.*, σ. 380.

²⁸⁴ Τούντα – Φεργάδη, *ό.π.*, σ. 380

Η Βαλκανική Διάσκεψη ήταν η πρώτη προσπάθεια ειρηνικής συμβίωσης και συνεργασίας μεταξύ των βαλκανικών κρατών. Παρά τις ευοίωνες προβλέψεις, ο θεσμός αυτός δεν καρποφόρησε εξαιτίας των εξωτερικών και εσωτερικών πιέσεων που ασκούσαν σε πολλές συμμετέχουσες χώρες. Η αναστολή των εργασιών της ήταν μία σημαντική απώλεια στην προσπάθεια της δημιουργίας ενός κοινού μετώπου στην περιοχή. Οι συνέπειες της αποτυχίας αυτής της προσπάθειας φάνηκαν κατά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, οπότε και τα Βαλκάνια συμμετείχαν στη σύρραξη αυτή.

Επίλογος

Το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου σηματοδότησε παράλληλα και το τέλος μίας μακροχρόνιας περιόδου απολυταρχικής διακυβέρνησης στην Ευρώπη και τα Βαλκάνια. Η ήττα της Γερμανικής Αυτοκρατορίας στον πόλεμο έθεσε τέρμα στην διακυβέρνηση της χώρας από τον Κάιζερ. Το γεγονός αυτό σηματοδότησε την αρχή της πρώτης προσπάθειας εκδημοκρατισμού της Γερμανίας, μέσω της σύστασης της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης. Η Δημοκρατία της Βαϊμάρης δημιουργήθηκε εν μέσω συγκρούσεων μεταξύ των πολιτικών δυνάμεων της Γερμανίας και κλήθηκε να σηκώσει το βαρύ φορτίο που επέφερε η ήττα της. Οι συνέπειες περιελάμβαναν εδαφική απώλεια και πληρωμή τεράστιων χρηματικών ποσών ως πολεμικές αποζημιώσεις. Σταδιακά, η κατάσταση βελτιώθηκε και η οικονομία της χώρας άρχισε και πάλι να αναπτύσσεται.

Η ανάπτυξη της Γερμανίας διακόπηκε με την οικονομική ύφεση του 1929 και τη διακοπή της παροχής δανείων από τις Ηνωμένες Πολιτείες. Η εξέλιξη αυτή είχε ως αποτέλεσμα την ύφεση της γερμανικής οικονομίας, κάτι που προκάλεσε αντιδράσεις στο λαό, λόγω της αυξανόμενης ανεργίας και της μείωσης της αγοραστικής δύναμής του. Το Εθνικοσοσιαλιστικό Κόμμα των Γερμανών Εργατών, με επικεφαλής των Αδόλφο Χίτλερ, πυροδότησε τις έντονες διαμαρτυρίες και αντιδράσεις. Ο Χίτλερ, γνωστός ήδη για το αντιδημοκρατικό του μένος, εξαπέλυσε δριμεία επίθεση και πάλι εναντίον του πολιτικού συστήματος της χώρας καθιστώντας το υπεύθυνο για τη δεινή οικονομική κατάσταση της Γερμανίας. Μπροστά στο πολιτικό αδιέξοδο, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης, Στρατάρχης Πάουλ φον Χίντενμπουργκ, διόρισε τον Χίτλερ Καγκελάριο. Έτσι, άνοιξε ο δρόμος για την επιβολή ολοκληρωτικού καθεστώτος στη Γερμανία. Το 1934, ο Αδόλφος Χίτλερ, έχοντας διαλύσει τη βουλή και έχοντας συγκεντρώσει την εξουσία στα χέρια του, ανακηρύχθηκε Φύρερ και Πρόεδρος του Ράιχ.

Η ίδια περίπου κατάσταση επικράτησε και στα Βαλκάνια. Μετά τη διάλυση και τη διανομή των εδαφών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, δημιουργήθηκαν ελπίδες για ειρηνική και ομαλή συμβίωση των λαών της περιοχής. Οι πολιτικές ηγεσίες των κρατών της εποχής επιθυμούσαν την μετατροπή των βαλκανικών κρατών σε σύγχρονα κράτη, κάτι που περιελάμβανε και τη μετάβαση από την μοναρχία στη δημοκρατία. Παρά τις σημαντικές προσπάθειες που έγιναν στον τομέα αυτό, επιβλήθηκαν σύντομα δικτατορικά καθεστώτα στην Αλβανία και στη Βουλγαρία. Στις υπόλοιπες βαλκανικές χώρες, η επιβολή ολοκληρωτικών

καθεστώτων ολοκληρώθηκε το 1938, όταν ο βασιλιάς Κάρολος της Ρουμανίας ανέλαβε ο ίδιος τη διακυβέρνηση της χώρας.

Τα Βαλκάνια αποτέλεσαν πόλο έλξης για τον Χίτλερ, ο οποίος είχε ως απώτερο σκοπό την κατάληψή τους προκειμένου να εκμεταλλευθεί τη γεωστρατηγική τους θέση, καθώς και τα κοιτάσματα πετρελαίου και ορυκτών για ίδιον όφελος. Μέσω του Σχεδίου Σαχτ, ο Χίτλερ κατάφερε να δημιουργήσει γέφυρες επικοινωνίας με τις ηγεσίες των βαλκανικών κρατών βοηθώντας τις ασθμαίνουσες οικονομίες τους.

Με την παροχή οικονομικής βοήθειας και τις συμφωνίες που επιτεύχθηκαν κατόπιν επισκέψεων ανώτατων αξιωματούχων του Ράιχ στις πρωτεύουσες των βαλκανικών κρατών, ο Χίτλερ κατάφερε αργότερα να ασκήσει και πολιτική επέμβαση στις χώρες της Χερσονήσου του Αίμου, ασκώντας, μαζί με την Ιταλία, έντονη κριτική στο Βαλκανικό Σύμφωνο. Αργότερα, υπέγραψε συμφωνίες εμπορικής συνεργασίας με τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία. Οι συμφωνίες αυτές κατέστησαν τις δύο αυτές χώρες προτεκτοράτα του Χίτλερ. Μετά την αποτυχία της διπλωματικής προσέγγισης με την Ελλάδα και τη Γιουγκοσλαβία, ο γερμανικός στρατός κατέλαβε τις δύο χώρες την άνοιξη του 1941.

Σε μία προσπάθεια να βρεθούν οι αιτίες που οδήγησαν στην άνοδο του χιτλερικού καθεστώτος στη Γερμανία και τη διείδυση του χιτλερικού καθεστώτος στα Βαλκάνια θα μπορούσαν να ειπωθούν τα παρακάτω. Όσον αφορά τη Γερμανία, ο Χίτλερ εκμεταλλεύθηκε με τον καλύτερο τρόπο τη δεινή οικονομική ύφεση της χώρας, αλλά και τη δυστοκία του πολιτικού συστήματος στην αντιμετώπιση της οικονομικής και πολιτικής κρίσης, που ήταν απόρροια της οικονομικής ύφεσης του 1929. Οι εκλογές του 1930 ανέδειξαν το κόμμα του ρυθμιστή της πολιτικής κατάστασης στη Δημοκρατία της Βαϊμάρης. Όμως, εξαιτίας της πολιτικής κρίσης στη χώρα και την αδυναμία σχηματισμού κυβέρνησης, ο Χίτλερ διορίστηκε Καγκελάριος. Εκμεταλλευόμενος τη ρευστή κατάσταση και των κατακερματισμό των άλλων πολιτικών δυνάμεων, συγκέντρωσε τις εξουσίες στο πρόσωπό του και επέβαλε ολοκληρωτικό καθεστώς στη Γερμανία.

Η οικονομική και πολιτική διείδυση της Γερμανίας στα Βαλκάνια οφειλόταν σε δύο κύριες αιτίες. Αφενός, μέχρι το 1939 είχαν επιβληθεί σε όλες τις χώρες των Βαλκανίων, με εξαίρεση την Τουρκία, ολοκληρωτικά καθεστώτα. Η εξέλιξη αυτή ήταν αρκετά σημαντική καθώς μπόρεσε το ναζιστικό καθεστώς να βρει πιστούς συμμάχους, τη Βουλγαρία και τη

Ρουμανία, στις μελλοντικές του κινήσεις κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Αφετέρου, τα ολοκληρωτικά καθεστώτα που επιβλήθηκαν στα βαλκανικά κράτη αναζητούσαν μία ισχυρή δύναμη στην Ευρώπη που θα μπορούσε να τα στηρίξει, πολιτικά και οικονομικά. Η ιδανικότερη λύση ήταν το ναζιστικό καθεστώς της Γερμανίας, καθώς ο Χίτλερ είχε πετύχει την ισχυροποίηση της χώρας του μέσω εξοπλιστικών και οικονομικών προγραμμάτων.

Η σημαντική ανάπτυξη των διμερών σχέσεων της Γερμανίας με τις χώρες των Βαλκανίων ήταν κάτι το αναμενόμενο, καθώς συντρέχανε οι δύο λόγοι που αναφέρθηκαν παραπάνω. Η εξέλιξη αυτή δυσαρέστησε τις Μεγάλες Δυνάμεις, καθώς διαπίστωσαν ότι έχασαν την επιρροή τους στην περιοχή και τη θέση τους έπαιρνε μία ανερχόμενη δύναμη, η ναζιστική Γερμανία. Η πλήρης ένταξη της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας στη γερμανική σφαίρα επιρροής ήταν ουσιαστικά η προετοιμασία για τη δημιουργία των αντιμαχόμενων στρατοπέδων στα Βαλκάνια κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Ο Μεσοπόλεμος ήταν μία περίοδος δοκιμασίας και προκλήσεων για τις νεοπαγείς δημοκρατίες της Ευρώπης και των Βαλκανίων. Η οικονομική ύφεση του 1929, σε συνδυασμό με τη ρευστή πολιτική κατάσταση που επικρατούσε στα Βαλκάνια, εξαιτίας της δυστοκίας του πολιτικού συστήματος για λήψη πρωτοβουλιών, συνετέλεσαν καίρια στην ανατροπή των δημοκρατικά εκλεγμένων κυβερνήσεων και στην εγκαθίδρυση ολοκληρωτικών καθεστώτων. Η εξέλιξη αυτή ήταν η αρχή μεγάλων δοκιμασιών που υπέστη η περιοχή κατά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

SUMMARY

The end of World War I also marked the end of a long period of authoritarian governance in Europe and the Balkans. German Empire's defeat marked the end of Kaiser's governance in the country. This fact was the beginning of the first attempt of Germany's democratization, through the establishment of the Weimar Republic. The Weimar Republic was created in the midst of conflict between the political forces of Germany and was invited to carry the load caused by the defeat. The consequences included soil loss and paying huge sums as war reparations. Gradually, the situation was improved and the economy began to grow again.

The development of Germany was interrupted by the recession of 1929 and the interruption of loans from the United States. This fact resulted in the decline of the German economy, which has caused controversy among the people, due to increasing unemployment and decreasing purchasing power. The National Socialist German Workers' Party, led by Adolf Hitler, sparked intense protests and reactions. Hitler, who was already known for his undemocratic fury, unleashed a scathing attack again against the political system by making it responsible for the dire economic situation in Germany. Faced with political deadlock, the president of the Weimar Republic, Field Marshal Paul von Hindenburg, appointed Hitler as Chancellor. This fact opened the way for imposing totalitarian regime in Germany. In 1934, having dissolved parliament and having obtained the power in his hands, Adolf Hitler was declared Fuhrer and President of the Reich.

The same situation prevailed around the Balkans. The dissolution and distribution of territories of the Ottoman Empire rose hopes for a peaceful and orderly coexistence of peoples of the region. The political leaderships of the countries of that time wanted to transform the Balkan states into modern states, which included the transition from monarchy to democracy. Despite the considerable efforts made in this area, totalitarian regimes were soon imposed in Albania and Yugoslavia. In the other Balkan countries, the imposition of totalitarian regimes was completed in 1938, when King Charles of Romania took himself to the governance of the country.

The Balkans became a "magnet" for Hitler, whose main purpose was its capture in order to exploit its geo-strategic location, as well as oil and minerals for his own benefit. Through the Schacht Plan, Hitler was able to communicate with the Balkan states' leaders helping their panting economies.

By providing financial assistance and by signing agreements with the Balkan states, Hitler was able to exert political intervention in the countries of Southeast Europe, exercising, along with Italy, intense criticism on the Balkan Pact. Later, he signed commercial cooperation agreements with Bulgaria and Romania. These agreements transformed these two countries to Hitler's protectorates. After the failure of diplomatic rapprochement with Greece and Yugoslavia, the German army occupied the two countries in the spring of 1941.

In an effort to find the reasons behind the rise of the Hitler's regime in Germany and its penetration in the Balkans, the facts above could be mentioned. As for Germany, Hitler presumed upon the country's dire economic situation, and the difficulty of the political system to address the economic and political crisis that resulted from the recession of 1929. The elections of 1930 revealed his party as controller of the political situation in the Weimar Republic. However, because of the political crisis in the country and the inability to form a government, Hitler was appointed Chancellor. Taking advantage of the flux and fragmentation of the other political forces, Hitler gathered the powers in him and imposed a totalitarian regime in

Germany.

The economic and political penetration of Germany in the Balkans succeeded due to two main causes. At first, totalitarian regimes had been imposed in the Balkans, except Turkey, until 1939. This development was quite significant as the Nazi regime was able to find faithful allies, Bulgaria and Romania, for its future movements during the Second World War. Moreover, the totalitarian regimes, which were imposed on the Balkan states, were seeking for a powerful force in Europe that could support them, politically and economically. The ideal solution was the Nazi regime in Germany, as Hitler had succeeded in strengthening the country through armaments and economic programs.

The significant development of bilateral relations between Germany and Balkans was not unexpected, due to the conditions, which are mentioned above. This development displeased the Great Powers, because they lost their influence in the region and their place was taken by a rising power, Nazi of Germany. Bulgaria's and Romania's integration to the German sphere of influence was essentially the preparation for the creation of the warring camps in the Balkans during the Second World War.

The Midwar Period was a probationary and challenging period for new democracies of Europe and the Balkans. The 1929's economic downturn, coupled with the fluid political situation in the Balkans because of the political system's inability to take the initiative, contributed crucial to the overthrow of democratically elected governments and the establishment of totalitarian regimes. This development was the beginning of great harassments suffered by the region's people during the Second World War.

Βιβλιογραφία - Πηγές

- Barlas Dilek, *Germany's Economic Policy in the Balkan Countries towards the 1930's. A Case of Great Power Pursuit of Domination in the Peninsula*, στο: «Turkish Review of Balkan Studies», Foundation for Middle East and Balkan Studies, Istanbul 1994 – 1995, σσ. 135 – 145
- Bobev Bobi, *The Dictatorship of Ahmet Zogou in Albania*, στο: «Etudes Balkaniques», Academie Bulgare des Sciences, Institut d'Etudes Balkaniques, n. 2, 1993, σσ. 16-33
- Bookbinder Paul, *Weimar Germany: The republic of reasonable*, Manchester University Press, χτε, 1996
- Bozarslan Hamit, *Ιστορία της Σύγχρονης Τουρκίας. Από την επανάσταση των Νεότουρκων μέχρι σήμερα*, Σαββάλας, Αθήνα 2008
- Braunthar Gerard, *Parties and politics in modern Germany*, Westview Press, χτε, 1996
- Burns E.M., *Ευρωπαϊκή Ιστορία. Ο Δυτικός Πολιτισμός: Νεότεροι Χρόνοι*, μτφ. Τάσος Δαρβέρης, Επίκεντρο, δ' έκδοση, Θεσσαλονίκη 2006
- Castellan Georges, *Ιστορία των Βαλκανικών Κρατών*, μτφ. Βασιλική Αλιφέρη, Γκοβόστη, χτε, 1991
- Dreyfus F. – G., Marx Roland, Poidevin Raymond, *Γενική Ιστορία της Ευρώπης. Η Ευρώπη από το 1848 μέχρι σήμερα*, τ. στ', Παπαζήση, Αθήνα 1990
- Erbe Michael, *Γερμανία: Οι ωδίνες του τοκετού της Δημοκρατίας*, στο: «Ε ΙΣΤΟΡΙΚΑ», τ. 49, 21 Σεπτεμβρίου 2000, σσ. 6-12
- Firat Melek, *Les Pactes Balkaniques de 1934 et 1953*, στο: «Association Internationale d' Etudes du Sud-Est Europeen», Revue, τ. 35 – 39, Bucarest 2005 – 2009, σσ. 291 – 295
- Fischer Bernd J, *Albania at War, 1939 – 1945*, Purdue University Press, 1999
- Gazier Bernard , *Η Κρίση του 1929*, μτφ. Ανδρέας Τάκης, Χατζηνικολή, 1991
- Glenny Misha, *The Balkans 1804 – 1999. Nationalism, War and the Great Powers*, Granta Books, Λονδίνο
- Giroux – Hitchens Marilyn, *Germany, Russia and the Balkans. Prelude to the Nazi – Soviet Non – Aggression Pact*, East European Monographs, Columbia University Press, Νέα Υόρκη 1983

Harman Chris, *Η Χαμένη Επανάσταση. Γερμανία 1918-1923*, μτφ Λέανδρος Μπόλαρης, Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο, χτε, 2008

Henig Ruth, *Versailles and After 1919 – 1933*, Metuhen

Hidden Ruth, *The Weimar Republic*, Longman, β' έκδοση, 1996

Higham Robin D.S. –Βερέμης Θάνος (επιμ.), *The Metaxas Dictatorship: Aspects of Greece 1936 – 1940*, ΕΛΙΑΜΕΠ, χτε, 1993

Hupchick Dennis P., *The Balkans: From Constantinople to Communism*, Palgrave, New York City 2001

Irving David –Cadwell John, *Ο πόλεμος του Χίτλερ*, τόμος Α', Γκοβόστη, Αθήνα 1993

Jelavich Barbara, *Ιστορία των Βαλκανίων. 20^{ος} αιώνας*, τόμος Β', Πολύτροπον, Αθήνα 2006

Kofas Jon V., *Authoritarianism in Greece: The Metaxas Regime*, Columbia University Press, New York City 1983

Littlefield Frank C., *Germany and Yugoslavia 1933 – 1941. The German conquest of Yugoslavia*, Columbia University Press, Νέα Υόρκη 1988

Lukasik Sebastian H., *The Balkan Entente: A Reassessment of an Aspect of Balkan Diplomacy in the Interwar Period*, στο: «Journal of Modern Hellenism», n. 15, 1998, σσ. 67 - 87

Mazower Mark, *Τα Βαλκάνια*, μετάφρ. Κώστας Ν. Κουρεμένος, γ' έκδοση, Πατάκη, Αθήνα 2002

Mazower Mark, *Η Ελλάδα και η οικονομική κρίση του Μεσοπολέμου*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2002

Messerschmidt Manfred, *Ιδεολογική Διάβρωση 1933-1945*, στο: «Ε ΙΣΤΟΡΙΚΑ», τ. 15, 27 Ιανουαρίου 2000, σσ.15-21

Pavlowitch Stevan K., *Ιστορία των Βαλκανίων 1804-1945*, μτφ. Λουκιανός Χασιώτης, Βάνια, Θεσσαλονίκη 2005

Pollo Stefanaq – Puto Arben, *Ιστορία της Αλβανίας – Από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα*, μτφ: Μπάμπης Ακτσόγλου, Εκδοτική Ομάδα

Raditsa Bogdan, *Venizelos and the struggle around the Balkan Pact*, Θεσσαλονίκη 1965

Richter Henz, *Η Επιθανάτια Αγωνία μιας Δημοκρατίας*, στο: «Ε ΙΣΤΟΡΙΚΑ», τ. 49, 21 Σεπτεμβρίου 2000, σσ. 30-37

Ristelhueber Rene, *Ιστορία των Βαλκανικών Λαών*, μτφ. Αναστασία Μεθενίτη – Αθανάσιος Στεφανής, Παπαδήμα, Αθήνα 1995

Shirer William L., *Η Άνοδος και η Πτώσις του Γ' Ράιχ*, μτφ. Νικόλαος Κ. Παπαρρόδης, τόμος Α', Αρσενίδη, Αθήνα 1960

Shonhoven Klaus, *Από τις μπιραρίες στην πρωθυπουργία: η άνοδος του Χίτλερ στην εξουσία*, στο: «Ε ΙΣΤΟΡΙΚΑ», τ. 49, 21 Σεπτεμβρίου 2000, σσ. 24-29

Simpson Willian, *Hitler and Germany*, Cambridge University Press, 1991

Todorov Nikolai, *Σύντομη Ιστορία της Βουλγαρίας*, Νέα Σύνορα, Αθήνα 1983

Zimmern Alfred, *The League of Nations and the rule of Law 1918 – 1935*, Macmillan, Λονδίνο 1936

Βακαλόπουλος Απόστολος Ε., *Νέα Ελληνική Ιστορία, 1204 – 1945*, Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1987

Βελλιάδης Αννίβας, *Μεταξάς – Χίτλερ: Ελληνογερμανικές σχέσεις στη μεταξική δικτατορία, 1936 – 1941*, Ενάλιος, χτε, 2003

Βουρνάς Τάσος, *Ιστορία της Νεότερης και Σύγχρονης Ελλάδας. Ιστορία της Σύγχρονης Ελλάδας. Από την έλευση του Βενιζέλου στην Ελλάδα (1909) ως την έκρηξη του Ελληνοϊταλικού πολέμου (1940)*, τόμος Β', Πατάκης, δ' έκδοση, Αθήνα 2000

Γκουρουμάνος Ανδρέας Λ., *Ανάμεσα στη βαλκανική αλληλεγγύη και στην επιδίωξη του εθνικού συμφέροντος: Οι σχέσεις Αθηνών – Βελιγραδίου από την υπογραφή του Βουλγαρογιουγκοσλαβικού Συμφώνου Φιλίας ως την πτώση του Stojadinovic (Ιανουάριος 1937 – Φεβρουάριος 1939)*, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Τομέας Ιστορίας χωρών Χερσονήσου Αίμου και Τουρκολογίας, Θεσσαλονίκη 2009

Δορδανός Στράτος Ν., *Τα ταξίδια του Χέρμαν Γκαίρινγκ και η Γερμανική πολιτική στα Βαλκάνια (1934-1936)*, στο: «Βαλκανικά Σύμμεικτα», τ. 14-15, ΙΜΧΑ, Θεσσαλονίκη 2003-2004, σσ. 196-213

Ελληνική Ιστορική Εταιρεία, *Πρακτικά ΚΑ' Πανελληνίου Ιστορικού Συνεδρίου, 26 – 28 Μαΐου 2000*, Θεσσαλονίκη 2001

Ελληνική Ιστορική Εταιρεία, *Πρακτικά ΚΒ' Πανελληνίου Ιστορικού Συνεδρίου*, 25 – 27 Μαΐου 2001, Θεσσαλονίκη 2002

Ίδρυμα Ιστορίας του Ελευθερίου Βενιζέλου, *Η Δίκη των Οκτώ και η Εκτέλεση των Έξι. Ένα Δράμα του Σύγχρονου Ελληνισμού*, β' έκδοση, Αθήνα 2010

Κολιόπουλος Ιωάννης Σ., *Η Ιστορία της Ελλάδος από το 1800. Η διαμόρφωση και η άσκηση της εθνικής πολιτικής*, τόμος β', Βάνια, Θεσσαλονίκη 2000

Κωστής Κώστας, *Οι Τράπεζες και η Κρίση, 1929 – 1932*, Εμπορική Τράπεζα της Ελλάδος – Ιστορικό Αρχείο, Αθήνα 1986

Λιναρδάτος Σπύρος Ν., *Πώς εφτάσαμε στην 4^η Αυγούστου*, ε' έκδοση, Θεμέλιο, Αθήνα 1988

Λιναρδάτος Σπύρος Ν., *Ο Ιωάννης Μεταξάς και οι Μεγάλες Δυνάμεις (1936 – 1940)*, Προσκήνιο, Αθήνα 1993

Λουκάς Ιωάννης, *Εθνικοσοσιαλισμός και Ελληνισμός: Ο «Αγώνας» του Αδόλφου Χίτλερ και η κατάχρηση του Ελληνικού ιδεώδους*, Γρηγόρης, Αθήνα 1991

Μεταξάς Ιωάννης, *Το προσωπικό του ημερολόγιο 1933-1941. Η Τετάρτη Αυγούστου και ο πόλεμος 1940-1941*, Γκοβόστης, Αθήνα 1960

Μπουμπουλίδης Φαίδων Κ., *Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και η πολιτική κατάσταση της Ελλάδος. Άγνωστα και Ανέκδοτα Έγγραφα των ετών 1920 – 1922 και 1934 – 1936. Τα κείμενα*, τόμος Α', Λέσχη Φιλελευθέρων – Μνήμη Ελευθερίου Βενιζέλου, Αθήνα 2000

Ντελαράν Ζακ, *Η Ιστορία της Γκεστάπο*, μτφ. Φούλα Χατζιδάκη, Θεμέλιο, 1984

Νυσταζοπούλου – Πελεκίδου Μαρία, *Τα Βαλκάνια στο Μεσοπόλεμο*, στο: «Νέα Εστία. Αφιέρωμα στους Λαούς της Χερσονήσου του Αίμου», 1994, σσ. 56 – 65

Πετρίδης Παύλος Β., *Η Βασιλεία των Γλόζμπουργκ στην Ελλάδα. Συμβολή στην απομυθοποίηση της δυναστείας*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1999

Πετρίδης Παύλος Β., *Σύγχρονη Ελληνική Πολιτική Ιστορία. Από την αποκατάσταση της συνταγματικής νομιμότητας στο δικτατορικό καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου, 1917-1940*, τόμος τρίτος, Γκοβόστη

Σβολόπουλος Κωνσταντίνος Δ., *Το Βαλκανικόν Σύμφωνον και η Ελληνική εξωτερική πολιτική, 1928 – 1934*, Εστία, 1974

Σβολόπουλος Κωνσταντίνος Δ., *Διπλωματική Ιστορία της Ελλάδος. 1900 – 1941*, τόμος β', Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1980

Σβολόπουλος Κωνσταντίνος Δ., *Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, 1900 -1945*, Εστία, Αθήνα 1992

Σφέτας Σπυρίδων, *Εισαγωγή στη Βαλκανική Ιστορία. Από τον Μεσοπόλεμο στη λήξη του Ψυχρού Πολέμου*, τόμος β', Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2010

Τούντα – Φεργάδη Αρετή, *Μειονότητες στα Βαλκάνια: Βαλκανικές Διασκέψεις 1930 – 1934*, Παρατηρητής, χτε, 1994

Τούντα – Φεργάδη Αρετή – Χριστοδουλίδης Θεόδωρος, *Θέματα ελληνικής διπλωματικής ιστορίας, 1912 – 1934*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη

Τσάπογας Μιχάλης, *Οι τύχες της Ευρώπης σ' ένα νομικό κείμενο*, στο: «Ε ΙΣΤΟΡΙΚΑ», τ. 49, 21 Σεπτεμβρίου 2000, σσ. 38-41

Φλάισερ Χάγκεν, *Η Ναζιστική Γερμανία και η Ελλάδα*, στο: «Ε ΙΣΤΟΡΙΚΑ», τ. 15, 27 Ιανουαρίου 2000, σσ. 31-37

Φολ Αλέξανδρος –Γκέντσεφ Νικολάι, *Ιστορία της Βουλγαρίας*, Ειρήνη, Αθήνα 1983

Χίτλερ Αδόλφος, *Ο Αγών μου*, μτφ. Δ.Π. Κωστελένου, Στουτγκάρδη, 1925

Χρηστίδης Γεώργιος Ε., *Τα κομμουνιστικά Βαλκάνια: Εισαγωγή στην εσωτερική και εξωτερική πολιτική στην Αλβανία, Βουλγαρία, Γιουγκοσλαβία και Ρουμανία την περίοδο 1945 – 1989*, Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2003

Πηγές

α) Ιστορικό Αρχείο Υπουργείου Εξωτερικών

ΙΑΥΕ, 1933, φακ. Α/11: Πρεσβεία Ελλάδος Βερολίνου, αριθ. 2509 Βερολίνο, 29 Μαρτίου 1933.

ΙΑΥΕ, 1933 φακ Α/11: Πρεσβεία Ελλάδος Βερολίνου, αριθ. 774, Βερολίνο 29 Μαρτίου 1933.

ΙΑΥΕ, 1933, φακ. Α/11: Γραφείον Τύπου Θεσσαλονίκης, αριθ. 745 Θεσσαλονίκη 31 Μαρτίου 1933.

ΙΑΥΕ, 1933, , φακ. Α/11: Γραφείον Τύπου Θεσσαλονίκης, αριθ. 751, Θεσσαλονίκη 31 Μαρτίου 1933.

ΙΑΥΕ, 1933, φακ. Α/11: Πρεσβεία Ελλάδος Βερολίνου, αριθ. 1004 Βερολίνο, 8 Απριλίου 1933.

ΙΑΥΕ, 1933, φακ. Α/7: Πρεσβεία Ελλάδος Βερολίνου, αριθ. 1501, , Βερολίνο 3 Ιουνίου 1933.

ΙΑΥΕ, 1933, φακ. Α/11: Πρεσβεία Ελλάδος Βερολίνου, αριθ. 1698, Βερολίνο, 23 Ιουνίου 1933.

ΙΑΥΕ, 1933, φακ. Α/11: Πρεσβεία Ελλάδος Βερολίνου, αριθ. 2123, Βερολίνο, 26 Ιουλίου 1933.

ΙΑΥΕ, 1933, φακ. Α/11: Deutsche Gembtschaft, Αριθ. 80, Αθήνα, Αύγουστος 1933

ΙΑΥΕ, 1933 φακ. Α/11: Υπουργείον Εξωτερικών, αριθ. 32903, Αθήνα 11 Αυγούστου 1933.

ΙΑΥΕ, 1933, φακ. Α/7: Πρεσβεία Ελλάδος Βερολίνου, αριθ. 7780, Βερολίνο 24 Αυγούστου 1933.

ΙΑΥΕ, 1933 φακ. Α/11: Πρεσβεία Ελλάδος Βερολίνου, αριθ. 2911, Βερολίνο, 27 Σεπτεμβρίου 1933.

ΙΑΥΕ, 1934, φακ: Α/Π/1: Πρεσβεία Ελλάδος Βερολίνου, αριθ. 158, Βερολίνο 19 Ιανουαρίου 1934.

ΙΑΥΕ, 1934: φακ.Α/6, αριθ. 352, 7 Φεβρουαρίου 1934.

ΙΑΥΕ, 1934 φακ Α/3/5/2: Πρεσβεία Ελλάδος Σόφιας, αριθ. 716, Σόφια 10 Μαρτίου 1934.

ΙΑΥΕ, 1934 φακ. Α/3/7/1: Πρεσβεία Ελλάδος Βελιγραδίου, «Περί επισκέψεως κ. Γκαίρινγκ», Βελιγράδι 22 Μαΐου 1934.

ΙΑΥΕ, 1934, φακ. Α/Π/1: Πρεσβεία Ελλάδος Βερολίνου, αριθ. 1452, , Βερολίνο 31 Μαΐου 1934.

ΙΑΥΕ, 1934 φακ: Α/Π/1: Πρεσβεία Ελλάδος Βερολίνου, αριθ. 23593, Βερολίνο 12 Ιουνίου 1934.

ΙΑΥΕ, 1935 φακ. Α/11/2: Υπουργείον Εξωτερικών Διεύθυνση Τύπου, αριθ. 74608 «Η Γερμανική πολιτική εις τα Βαλκάνια», Αθήνα 5 Ιανουαρίου 1935.

ΙΑΥΕ, 1935 φακ. Α/11/4: Πρεσβεία Ελλάδος Βερολίνου, αριθ. 673, Βερολίνο 9 Μαρτίου 1935.

ΙΑΥΕ, 1935 φακ Α/11/4: Πρεσβεία Ελλάδος Βερολίνου αριθ. 949, Βερολίνο 7 Μαΐου 1935.

ΙΑΥΕ, 1935 φακ ΑΑΚ8: Πρεσβεία Ελλάδος Βελιγραδίου, αριθ. 966 «Περί την εις Γιουγκοσλαβίαν επισκέψεως του κ Göring», Βελιγράδι 14 Μαΐου 1935.

ΙΑΥΕ, 1935 φακ. Α/13/2/4: αριθ. 18 389, Σόφια 29 Μαΐου 1935.

ΙΑΥΕ, 1935 φακ. Α/13/2/4: Legation Hellenique en Bulgarie, αριθ. 1473, Σόφια 31 Μαΐου 1935.

ΙΑΥΕ, 1935 φακ. Α/11/12: Υπουργείον Εξωτερικών , αριθ. 167 17, Αθήνα 3 Ιουνίου 1935.

ΙΑΥΕ, 1935 φακ. Α/13/2/4: Πρεσβεία Ελλάδος Βελιγραδίου, αριθ. 1128, Βελιγράδι 6 Ιουνίου 1935.

ΙΑΥΕ, 1935 φακ Α/6/2: Υπουργείον Εξωτερικών, αριθ. 18406, Αθήνα 12 Ιουνίου 1935.

ΙΑΥΕ, 1935 φακ. Α/11/4: Πρεσβεία Ελλάδος Βερολίνου, αριθ. 1770, Βερολίνο 13 Ιουνίου 1935

ΙΑΥΕ, 1936 φακ 33/4: Βασιλική Πρεσβεία της Ελλάδος Λονδίνου, «Ο Γκαίμπελς εν Ελλάδι» αριθ. 1664/Στ/1936, Λονδίνο 12 Οκτωβρίου 1936.

ΙΑΥΕ, 1937 φακ. 33/4: Βασιλική Πρεσβεία της Ελλάδος Βελιγραδίου, «Γιουγκοσλαβικός Τύπος περί ταξιδίου κ. φον Νούρατ εις Βελιγράδιον», αριθ. 1509, Βελιγράδι, 3 Ιουνίου 1937.

ΙΑΥΕ, 1937 φακ. 33/4: Βασιλική Πρεσβεία της Ελλάδος Άγκυρας, «Περί του ταξιδίου Υπουργού Εξωτερικών της Γερμανίας Βελιγράδιον» αριθ. 2025, Άγκυρα, 7 Ιουνίου 1937.

ΙΑΥΕ, 1937 φακ. 33/4: Βασιλική Πρεσβεία της Ελλάδος Βελιγραδίου, αριθ. 1537 «Επίσκεψις κ. Von Neurath», Βελιγράδι, 8 Ιουνίου 1937.

ΙΑΥΕ, 1937 φακ. 33/4: Βασιλική Πρεσβεία της Ελλάδος Βελιγραδίου, αριθ. 1489 «Επίσκεψις κ. Von Neurath», Βελιγράδι 11 Ιουνίου 1937.

ΙΑΥΕ, 1937 φακ. 33/5: Légation Royale de Grèce en Bulgarie, αριθ. 1492, Σόφια 15 Ιουνίου 1937.

ΙΑΥΕ, 1938 φακ. 19: Βασιλική Πρεσβεία της Ελλάδος Βουδαπέστης, αριθ. 295/Δ/Π, Βουδαπέστη 10 Μαρτίου 1938

ΙΑΥΕ, 1938 φακ. 19: Βασιλική Πρεσβεία της Ελλάδος Βελιγραδίου, αριθ. 2490, Βελιγράδι 26 Οκτωβρίου 1938.

ΙΑΥΕ, 1939 φακ. 23: Βασιλική Ελληνική Πρεσβεία Βουκουρεστίου, αριθ. 1016 «Γερμανο-Ρουμανική Εμπορική Συμφωνία», Βουκουρέστι 27 Μαρτίου 1939.

ΙΑΥΕ, 1939 φακ. 23: Βασιλική Ελληνική Πρεσβεία Βουκουρεστίου, αριθ. 1270 «Θέσις Ρουμανίας», Βουκουρέστι 14 Απριλίου 1939.

β) Ελληνικές Εφημερίδες

Ακρόπολις, 1933 – 1935
Πατρίς, 1933

γ) Πηγές στο Διαδίκτυο

www.hellenicparliament.gr, Ιστοσελίδα της Βουλής των Ελλήνων

www.kathimerini.gr, Ιστοσελίδα της εφημερίδας «Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ»

www.documentarchiv.de, Ιστοσελίδα εύρεσης εγγράφων περιόδου Μεσοπολέμου

www.mtsu.edu , Ιστοσελίδα του Middle Tennessee State University

www.wikipedia.org, Ηλεκτρονική Εγκυκλοπαίδεια στο Διαδίκτυο.